

Oktober 2025

Kompetens för Sverige

Bidrag till diskussionen om en ny
progressiv arbetslinje

Allan Larsson
Lars Sjöström
Mats Wadman

arena idé

Kompetens för Sverige

Bidrag till diskussionen om en ny progressiv arbetslinje

Författare: Allan Larsson, Lars Sjöström ,
Mats Wadman

ISBN: 978-91-989870-0-3

Grafisk form: Simon Karlsson, Arena Idé

© Arena Idé, Stockholm 2025

Rapporten i en mening:

Trots många reformer är arbetslösheten hög och matchningen svag. Rapporten föreslår därför "Kompetens för Sverige" – ett nationellt ramverk med stärkt aktiv arbetsmarknadspolitik och lokala kontrakt mellan stat, kommuner, regioner och arbetsmarknadens parter.

Denna skrift är ett bidrag till den pågående diskussionen om en ny progressiv arbetslinje.

Bakgrunden är finanskrisen 2008–2009 som ledde till kraftig höjning av arbetslösheten och försämrad matchning mellan arbetssökande och lediga jobb, följt av kraftig invandring under mitten av 2010-talet. En långsam återhämtning skedde under den senare delen av årtiondet. Pandemin 2020–2021 utsatte Sveriges ekonomi och arbetsmarknad för en mycket kraftig makroekonomisk chock. Genom kraftfulla finanspolitiska åtgärder hävdes krisen. Den följdes av en inflationschock under 2022–2023, ekonomisk stagnation och en ny uppgång i arbetslösheten.

Under denna tid har fyra regeringar, med skiftande riksdagsmajoriteter, haft det politiska ansvaret. De har lagt fram 16 budgetpropositioner och ett ännu större antal vår- och tilläggsbudgetar för beslut i riksdagen. Om man tar fasta på syftena med alla reformer och omorganisationer som regeringarna föreslagit och riksdagen beslutat om, skulle arbetslösheten varit väsentligt lägre och matchningen fungerat mycket bättre.

Men så är det inte. Hur kunde det bli så här? Varför har alla dessa reformer och omorganisationer gett så magert resultat?

Det är frågor som vi sökt svar på genom att fördjupa oss i statistik, analyser, utredningar, forskningsrapporter och propositioner – från regering och myndigheter, från intresseorganisationer och forskare, inklusive budgetpropositionen 2026. Vi har bearbetat detta material och kommit fram till fyra förklaringar, som vi kallar policyparadoxer och där politiken går på tvärs mot forskning och beprövad erfarenhet.

För att komma till rätta med detta föreslår vi ett program, "Kompetens för Sverige". Vi föreslår att regering och riksdag beslutar om ett sysselsättningspolitiskt ramverk för full sysselsättning, låg inflation, förbättrade reallöner och sunda statsfinanser. Inom denna ekonomisk-politiska ram föreslår vi ett samlat grepp för en ny kompetenspolitik och en tydligare roll för den aktiva arbetsmarknadspolitiken samt en ny form av styrning, kontrakt i stället för stuprör.

Vi som författat rapporten har lång erfarenhet av den aktiva arbetsmarknadspolitiken. Vi har på ett konstruktivt sätt tillämpat våra erfarenheter och nya insikter på vår tids problem. Vi hoppas att rapporten kan fungera som underlag för diskussioner mellan arbetsmarknadens parter och mellan dem och de politiska partierna. Vi överlämnar vår skrift till alla som ser behovet av att göra ett rejält omtag och som vill utveckla en ny progressiv arbetslinje.

Allan Larsson är tidigare generaldirektör för Arbetsmarknadsstyrelsen AMS, finansminister och generaldirektör för EUs generaldirektorat för sysselsättning, DG Employment.

Lars Sjöström är fd länsarbetsdirektör i Stockholm och ställföreträdande generaldirektör för Arbetsmarknadsstyrelsen.

Mats Wadman är tidigare departementsråd, överdirektör för Statistiska Centralbyrån SCB och analyschef Arbetsförmedlingen.

arena idé

Arena Idé är en progressiv och partipolitiskt obunden tankesmedja med medborgar- och löntagarperspektiv. Vi finansieras av fackföreningsrörelsen och är en del av den ideella föreningen Arenagruppen. Arena Idé fokuserar på frågor som rör arbetsmarknaden, ekonomisk politik, välfärd och demokrati.

Rapporten "Kompetens för Sverige" är ett medborgarinitiativ – ingen organisation eller parti har beställt den, inga ekonomiska bidrag har lämnats. Författarna svarar på egen hand för initiativ, innehåll och finansieringen av rapporten.

Innehåll

Kompetens för Sverige – en sammanfattning	8
1. Hur kunde det bli så här?	13
1.1. Hur kunde det bli så här – Sverige tappar förspånet?	15
1.2. Hur kunde det bli så här – trots ett stort tillskott till befolkning och arbetskraft.....	17
1.3. Hur kunde det bli så här – kompetensbrist och ökad arbetslöshet?	20
1.4. Ett ljus i mörkret – fler försörjer sig genom arbete	24
2. Hur kunde det bli så här – vad har reformerats och vad har omorganiserats?	26
2.1. Migrationspolitiken – först mer generös, sedan allt mer restriktiv	26
2.2. Arbetsförmedlingen omorganiserar och får nya uppdrag (2008)	27
2.3. Arbetsförmedlingen tar över ansvar från FK (2008).....	28
2.4. Arbetsförmedlingen får ett nytt uppdrag – etablering av flyktinginvandrare (2010) ...	28
2.5. Riksdagen skär ner budgeten (2018)	28
2.6. Arbetsförmedlingen omorganiserar på nytt – Januariavtalet (2019).....	29
2.7. Utredningen om arbetsmarknadspolitiken (2019)	30
2.8. Arbetsmarknadens parter tar hand om omställningen (2022)	31
2.9. Arbetsförmedlingens samverkan med kommunerna	31
2.10. Regeringens arbetsmarknadspolitik 2023–2026	32
2.11. Den nya arbetslöshetsförsäkringen	33
2.12. Arbetsmarknadspolitiken översatt till Arbetsförmedlingens inre arbete	34
3. Mycket väsen för lite ull – varför ger alla dessa reformer så dåliga resultat?	35
3.1. Arbetsmarknadspolitikens centrala uppgift: Tidiga insatser minskar risken för långtidsarbetslöshet	35
3.2. IFAU om arbetsmarknadsutbildningen: Det behövs en mer sammanhållen strategi ...	36
3.3. Arbetsförmedlingen har utvärderat arbetsmarknadsutbildningarnas bidrag till kompetensförsörjning	37
3.4. IFAU om privatiseringen: Dyrare, men inte bättre	37
3.5. IFAU om samverkan kommuner-Af: Allt mer styrning uppifrån	38
3.6. SKR: En majoritet av kommunerna missnöjda med Af	39
3.7. Riksrevisionen: Bristfälligt stöd till arbetssökande med funktionsnedsättning	40
3.8. Statskontoret om Af: Regeringen behöver styra mer långsiktigt	42
3.9. JO: Skarp kritik för brister i tillgänglighet.....	42
3.10. Almega: Dags för ett samlat grepp kring kompetensförsörjning	43
3.11. LO: Utbildning är nyckeln för att lösa matchningsproblematiken	43
3.12. TCO: Mer utbildning i arbetsmarknadspolitiken	44
3.13. Saco: Kritik mot styrning och finansiering av Af	45
3.14. Svenskt Näringsliv: Fler i utbildning, som leder till jobb	46
3.15. Svenskt Näringsliv om rekrytering	47
3.16. SKR och Svenskt Näringsliv: Lågt söktryck till yrkesutbildningar	47
3.17. Konflikten inom Af om rätta vägen	48
3.18. Lars Calmfors: Hur får vi en bra arbetsmarknadspolitik?.....	48
3.19. Susanne Ackum om arbetsmarknadspolitiken i ekonomin.....	49
3.20. IFAU om Sverige i Norden – enda landet med ökade matchningsproblem	50

3.21. Finanspolitiska rådet om arbetsmarknadspolitiken	52
3.22. OECD om Sveriges arbetsmarknadspolitik	53
3.23. Konjunkturinstitutet om invandring och sysselsättning	53
3.24. Våra slutsatser: Fyra policyparadoxer och fyra policy-framgångar	54
4. En trehövdad arbetsmarknadsorganisation – hur får vi den att fungera?	56
4.1. Vilka är de stora dragen i utvecklingen och vad betyder den för "insiders" respektive "outsiders"?	56
4.2 Hur skapa synergi mellan de tre delarna av arbetsmarknadsorganisationen?	58
5. En väl fungerande arbetsmarknad – hur stort är betinget?	60
5.1. Hur är utgångsläget?.....	60
5.2. Vad betyder demografin för betinget?	61
5.3. Hur kan arbetsmarknadspolitiken bidra till tillväxt och sysselsättning?.....	61
5.4. Hur stora är rekryteringsproblemen?	62
5.5. Vilken kompetens behövs 2030?	63
5.6. Hur halvera vakansgraden?	63
5.7. Hur många står till arbetsmarknadens förfogande?	64
6. Kompetens för Sverige – ett bidrag till en ny progressiv arbetslinje	66
6.1. Ett sysselsättningspolitiskt ramverk	67
6.2. Ett samlat grepp för en ny kompetenspolitik.....	68
6.3. En tydligare roll för arbetsmarknadspolitiken.....	68
6.4. Investera i kompetens för Sverige	69
6.5. En ny start för personer med funktionsnedsättning.....	71
6.6. Både yrkesmässig och geografisk rörlighet!	72
6.7. Rusta upp studie- och yrkesvägledningen	73
6.8. Lönevillkor för arbetskraftsinvandrare bör bestämmas av parterna i kollektivavtal....	73
6.9. En ny a-kassa – reformera med rationalitet och rättvisa.....	73
6.10. Kompetenskontrakt stat-region-kommun för utbildning, arbete och integration.....	74
6.11. En nystart för lokal samverkan.....	75
Källförteckning	77

Kompetens för Sverige – en sammanfattning

Det pågår en radikal förändring av arbetsmarknaden. Den påverkas på djupet av ”den trippla omställningen”, klimatomställningen, migrationen och den digitala omställningen. Samtidigt är Sverige på väg in i en ny demografisk verklighet – befolkningstillväxten avtar på grund av minskade födelsetal och minskad invandring. Samtidigt åldras befolkningen. Det påverkar alla delar av ekonomin och välfärden – med neddragningar i förskola och skola och ökade personalbehov framför allt inom vården och omsorgen.

Arbetsmarknadspolitiken med Arbetsförmedlingen, Af, som genomförare har reformerats och omorganiserats för att kunna tillgodose arbetssökandes och arbetsgivares behov av tjänster på den nya arbetsmarknaden. Om man tar fasta på syftena med alla reformer och omorganisationer som har genomförts de senaste 15–20 åren skulle Sverige i dag inte bara ligga i topp i Europa när det gäller arbetskraftsutbud utan också ha en högre sysselsättning än jämförbara länder, som Danmark, Holland, Tyskland och Österrike. Vi skulle ha en bättre fungerande matchning mellan arbetssökande och lediga platser, säg på den nivå som gällde i början på 2000-talet. Vi skulle också ha en mycket lägre arbetslöshet, lägre än jämförbara länder i Europa, säg 3–4 procent.

Inget av detta har uppnåtts. I stället har företagen svårigheter att rekrytera arbetskraft med rätt kompetens. Arbetslösheten ligger nu på över 8 procent. Hur kunde det bli så här?

Vi har studerat statistik, analyser och utredningsrapporter från de mest insiktsfulla institutionerna och forskarna. Vår granskning har lett fram till fyra slutsatser som vi beskriver som ”policyparadoxer”, dvs att de valda politiska åtgärderna och prioriteringarna går emot forskning och beprövad erfarenhet:

- » **Policyparadox 1:** Forskning och beprövad erfarenhet ger besked att tidiga, intensiva och individuellt anpassade insatser ger bäst resultat, men uppdraget till Arbetsförmedlingen är att särskilt prioritera sena insatser. Regeringsbrevet för 2025: ”Arbetsförmedlingen ska i sin verksamhet prioritera arbetet med personer som är eller riskerar att bli långtidsarbetslösa i syfte att dessa personer ska övergå till arbete eller reguljär utbildning. Arbetsförmedlingen ska särskilt prioritera personer som varit utan arbete i mer än två år.” Uppdraget att särskilt prioritera de som varit utan arbete i två år, tar därmed över uppdraget att förhindra långtidsarbetslöshet, vilket är en viktig förklaring till den bestående höga långtidsarbetslösheten.
- » **Policyparadox 2:** Ju svårare det blivit att tillsätta lediga platser och ju större behovet av individuellt anpassade kompetensinsatser blivit, desto mindre

resurser i form av arbetsmarknadsutbildningar har Arbetsförmedlingen fått tillgång till – och inte nog med det, Arbetsförmedlingen har inte kunnat förbruka alla medel, utan tvingats lämna tillbaka oförbrukade medel till stor del på grund av stela budgetregler.

- » **Policyparadox 3:** Ju högre ambitionerna är att alla ska kunna arbeta och skapa sin egen försörjning, desto mer resurser behövs för att underlätta för dem som har funktionsnedsättning. Trots denna självklara insikt har arbetet för personer med funktionsnedsättning, hamnat på efterkälken och åtgärderna till exempel i form av lönebidragsanställningar har skurits ned i reala termer. Samtidigt som Arbetsförmedlingen inte utnyttjat alla befintliga medel.
- » **Policyparadox 4:** Ju mer Arbetsförmedlingen omorganiserats och detaljstyrs, desto sämre fungerar verksamheten, inte minst det lokala samarbetet mellan Arbetsförmedlingen, kommunen och övriga intressenter.

Detta är resultat av politiska beslut – eller brist på beslut och en oförmåga hos Arbetsförmedlingen. Allt kan därför ändras till det bättre. Vi vill med följande reformagenda visa hur en progressiv arbetslinje skulle kunna utformas.

1. **Ett sysselsättningspolitiskt ramverk.** En tillväxtinriktad och uthållig ekonomisk politik behövs för att återställa en fungerande arbetsmarknad. För att klara den uppgiften behöver arbetsmarknadspolitiken på nytt ges kapacitet att spela en aktiv roll i en politik för:
 - » full sysselsättning
 - » med låg inflation
 - » förbättrade reallöner
 - » sunda statsfinanser.

För att understryka sysselsättningens betydelse för ekonomisk utveckling, arbete och välfärd föreslår vi att statsmakterna utformar och antar ett sysselsättningspolitiskt ramverk – på samma sätt som har skett för finanspolitik och klimatpolitik.

2. **Ett samlat grepp för en ny kompetenspolitik.** Det har under de senaste årtiondena gjorts en rad reformer för att förbättra kompetensförsörjningen. Trots detta har företagen allt större svårigheter att finna personer med rätt kompetens. Det finns nu ett stort och akut behov av att ta ett samlat grepp på kompetensförsörjningen för att få mer effekt av de stora investeringar som görs av det offentliga och av företagen. Det finns bland arbetsmarknadens parter redan en insiktsfull problemanalys och många goda förslag till vad som behöver tas upp i en sådan agenda. Vi föreslår att regeringen och arbetsmarknadens parter bygger vidare på den stora kompetensreform som genomfördes 2022, och finner lämpliga former för att etablera en gemensam reformagenda, som kan genomföras under nästa mandatperiod.

3. **En tydligare roll för arbetsmarknadspolitiken.** Arbetsmarknadspolitiken har tre uppgifter – den ska bidra till ekonomisk tillväxt, makroekonomisk stabilitet och rättvis fördelning. För att fullfölja dessa uppgifter behöver arbetsmarknadspolitiken återta en tydligare roll i kompetensutveckling och rekrytering till lediga platser. Som ett led i detta behöver Arbetsförmedlingen få som prioriterad uppgift att bidra med kompetenta sökande till lediga platser samt att genom tidiga insatser förhindra att arbetssökande blir långtidsarbetslösa, det vill säga att bryta upp den första policyparadoxen. En sådan omläggning skapar ett policydilemma som måste hanteras. Om åtgärder för att förhindra inflöden i långtidsarbetslöshet prioriteras, kommer resurser för dem som är långtidsarbetslösa att minska. Om, å andra sidan, arbetslösa som varit utan arbete i två år prioriteras, som det är nu, blir uppnådd långtidsarbetslöshet ett villkor för en åtgärd, något som kommer att hindra tidiga insatser. Detta policydilemma kan lösas endast om ökade och/eller omprioriterade personalresurser kombineras med en kraftfull ökning av resurserna för kompetensutveckling, det vill säga att bryta upp den andra paradoxen. Med tidiga insatser som hindrar lång arbetslöshet minskar behovet av stöd till långtidsarbetslösa. Det kommer dock fortfarande att finnas ett stort behov av insatser för långtidsarbetslösa. Samtidigt måste åtgärderna bättre anpassas till de arbetssökandes behov, vilket har varit en brist under senare tid.
4. **Ett nytt kompetenslyft för Sverige.** Den ”trippla omställningen” och den nya demografin kräver ökade insatser för kompetenshöjande utbildning över hela linjen. Vi föreslår ett tillskott i Arbetsförmedlingens kapacitet för kompetensutveckling och förmedling så att ytterligare 100 000 personer snabbare kan komma ut i arbete. Resurserna ska användas både för tidiga insatser som kan förhindra långtidsarbetslöshet och för åtgärder som bidrar till att bryta långtidsarbetslöshet. Ett sådant tillskott bör inte låsas i program utan användas för att ge myndigheten mycket stor frihet att göra de insatser som motsvarar varje individs behov, till exempel genom att tio procent av anslagen får användas där de bäst bidrar till måluppfyllelse. En sådan satsning är väl förenlig med ambitionerna att hålla ordning på de offentliga finanserna eftersom den minskar utgifterna för a-kassa och andra åtgärder och ökar statsinkomsterna genom snabbare övergång till arbete.
5. **Högsta prioritet till arbetssökande med funktionsnedsättning.** Riksrevisionen har visat på stora brister i Arbetsförmedlingens arbete med personer med funktionsnedsättning och i regeringens styrning av verksamheten. Lönebidrag är den största av de särskilda insatserna för arbetssökande med funktionsnedsättning, sett till utgifter och antal deltagare. Denna stödform har kontinuerligt minskat sedan 2013 och antalet i lönebidrag med mera har minskat med 28 000 och var 75 400¹ år 2024. Färre lönebidrag bidrar också till att andelen som övergår till arbete eller studier är lägre än målet. Riks-

1 Antal unika individer per typ av Lönebidrag (Lönebidrag för anställning, för trygghet i anställning eller för utveckling i anställning och skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare, 16–65 år (16–64 år from och till 2022))

revisionen lämnar i sin rapport en rad rekommendationer till regering och Arbetsförmedlingen. Vi delar bedömningen att dessa åtgärder bör genomföras med högsta prioritet för att skapa trovärdighet åt arbetsmarknadspolitiken när det gäller dess fördelningspolitiska roll.

6. **Både yrkesmässig och geografisk rörlighet.** Den yrkesmässiga och geografiska rörligheten är central för anpassningen på arbetsmarknaden. Viljan till vidareutbildning och att växla till ett nytt yrke är stark. Tre av fyra yrkesverksamma i åldern 27–60 år kan tänka sig att studera inom de närmaste två åren. En av fem svarar att de kan tänka sig att byta yrke inom de närmaste två åren. Komvux, Yrkesvux, YH, AUB – och nu senast omställningsstudiestödet – har skapat en kultur och infrastruktur för livslångt lärande.

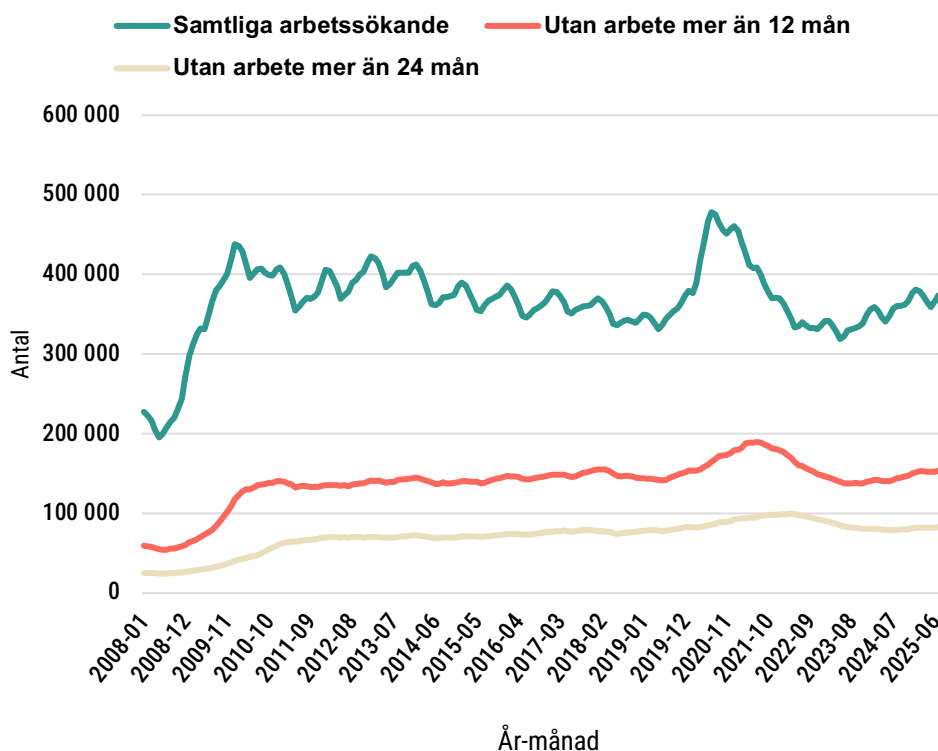
Viljan att flytta från arbetslöshet till arbete på en annan plats är inte lika stark. I dag finns möjligheten att erhålla ersättning för programresor och resebidrag vid intervjuresor. Dessa används i dag i begränsad omfattning. Med tanke på de stora samhällsekonomiska vinsterna av att en person flyttar från arbetslöshet på en ort till arbete på annan ort är det rimligt att den som flyttar inte ensam ska behöva ta hela kostnaden för flyttningen. Även om de empiriska beläggen för att stöd till geografisk rörlighet är små finns det skäl att överväga om arbetsmarknadspolitiken behöver kompletteras med lämpligt avvägda bidrags- eller avdragsmöjligheter på det sätt som sker i andra EU-länder. Dessutom behöver arbetsmarknadspolitiken backas upp av insatser på andra politikområden. Rörligheten hindras av brist på bostäder där det finns jobb. Därför behövs en nystart för bostadsbyggandet för att både tillgodose lokala behov av bostäder och samtidigt underlätta rörligheten på arbetsmarknaden.

7. **Rusta upp studie- och yrkesvägledningen.** Var fjärde elev går ut gymnasiet utan examen efter tre år – en dålig start inför det kommande arbetslivet. Dessa elever uppnår inte behörighet till vidare studier. För få väljer yrkesprogram, för att tillgodose arbetsmarknadens behov. Det behövs reformer i utbildningssystemet, förstärkt stöd från studie- och yrkesvägledare i skolan och Arbetsförmedlingen samt ett större engagemang från näringslivet för att förbättra ungas inträde på arbetsmarknaden och minska risken för arbetslöshet.
8. **Lönevillkor för arbetskraftsinvandrare bör bestämmas av parterna i kollektivavtal.** Många organisationer har riktat kritik mot regeringens politik för arbetskraftsinvandring. Det lönevillkor som infördes i november 2023, 80 procent av medianlönen, har minskat arbetskraftsinvandringen med en tredjedel, enligt Svenskt Näringsliv. Åtta av tio svenska företag som anställt arbetskraftsinvandrare varnar för att det nya lönegolvet, som regeringen aviserat, kommer att försvåra eller omöjliggöra rekrytering av kompetens från tredje land. Vi delar denna kritik. Lönevillkor vid arbetskraftsinvandring bör bestämmas av parterna i kollektivavtal, inte genom politiska beslut i riksdagen.

9. **En ny a-kassa – reformera med rationalitet och rättvisa.** Arbetslöshetsförsäkringen håller på att göras om. Den kommer från 1 oktober 2025 att baseras på inkomst, inte på arbetad tid, vilket är rationellt. Ersättningsens nivå och längd påverkas dock av hur länge man klarat inkomstkravet på 11 000 kronor och hur länge man varit medlem i en a-kassa. Den nya a-kassan är mer generös än tidigare när det gäller möjligheten att få ersättning, men ersättningen reduceras snabbare under en ersättningsperiod för att stärka incitamenten att söka arbete. Denna del är varken rationell eller rättvis. Alla som blir arbetslösa och uppbär a-kassa kommer att få sämre villkor efter 100 dagars arbetslöshet, vilket särskilt drabbar dem som har svårt att få ett nytt arbete. Problemen med felaktiga utbetalningar, 1–2 procent, kommer att minska när inkomststoppgifter nu kan hämtas från Skatteverket. Problem med låg sökaktivitet bör åtgärdas genom förbättrade insatser från Arbetsförmedlingen och andra aktörer.
10. **Ett nytt kompetenskontrakt mellan stat och kommun för arbete och integration.** Den nuvarande ordningen där statens insatser för utbildning, arbete och integration slussas i ”stuprör” till den lokala nivån har stora brister. Vi föreslår en ny form av samarbete mellan stat, region, kommun och arbetsmarknadens parter i form av kontrakt som komplement till myndigheternas stuprör, för att skapa synergi mellan olika politiska insatser – med inspiration från det kontraktbaserade samarbete som bedrivs mellan staten och kommunerna för klimatomställningen, Klimatkontrakt 2030, och det arbete som Delegationen för Unga i Arbete (Dua) har utfört. Med kontraktmodellen kan innehållet i högre grad anpassas till lokala förutsättningar och behov.
11. **En nystart för lokal samverkan.** På många håll finns en väl utvecklad samverkan mellan kommun, Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter – i arbetsmarknadsråd eller andra former till exempel i Linköping, Trelleborg och Malmö. Men många kommuner visar på stora brister i Arbetsförmedlingens insatser och närvaro. Ju mer av top-down omorganisation som genomförts, desto sämre tycks samarbetet fungera. Det behövs ett omtag från statens sida med mer av bottom-up insatser för att få genomslag för de goda exemplen.

1. Hur kunde det bli så här?

För att kunna belysa arbetsmarknadspolitikens roll för en väl fungerande ekonomi behöver vi anlägga ett perspektiv på 15–20 år för att få med några av de stora externa chockerna som har påverkat samhällsekonomin, arbetsmarknaden och sysselsättningen:²

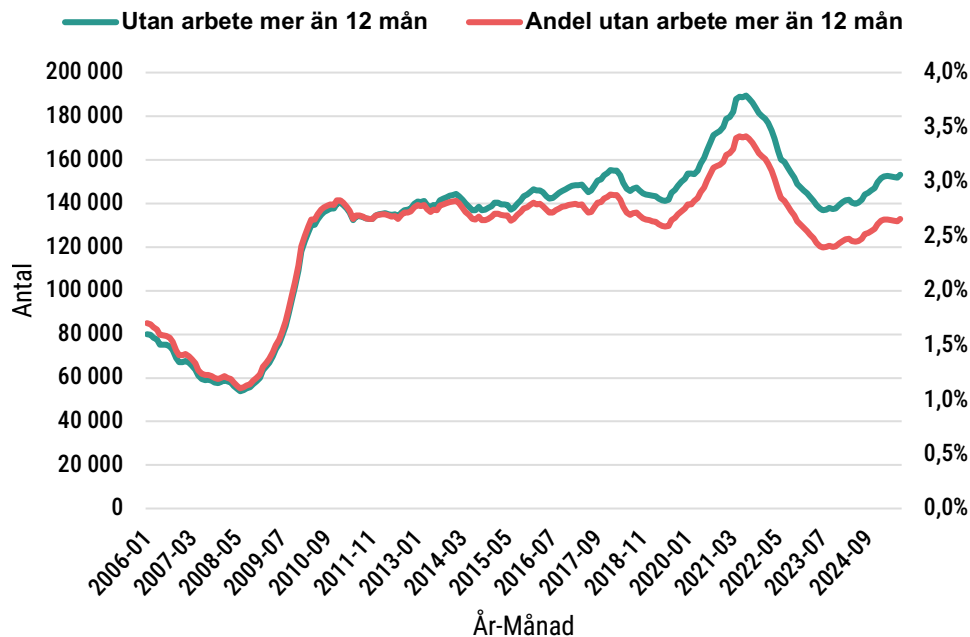

Källa: Arbetsförmedlingen

- » Finanskrisen 2008 ledde till att arbetslösheten ökade på ett par år från cirka 200 000 till över 400 000 personer. Efter den första chocken följde en långsam men stadig återhämtning fram till 2019, men den kom aldrig ner på den nivå som gällde 2007–2008.
- » Flyktinginvandringen 2015 innebar en stor tillströmning av asylsökande som skulle integreras på arbetsmarknaden, vilket har förändrat långtidsarbetslöshetens karaktär och omfattning och därmed ställt högre krav på resurser för individuella och långvariga insatser.
- » Pandemin 2020–2021 ledde till en kraftigt ökad arbetslöshet, med en historisk topp på nästan 480 000 arbetslösa i mitten av 2020. Den kunde dock pressas ned genom extraordinära finanspolitiska och andra åtgärder.

² Detta avsnitt bygger på uppgifter från Arbetsförmedlingen, SCB, Konjunkturinstitutet och Almega.

Arbetslösa mer än 12 månader.

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen

- » Långtidsarbetslösheten fördubblades efter finanskrisen och har legat kvar på en hög nivå, med en ny topp under pandemin. Den pressades tillbaka fram till 2023, men har sedan ökat igen.

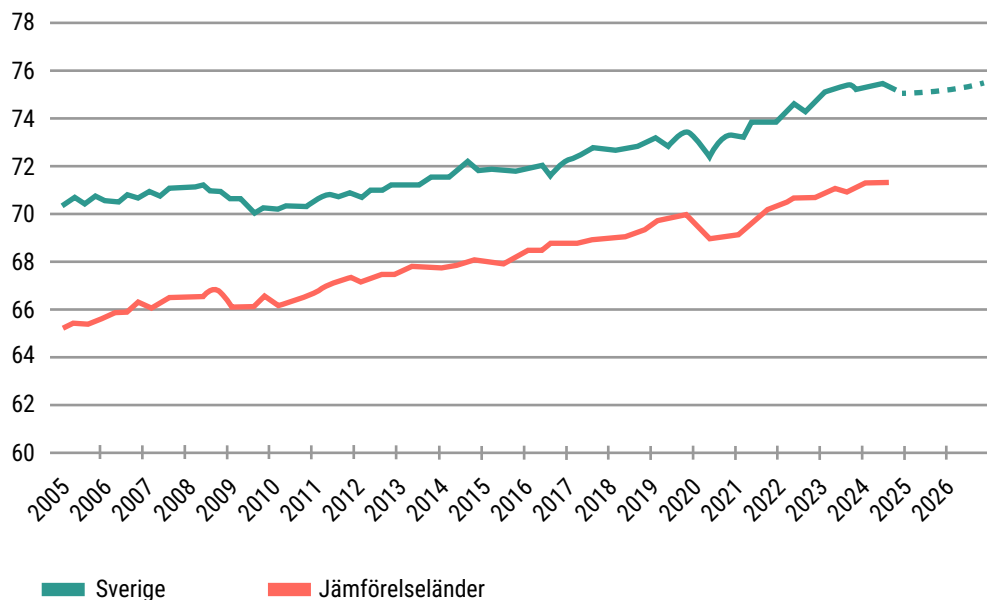
Detta visar att arbetsmarknadens förmåga till återhämtning har försämrats över tid – eller med andra ord: arbetsmarknadspolitiken är inte utformad och rustad för dagens utmaningar.

Vi ska i det följande fördjupa diskussionen om vad som har hänt genom att först göra en jämförelse mellan Sverige och några andra länder, sedan gå in på matchningen mellan lediga platser och arbetssökande och slutligen belysa befolkningsutvecklingen och sysselsättningen och visa på sambandet mellan sysselsättning och försörjning.

1.1. Hur kunde det bli så här – Sverige tappar försprånget?

Arbetskraftsdeltagande

Procent av befolkningen, 15–74 år, säsongrensade kvartalsdata

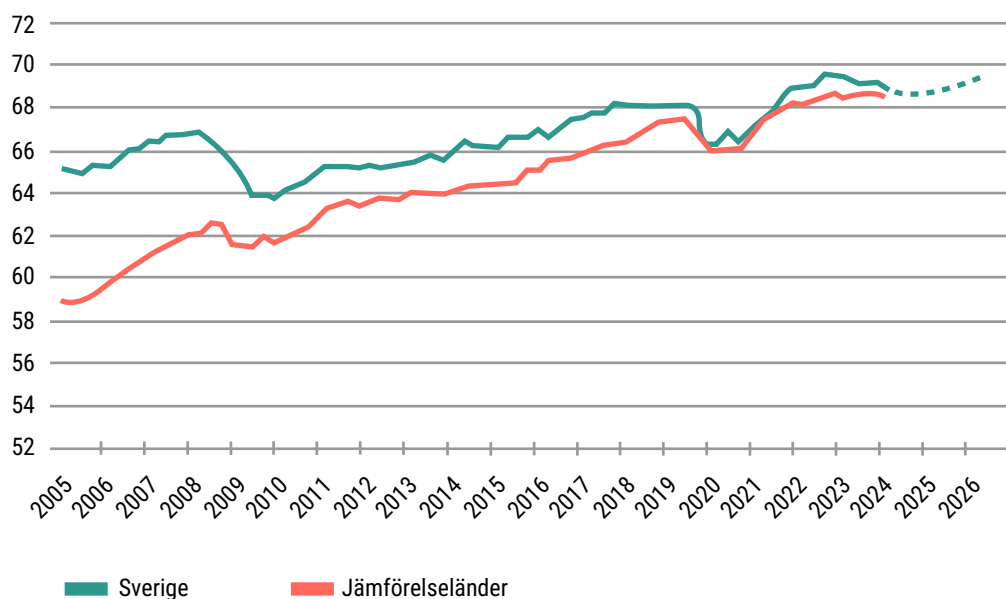

Anm. "Jämförelseländer" är ett befolkningsviktat genomsnitt för Danmark, Finland, Norge, Nederländerna och Tyskland.

Källor: Eurostat, SCB och Konjunkturinstitutet.

Sysselsättningsgrad

Procent av befolkningen, 15–74 år, säsongrensade kvartalsdata

Källa: Konjunkturinstitutets föredragning för Arbetsmarknadsutskottet 2025-01-28

I en europeisk jämförelse är det tre förhållanden som är viktiga att ta fasta på för att analysera arbetsmarknadspolitiken roll, nämligen arbetskraftsdeltagande, sysselsättningsgrad och arbetslöshet:

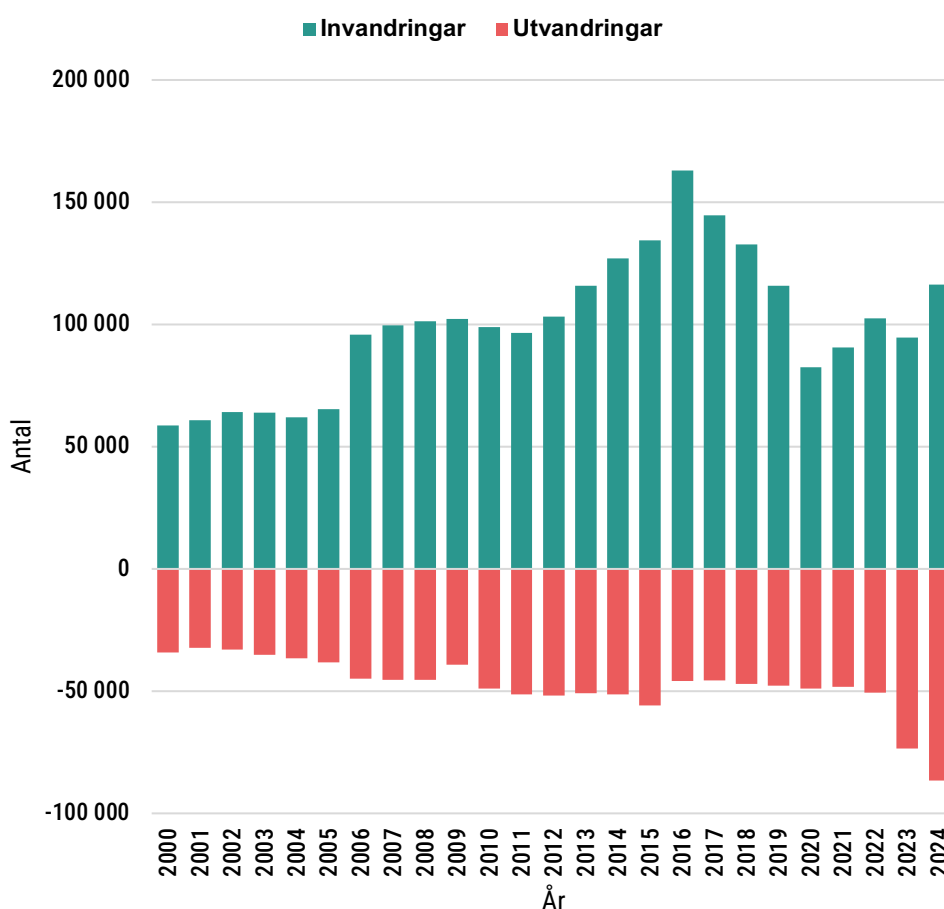
- » Sverige har högre arbetskraftsdeltagande än ett, enligt KI, befolkningsviktat genomsnitt för jämförelseländerna Danmark, Finland, Norge, Nederländerna och Tyskland, över 75 procent mot jämförelseländernas snitt på nästan 72 procent. Arbetskraftsutbudet har ökat stadigt – med några små hack i samband med finanskris och pandemi.
- » Sysselsättningsgraden har under lång tid varit högre i Sverige än i jämförelseländerna men gapet har krympt under senare år. Övriga länder har nu kommit ifatt, på en nivå på drygt 68 procent.
- » Arbetslösheten, som i början av 2000-talet var lägre, har sedan finanskrisen 2009, legat högre än i de andra länderna, 7–8 procent mot snittet på 4–5 procent. Arbetslösheten ökade betydligt mer i Sverige än i jämförelseländerna under pandemin.
- » Slutsatsen av en europeisk jämförelse är att Sverige fortfarande är ledande när det gäller utbud av arbetskraft, mätt som arbetskraftsdeltagande, men Sverige har inte lyckats omsätta detta starka utbud i motsvarande högre sysselsättning. För att finna förklaringen till detta ska vi i de följande kapitlen analysera den svenska arbetsmarknadens funktionssätt.

1.2. Hur kunde det bli så här – trots ett stort tillskott till befolkning och arbetskraft

Migrationen – med en nettoinvandring på en miljon personer på 20 år – är den mest omskapande faktorn för arbetsmarknaden under de gångna 20 åren, en central faktor vid bedömningen av arbetsmarknadens funktionssätt och arbetsmarknadspolitikens effektivitet.

Invandringen har uppgått till i genomsnitt 100 000 personer, nettoinvandringen till 50 000 per år. Sverige har genom nettoinvandringen fått ett stort tillskott av befolkning, arbetskraft och kompetens.

Sverige, migration per år

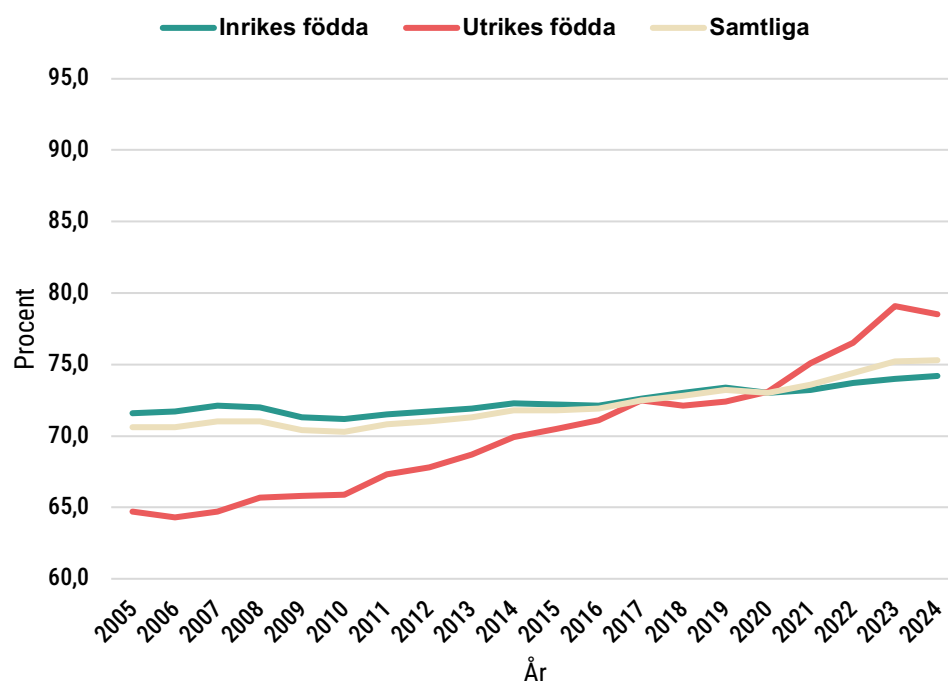
Källa: SCB Invandringar och utvandringar efter år, tabellinnehåll (BE0101M3)

Sammantaget har befolkningen i åldersgruppen 15-74 år i Sverige ökat med cirka 965 000 personer mellan 2005 och 2024. Av den ökningen svarar de utrikes födda för 95 procent eller cirka 920 000 personer. Samtidigt har arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningsgraden ökat markant.

Hur har det gått för utlandsfödda på den svenska arbetsmarknaden?

- » Antalet utlandsfödda i arbetskraften i åldern 15–74 år uppgick 2024 till 1 880 000, vilket utgör 24,5 procent av befolkningen i den åldern.
- » Av dem tillhörde 1 482 000 personer arbetskraften. Arbetskraftstalet var därmed 78,5 procent bland utrikes födda. Motsvarande för födda i Sverige var 74,2 procent. De utlandsfödda hade alltså högre arbetskraftsdeltagande än de som är födda i Sverige. En delförklaring bakom det högre arbetskraftsdeltagandet bland utrikes födda är att den demografiska sammansättningen skiljer sig från den hos inrikes födda. En större andel av utrikes födda, jämfört med inrikes födda, utgörs av personer i åldrar som tenderar att ha ett högre arbetskraftsdeltagande³. I åldersgruppen 20–64 år har inrikes födda alltså ett högre arbetskraftsdeltagande.
- » Av de utlandsfödda var 1 241 000 sysselsatta under 2024, en sysselsättningsgrad på 65,8 procent mot 70,0 procent för födda i Sverige.
- » Såväl utlandsföddas arbetskraftsdeltagande som deras sysselsättning har ökat kraftigt under de gångna 20 åren, sysselsättningsgraden har ökat från 55 till över 65 procent. Det i kombination med den kraftiga invandringen har lett till att drygt 700 000 fler utrikes födda är sysselsatta 2024, jämfört med 2005. Hade sysselsättningsgraden för utrikes födda varit densamma 2024 som 2005 hade sysselsättningen endast ökat med cirka 150 000 personer. Bland inrikes födda är sysselsättningsökningen cirka 225 000 personer under samma period.

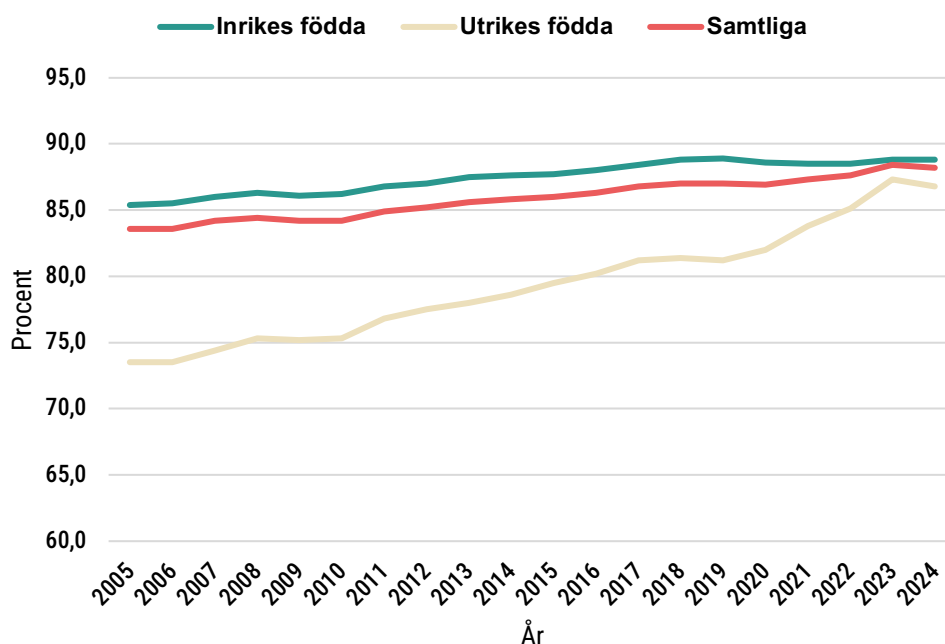
Arbetskraften som andel av befolkningen (15-74 år) för inrikes och utrikes födda, år 2005-2024, procent

Källa: SCB, (AKU)

3 SCB – Arbetsmarknadssituationen för befolkningen, 15–74 år, AKU 2024

Arbetskraften som andel av befolkningen (20-64 år) för inrikes och utrikes födda, år 2005-2024, procent

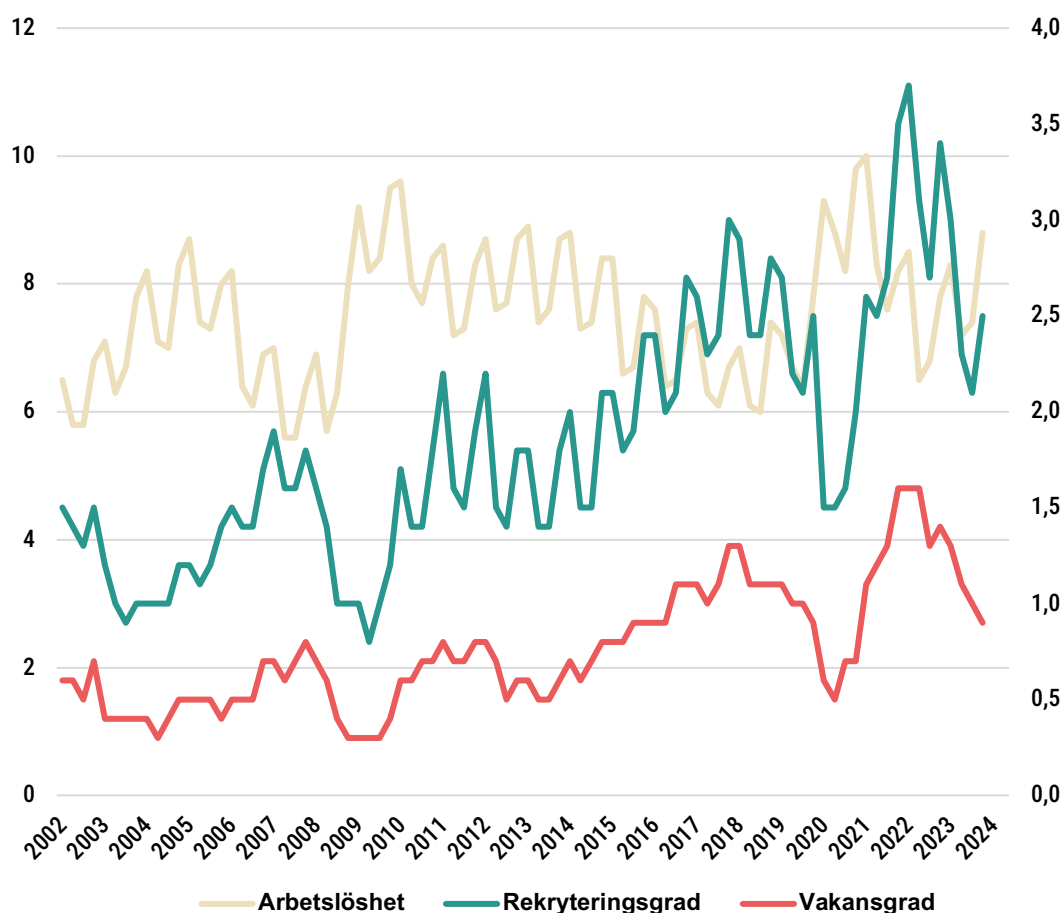

Källa: SCB, (AKU)

Sammanfattningsvis: Integrationen av utlandsfödda i det svenska arbetslivet har gått allt bättre, särskilt under åren efter pandemin. Arbetskraftsdeltagandet för utrikesfödda är på samma nivå – ja, till och med något högre – än den för inrikes födda. Sysselsättningsgraden för utlandsfödda har också höjts och ligger nu strax under nivån för inrikes födda. Skillnaden i sysselsättningsgrad mellan in- och utrikes födda var 4 procentenheter 2024 jämfört med 11 procentenheter 2005.

1.3. Hur kunde det bli så här – kompetensbrist och ökad arbetslöshet?

Rekryteringsgrad och vakansgrad, procent

Källa: SCB

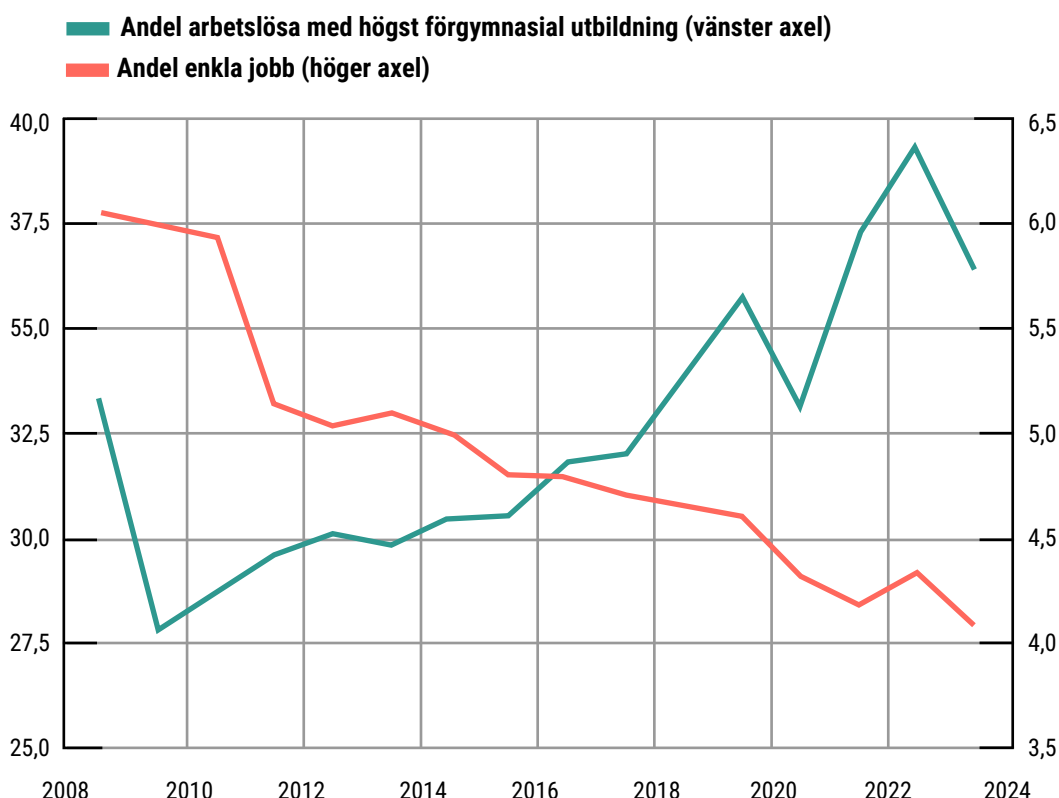
- » Kompetensbrist är ett växande problem. Vakansgraden⁴ låg – enligt SCB – på eller strax över 0,5 procent fram till mitten av 2010-talet. Sedan dess har det blivit allt svårare för företag och offentliga verksamheter att hitta nya medarbetare med rätt kompetens. Vakansgraden har fördubblats – med undantag för pandemiåren 2020–2021 och den nu pågående lågkonjunkturen. Men även under dessa perioder av låg efterfrågan har vakansgraden legat högre än under tidigare år av god efterfrågan.
- » Kompetensbristen är hög samtidigt som arbetslösheten har stigit – under andra kvartalet 2025 var 545 000 eller 9,3 procent arbetslösa enligt AKU, vilket motsvarar 8,7 procent, säsongsrensad.

⁴ SCB: Vakansgraden definieras som antalet obemannade lediga jobb i förhållande till antalet anställda i respektive redovisningsgrupp. Vakansgraden visar relativ brist på arbetskraft. Ju högre vakansgrad, desto högre är den relativa bristen på arbetskraft. Rekryteringsgrad definieras som andelen lediga jobb av antalet anställda.

- » Den viktigaste förklaringen till svårigheterna att rekrytera till lediga jobb är att en stor del av de arbetslösa saknar kompetens för de lediga jobben. En tredjedel av de arbetslösa på Arbetsförmedlingen har endast förgymnasial utbildning, en tredjedel är över 55 år, en tredjedel har funktionsnedsättning. Hälften av de arbetslösa är födda utanför Europa. Av dem som är arbetslösa och har varit utan arbete i mer än 12 månader är det 120 000 som har svag konkurrensförmåga⁵.

Andelen enkla jobb och arbetslösa med låg utbildning

Procent av alla arbetslösa respektive alla sysselsatta

Anm. Enkla jobb är jobb utan krav på utbildning, vilket innebär att inträdeskraven är relativt låga

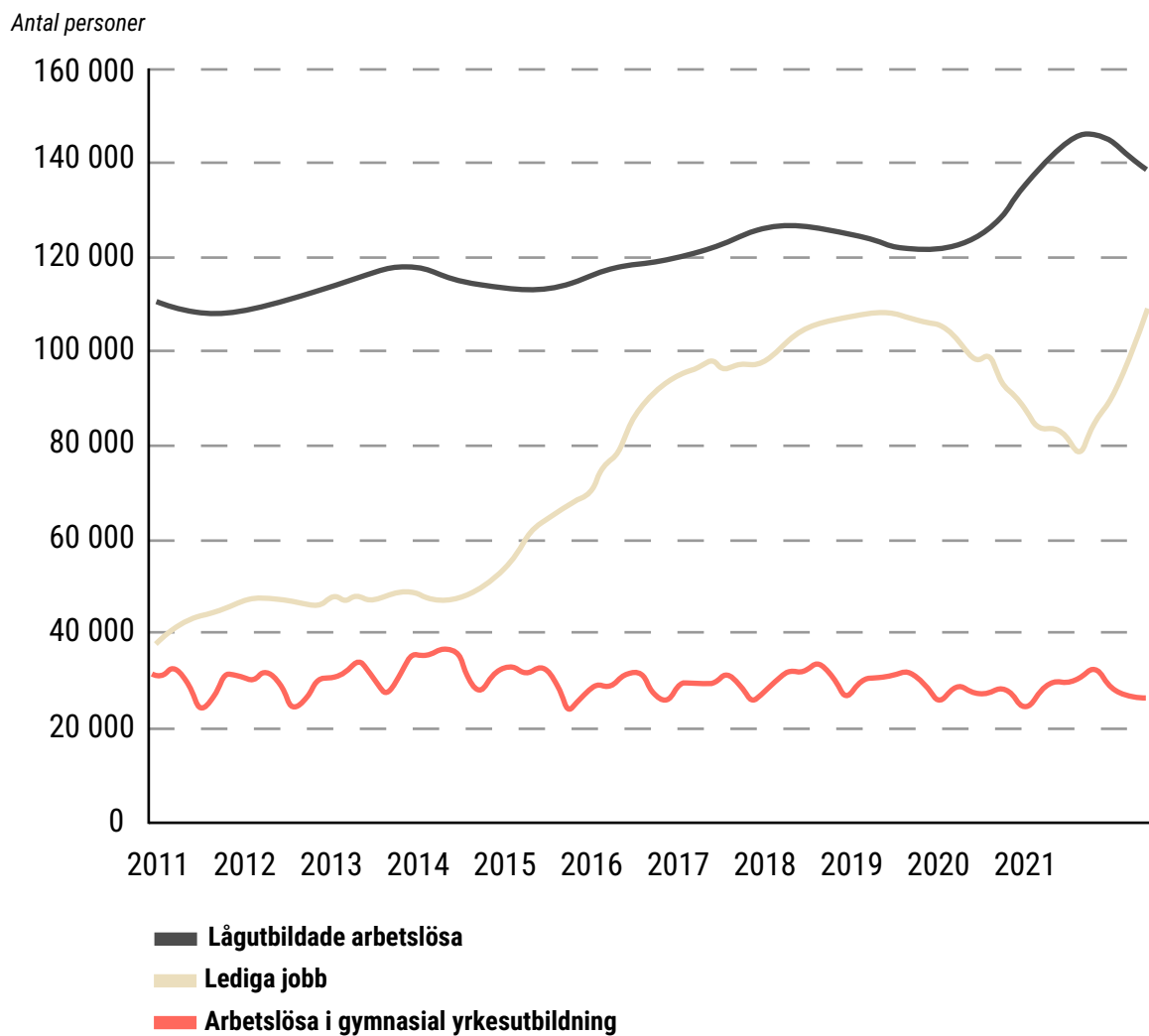
Källa: Sveriges Riksbank Matchningen på den svenska arbetsmarknaden 2025-01-13

- » Detta förhållande förstärks av att **andelen enkla jobb är lågt i Sverige**, endast 4 procent, lägst inom EU, enligt Eurostat.
- » Tillgången till gymnasial utbildning för arbetslösa räcker inte till för att svara mot behoven – som framgår av diagrammet nedan från Finanspolitiska rådets rapport 2024.

⁵ Arbetsförmedlingen talar om fyra grupper arbetslösa som har svag konkurrenskraft, och alltså har svårt att få jobb. Det gäller lågutbildade som saknar gymnasiekompetens, personer födda utanför Europa, personer som är äldre än 55 år och de som har en funktionsnedsättning som påverkar arbetsförmågan.

Diagrammet visar storleksförhållandet över tid mellan antalet vuxna i gymnasial yrkesutbildning (röd linje), antalet lediga jobb (gul linje) och antalet arbetslösa utan gymnasieutbildning (grå linje).

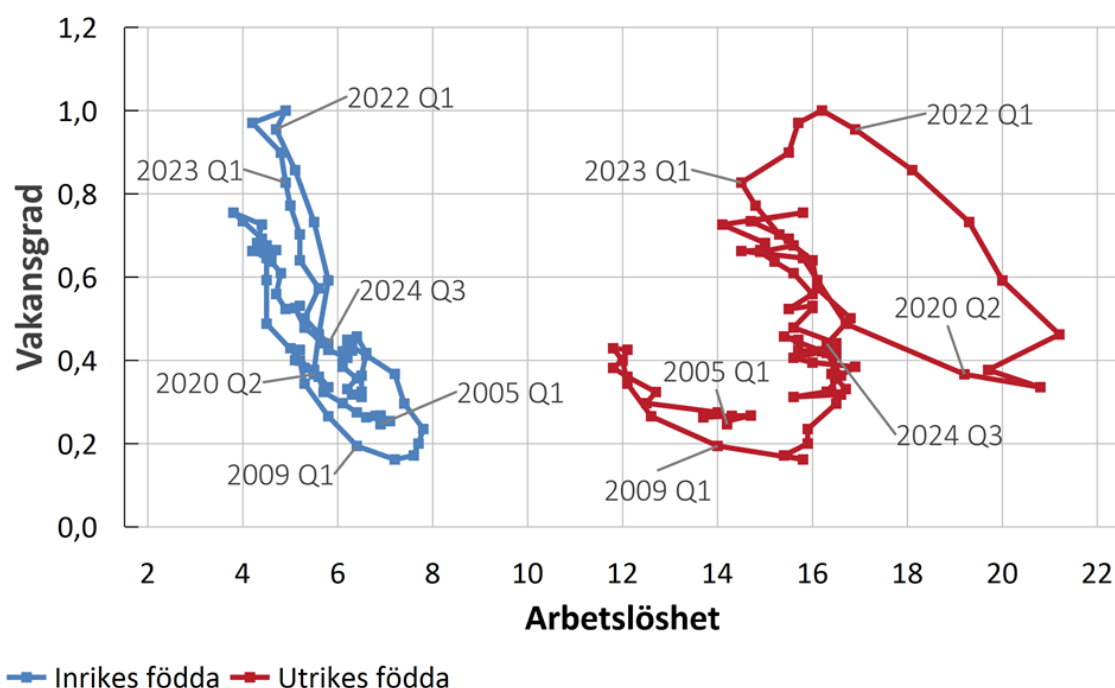
Utbud och behov, gymnasial yrkesutbildning för vuxna

Anm.: Arbetslösa och lediga jobb är glidande tolv månadersgenomsnitt, arbetslösa i gymnasial yrkesutbildning är glidande tremånadersgenomsnitt. Lågutbildade arbetslösa syftar på arbetssökande som saknar gymnasieutbildning. Arbetslösa i gymnasial yrkesutbildning avser summan av deltagarna i arbetsmarknadsutbildning och de arbetslösa deltagarna i Yrkesvux.

Källa: Finanspolitiska rådets rapport 2024

- » Arbetsmarknadens funktion i Sverige försvagades framför allt efter finanskrisen i slutet av 2000-talet och i samband med pandemin 2020. Det kan illustreras med den så kallade Beveridgekurvan, som jämför vakansgrad och arbetslöshet.

Källa: Sveriges Riksbank Matchningen på den svenska arbetsmarknaden 2025-01-13

Det är vanligt att matchningen försämras i samband med kriser. Men att den inte återhämtat sig efter kriserna kan till stor del förklaras av att sammansättningen av de arbetslösa förändrades till följd av stor flykting- och anhöriginvandring, från mitten av 2010-talet fram till pandemin. Enligt Beveridgekurvan har matchningen under de senaste åren återhämtat sig något, om än inte riktigt till samma nivå som gällde åren före pandemin. Detta beror på att utrikes födda i dag utgör mer än hälften av den totala arbetslösheten, och att de i genomsnitt har lägre jobbchanser.

Den skattade matchningsfunktionen visar att jobbchansen för de arbetslösa utrikes födda har förbättrats påtagligt de senaste åren men är ännu inte tillbaka på de nivåer som fanns före 2015. För inrikes födda har Beveridgekurvan varit relativt konstant och legat på det historiska sambandet med arbetsmarknadsläget. Det bidrar till lägre jämviktsarbetslöshet. Det är värt att notera att sysselsättningsgraden bland utrikes födda – trots en viss nedgång det senaste året – är betydligt högre än före pandemin. Att enbart fokusera på arbetslösheten ger därför en alltför dyster bild av den svenska arbetsmarknaden i allmänhet och av utrikes föddas situation på arbetsmarknaden i synnerhet.

Matchningen varierar med konjunkturläget och det finns skäl att tro att den kommer att fortsätta att förbättras när konjunktoren vänder.

Att Beveridgekurvan för utrikes födda visar på väsentligt sämre matchningseffektivitet är också ett tecken på att arbetsmarknadspolitiken och utbildningspolitiken inte tillräckligt väl kompenserar för utrikes föddas situation på arbetsmarknaden.

En effekt av svårigheter att rekrytera arbetskraft är **försvagad ekonomisk tillväxt och ökade sociala kostnader**. Det finns stora samhällsekonomiska vinster av en snabbare tillsättning av lediga platser och fler som arbetar.⁶

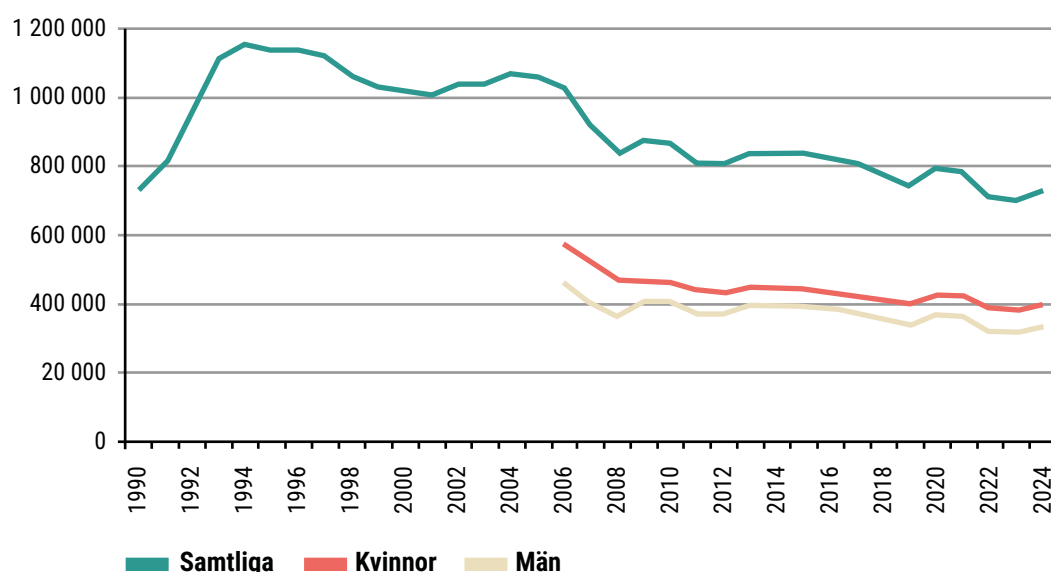
1.4. Ett ljus i mörkret – fler försörjer sig genom arbete

Den totala befolkningen i Sverige har sedan 2004 ökat från 9 miljoner till 10,6 miljoner, en ökning på 1,6 miljoner. Ökningen beror på nettoinvandring, födelseöverskott och längre livslängd. Andelen utlandsfödda har under dessa 20 år ökat från drygt 12 procent till närmare 21 procent.

Under samma tid har arbetskraften ökat från 4,7 miljoner till 5,7 miljoner och sysselsättningen ökat från 4,3 miljoner till 5,2 miljoner, en ökning från 65 till 69 procent av befolkningen 15–74 år.

Det är således en större andel som nu har arbete och försörjning än 2005 – trots kraftig befolkningstillväxt.

Utvecklingen av antal helårspersoner i åldrarna 20–64 som försörjs med sociala ersättningar och bidrag, 1990–2024

Källa: SCB Statistiknyhet 2025-03-21⁷

Det bekräftas av diagrammet ovan om antalet personer som försörjs med sociala ersättningar och bidrag. Den andelen av befolkningen steg med nästan 60 pro-

6 Källa: SCB, Ekonomistyrningsverket och egna beräkningar. Om en procentenhet (ca 52 000) fler arbetar och motsvarande antal färre är arbetslösa visar en försiktig beräkning att BNP ökar med 40-50 miljarder kronor samtidigt som skatteintäkterna förstärks med 15-20 miljarder och kostnaderna för ersättning till arbetslösa minskar med 5-6 miljarder kronor.

7 Källa: SCB (2024). Antal personer försörjda med sociala ersättningar och bidrag 2023. Dessa ersättningar innefattar sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning, ersättning vid arbetslöshet och arbetsmarknadspolitiska åtgärder, ekonomiskt bistånd samt etableringsersättning.

cent under 90-talskrisen mellan 1990 och 1994. Sedan dess har antalet minskat stadigt med undantag för enskilda år, exempelvis under finanskris och pandemi. En bidragande orsak är den förändring som skedde med början 2008 när personer som tidigare fått stöd från Försäkringskassan nu överfördes till Arbetsförmedlingen för att få hjälp att återgå i arbete eller utbildning. Under de senaste åren har antalet helårspersoner som försörjs av sociala ersättningar och bidrag fallit till de lägsta nivåerna hittills i statistiken.

För att summera uppgifterna om befolkningsutveckling och försörjning: Befolkningen har ökat med 1,6 miljoner samtidigt som antalet som försörjs med försäkringar och sociala bidrag har minskat från drygt en miljon till cirka 700 000. Detta innebär att andelen har minskat från cirka 11 procent till cirka 7 procent.

2. Hur kunde det bli så här – vad har reformerats och vad har omorganiserats?

De fyra policyparadoxerna, som vi har beskrivit i inledningen, är en följd av politiska beslut i form av uppdrag som Arbetsförmedlingen tilldelats, hur organisationen är uppbyggd, hur den samverkar med näringsliv och kommuner och vilka resurser den har för att lösa sina uppgifter samt vilken flexibilitet det finns i användningen av anslagen.

Vi ska därför i detta avsnitt ge en översikt över reformer av Arbetsförmedlingen och arbetslöshetsförsäkringen under en längre period. I det följande avsnittet ska vi sedan sammanfatta utvärderingarna av reformer och omorganisationer.

2.1. Migrationspolitiken – först mer generös, sedan allt mer restriktiv

Migrationen – med en nettoinvandring på en miljon personer på 20 år - är den mest omskapande faktorn för arbetsmarknaden under denna period, en central faktor vid bedömningen av arbetsmarknadens funktionssätt och arbetsmarknadspolitikens effektivitet.

Under de första tio åren fram till 2015 fattades politiska beslut att underlätta arbetskraftsinvandring och flyktinginvandring. Under de tio åren efter 2015 har besluten reverserats och politiken blivit alltmer restriktiv.

- » År 2008 träffade de fyra regerande borgerliga partierna en överenskommelse med Miljöpartiet om att förenkla arbetskraftsinvandringen.⁸
- » Regeringen och Miljöpartiet kom sedan 2011 överens om en heltäckande ramöverenskommelse om asyl- och migrationspolitiken. Den syftade till att värna asylrätten, underlätta arbetskraftsinvandring och rörlighet över gränserna, tillvarata och beakta migrationens utvecklingseffekter samt fördjupa det europeiska och internationella samarbetet. Statsminister Reinfeldt förklarade att uppgörelsen innebär ”att vi fortsätter en väg mot humanitet och mot rättssäkerhet och mot ordning, ett vägval som stänger dörren mot de främlingsfientliga krafterna runt om i Sverige och i Sveriges riksdag”.

⁸ Regeringen Prop. 2007/08:147, beslut den 11 juni 2008.

Den stora flyktingströmmen 2015 gav upphov till en omprövning av asylpolitiken.

- » År 2016 infördes en tillfällig lag som begränsade möjligheten till familjeåterförening och ersatte permanenta uppehållstillstånd med tillfälliga tillstånd.
- » 2019 permanentades den tillfälliga lagen från 2016.
- » 2021 trädde en ny migrationslag i kraft, där tillfälliga uppehållstillstånd blev huvudregel och möjligheten till permanenta uppehållstillstånd begränsades. Lagen innebar också skärpta krav för familjeåterförening och försörjningskrav.

Under den nuvarande mandatperioden har såväl asylpolitiken som reglerna för arbetskraftsinvandring ändrats och blivit än mer restriktiv.

- » Beträffande arbetskraftsinvandring gäller från den 17 juni 2025 ett nytt försörjningskrav för den som söker arbetstillstånd i Sverige. Man måste ha en lön som är lika stor som minst 80 procent av den nuvarande svenska medianlönen, vilket enligt SCB numera ligger på 37 100 kronor per månad före skatt. Det betyder således att försörjningskravet för arbetstillstånd ligger på en månadslön på minst 29 680 kronor per månad före skatt. Förslag finns om att höja försörjningskravet till 100 procent. Från detta finns undantag för yrken där det finns ett stort behov av arbetskraft. Regeringen har också prioriterat ökat återvändande och frivillig återvandring för personer som lever i långvarigt utanförskap.
- » Det finns i dagsläget inget fastställt datum för när försörjningskravet höjs till 100 procent av medianlönen. Migrationsverket och Arbetsförmedlingen lämnade en lista den 24 juli 2025 med yrken som skulle kunna undantas men regeringen har ännu inte fattat beslut.

2.2. Arbetsförmedlingen omorganiseras och får nya uppdrag (2008)⁹

Arbetsmarknadsverkets omorganisation 2008 innebar en betydande förändring av dess struktur och verksamhet. Organisationen centraliserades, de 21 länsarbetsnämnderna slogs samman till en ny myndighet, Arbetsförmedlingen. Den lokala verksamheten organiserades i ett sextiototal arbetsmarknadsområden, med flera arbetsförmedlingskontor i varje område. De lokala arbetsförmedlingarna fick i uppdrag att fokusera på matchning av jobb och arbetssökande samt att ge service till arbetsgivare och arbetssökande. All intern stöd- och serviceverksamhet organiserades i en riksomfattande enhet.

⁹ IFAU (2008) Arbetsmarknadspolitisk översikt 2008.

2.3. Arbetsförmedlingen tar över ansvar från FK (2008)¹⁰

År 2008 fick Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen ett gemensamt uppdrag att förbättra övergången för personer som lämnade sjukförsäkringen och behövde stöd för att komma tillbaka till arbetslivet.

Reformen innebär att personer som riskerade att förlora sin sjukpenning fick möjlighet att delta i omställningsmöten med handläggare från både Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Syftet var att säkerställa en smidig övergång från sjukskrivning till arbetsmarknaden och att ge individen rätt stöd för att återgå till arbete.

Regeringen gav också Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan i uppdrag att utveckla rutiner för samverkan, vilket innebär att Försäkringskassan skulle anpassa sina IT-system för att bistå Arbetsförmedlingen med uppgifter om sjukskrivna personer.

2.4. Arbetsförmedlingen får ett nytt uppdrag – etablering av flyktinginvandrare (2010)¹¹

Tre år senare, december 2010, fick Arbetsförmedlingen i uppdrag att ta hand om etablering av flyktinginvandrare. Detta innebär att Arbetsförmedlingen blev ansvarig för att hjälpa nyanlända flyktingar och deras anhöriga att snabbt komma in på arbetsmarknaden och bli självförsörjande. Etableringsprogrammet inkluderar individuellt utformade insatser och stöd, såsom språkutbildning, samhällsorientering, och hjälp med att hitta arbete.

2.5. Riksdagen skär ner budgeten (2018)¹²

Den budget som riksdagen antog hösten 2018 på förslag av oppositionspartierna innebär kraftiga nedskärningar för såväl Arbetsförmedlingens organisation som arbetsmarknadspolitiska insatser. Det tvingade Arbetsförmedlingen att säga upp medarbetare och lägga ner många kontor över landet. Myndigheten prioriterade uppgifter som styrs av lagar och förordningar, bland annat beslut om deltagande i garantier och etableringsprogram. Beslut om insatser fick stå tillbaka. Antalet deltagare i samtliga insatser minskade under 2019. Antalet deltagare i yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning föll till drygt 4 000 deltagare i slutet av året, motsvarande drygt en procent av de arbetslösa, vilket är den lägsta nivån sedan 1950-talet då utbildningsformen byggdes upp. Likaså har antalet personer i förberedande insatser, praktik och subventionerade anställningar minskat kraftigt (Arbetsförmedlingen 2020).

Som en följd av riksdagens budgetbeslut 2018 har Arbetsförmedlingens resurser skurits ned. År 2017, hade Arbetsförmedlingen 13 500 medarbetare. År 2024 var antalet 12 800.

¹⁰ Regeringens Regleringsbrev 2008 Arbetsförmedlingen och anslag inom utgiftsområde 13 Arbetsmarknad Ändringsbeslut 2008-02-28.

¹¹ IFAU (2022) Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö. IFAU-rapport 2022:15.

¹² Statskontoret (2019:3) Arbetsförmedlingens interna styrning.

2.6. Arbetsförmedlingen omorganiseras på nytt – Januariavtalet (2019)

Den stora överenskommelsen mellan regeringen och oppositionen om en ny organisation av Arbetsförmedlingen motiverades med behovet av en mer effektiv och flexibel arbetsmarknadspolitik. En av de centrala punkterna i avtalet var att införa ett system baserat på lagen om valfrihetssystem (LOV), där fristående aktörer skulle tävla om uppdragen att förmedla jobb. Detta skulle skapa en mer konkurrensutsatt miljö och förbättra kvaliteten på tjänsterna för arbetssökande. En stor del av tjänsterna skulle bli digitala, vilket innebar att arbetssökande och arbetsgivare kunde använda e-tjänster för att matcha jobb och kandidater. I stället för en geografisk indelning med lokala kontor, skulle det finnas specifika center för arbetssökande och arbetsgivare. Arbetssökandecenter skulle fokusera på att stödja arbetssökande som behövde fördjupade insatser, medan Arbetsgivarcenter skulle erbjuda stöd för lokal, nationell och internationell rekrytering. Ett IT-verktyg infördes som skulle hjälpa till med jobbmatchning direkt mellan arbetssökande och arbetsgivare.

I Januariavtalets punkt 18 såg uppdraget till Arbetsförmedlingen ut på följande sätt:

Arbetsförmedlingen reformeras i grunden. Staten har genom Arbetsförmedlingen myndighetsansvaret för arbetsmarknadspolitiken, men ett nytt system baserat på LOV ska utvecklas där fristående aktörer matchar och rustar arbetssökande för de lediga jobben.

- » Arbetsförmedlingen kommer att finnas kvar som statlig myndighet, men vara fokuserad på myndighetsansvar i form av kontroll av arbetssökande och av fristående aktörer, arbetsmarknadspolitisk bedömning, digital infrastruktur och statistik och analys.
- » Ersättningen till aktörerna ska i huvudsak utgå från hur väl de lyckas med att få individer i varaktig sysselsättning, givet behoven hos den arbetslöse. För att säkerställa kvaliteten ska antalet fristående aktörer begränsas, genom att de ska kontrolleras, rangordnas och certifieras och möjligheterna att välja bort besvärliga fall förhindras. Insatser för personer med funktionsnedsättning berörs ej av denna omläggning.
- » Arbetsmarknadsutbildningar som brister i effektivitet bör avvecklas, medan de som fyller en strategisk funktion på arbetsmarknaden ska finnas kvar. Nystartsjobb ska finnas kvar. Extratjänster och introduktionsjobb ska riktas mot de längst från arbetsmarknaden och ha samhällsekonomiskt rimliga volymer.
- » Krav ska ställas på ett fungerande samråd mellan Arbetsförmedlingen och parterna så att dessa arbetsplatsförlagda insatser förbättrar förutsättningarna till varaktig etablering på arbetsmarknaden (Förändringen av Arbetsförmedlingen ska vara fullt genomförd under 2021).

Regeringen och samarbetspartierna Centerpartiet och Liberalerna enades i Januariavtalet om vissa anslagsökningar under 2019, men lät huvuddelen av nedskärningarna vara kvar.

2.7. Utredningen om arbetsmarknadspolitiken (2019)¹³

Utredningen tillsattes 2016. Enligt kommittédirektiven skulle utredningen lämna förslag till hur det statliga åtagandet för arbetsmarknadspolitiken kan göras mer effektivt och tydligt och hur Arbetsförmedlingens uppdrag kan utformas för att bidra till en väl fungerande arbetsmarknad. Utredningens förslag och bedömningar innebär sammanfattningsvis:

- » Arbetsförmedlingen får en ny förordning med instruktion och den befintliga instruktionen upphävs.
- » Arbetsförmedlingen ges ett uttryckligt uppdrag att bedöma enskildas ställning på arbetsmarknaden, i syfte att uppnå en mer träffsäker och behovsbaserad arbetsmarknadspolitik.
- » Arbetsförmedlingens förvaltningsanslag sänks kontinuerligt för att öka drivkraften mot effektivisering genom automatisering och digitalisering.
- » Arbetsförmedlingen får i uppdrag att erbjuda ett enhetligt och utförarneutralt utbud av arbetsmarknadstjänster, som ska tillhandahållas på det samhällsekonomiskt mest effektiva sättet och där interna och externa utförare behandlas likvärdigt.
- » Arbetsförmedlingens användning av utbildningsinsatser tydliggörs. Reguljär utbildning ska användas i större utsträckning.
- » En översyn av det arbetsmarknadspolitiska regelverket föreslås.
- » En regelöversyn av arbetslöshetsersättningar föreslås med syftet att uppnå en effektiv och rättssäker kontroll, där antingen Arbetsförmedlingen eller a-kassorna ges kontrollansvaret.
- » En ny nationell myndighet med ett samlat ansvar för kompetensförsörjningspolitiken inrättas. Förslaget innebär att verksamheter överförs från befintliga berörda myndigheter.
- » De regionalt utvecklingsansvariga aktörerna får ett tydligare mandat för det regionala kompetensförsörjningsarbetet.
- » Ansvarsfördelningen och gränsdragningen mellan stat och kommun inom de arbetsmarknads- och socialpolitiska områdena tydliggörs i författning.
- » En mer kostnadseffektiv verksamhet bedöms möjliggöra årliga besparingar om minst 1,5 miljarder kronor från och med det förslagen genomförs.

Utredningens betänkande lades till handlingarna och kom aldrig att remissbehandlas. Skälet till detta var att Januariöverenskommelsen 2019 mellan regeringen, Centerpartiet och Liberalerna satte den politiska agendan för det fortsatta reformarbetet.

¹³ Effektivt, tydligt och träffsäkert – det statliga åtagandet för framtidens arbetsmarknad (SOU 2019:3), del 1.

2.8. Arbetsmarknadens parter tar hand om omställningen (2022)¹⁴

Ett av Arbetsförmedlingens viktigaste åtagande, tillväxtuppgiften – att slussa övertaliga anställda från tillbakagående företag och branscher till växande företag – har tagits över av parternas omställningsfunktioner.

De åtta kollektivavtalsbaserade omställningsorganisationerna har utvecklats starkt, nu med statligt stöd för basverksamheten och omställningsstudiestödet för kompetensutveckling, som kommer att omfatta 6–9 miljarder kronor, när det är fullt utbyggt. Verksamheten omfattar numera, genom Kammarkollegiet, hela arbetsmarknaden, även egenföretagare och arbetsgivare utan kollektivavtal.

Det nya omställningsstudiestödet är en kraftfull åtgärd. Det riktar sig till personer mellan 27 och 62 år som har arbetat en längre tid, minst 8 år av de senaste 14 åren och minst 12 av de senaste 24 månaderna. Omställningsstudiestödet består av ett bidrag på 80 procent av tidigare lön och ett lån för den som vill fylla ut därutöver. Stödet kan ges för upp till 44 veckor för heltidsstudier.

Under 2024 varslades knappt 70 000 personer om uppsägning. För cirka 60 procent eller 40 000 personer fullföljdes uppsägningen. Utöver dessa lämnade ytterligare ett antal personer som inte omfattas av varselkravet (färre än fem uppsagda) och en majoritet av tidsbegränsat anställda sin anställning.

En försiktig bedömning visar att omställningssystemet ger stöd till cirka 75 000 uppsagda årligen. Organisationerna och Arbetsförmedlingen samarbetar på olika sätt. Arbetsförmedlingen bistår med kompletterande insatser, såsom arbetsmarknadsutbildningar eller subventionerade anställningar. Personer som inte omfattas av något omställningsavtal kan få stöd direkt från Arbetsförmedlingen genom handledning eller program.

2.9. Arbetsförmedlingens samverkan med kommunerna¹⁵

Det finns sedan långt tillbaka en samverkan mellan Arbetsförmedlingen och kommunerna. Omfattningen av samverkan styrs av den nationella politiken och har varierat genom åren. Enligt Arbetsförmedlingen är denna samverkan ett viktigt sätt att leverera likvärdig service i hela landet. Arbetsförmedlingen lyfter fram två områden som är av särskilt stort värde för samverkan med kommuner:

- » Kompetensförsörjning i kommuner och regioner.
- » Personer med särskilt behov av stöd för att komma i utbildning eller arbete.

Under de senaste tio åren har Arbetsförmedlingen avvecklat cirka 200 kontor och drygt 100 återstår. Viss närvaro har utvecklats via statens servicekontor, som nyligen, på grund av lägre förvaltningsanslag, fattade beslut om avveckling av 35 av dem. Kommunerna har under de senaste årtiondena känt sig tvungna att

¹⁴ Regeringen (2025) Omställningsstudiestöd. ST (2022) Avtal om omställning och kompetensstöd, ST (2024) Omställningsavtalet – så bidrar Fackförbundet ST till din trygghet som statligt anställd.

¹⁵ Arbetsförmedlingen (uå) Nationellt samarbete.

bygga upp egna arbetsmarknadsinsatser för att kompensera, när Arbetsförmedlingen dragit sig tillbaka.

IFAU har undersökt samverkan mellan kommuner och Arbetsförmedlingen i tio kommuner. IFAU fann att samverkan har försvårats efter Januariavtalet till följd av stängda lokalkontor, användning av privata utförare av arbetsmarknadspolitik samt ökad digitalisering av tjänster. Kommunala företrädare upplever att Arbetsförmedlingen har blivit mer svåråtkomlig. Intervjuade från Arbetsförmedlingen är mer positiva och anser att en stor del av problemen handlar om ”barnsjukdomar”.¹⁶

2.10. Regeringens arbetsmarknadspolitik 2023–2026¹⁷

Det politiska budskapet i regeringens arbetsmarknadspolitik under nuvarande mandatperiod är ”att återställa arbetslinjen”. I budgetpropositionen för 2026 ligger tyngdpunkten på skattesänkningar som ska öka hushållens disponibla inkomster och köpkraft och på så sätt öka den privata konsumtionen och den allmänna efterfrågan. Arbetsgivaravgiften sänks tillfälligt för unga mellan 19 och 23 år.

Regeringen gör bedömningen ”att insatserna inom arbetsmarknadspolitiken har bidragit till en väl fungerande arbetsmarknad genom att insatser och ersättningar motverkat de negativa konsekvenserna av det försämrade arbetsmarknadsläget under 2024”.

I finansplanen konstaterar regeringen att arbetslösheten är både konjunkturrell och strukturell: ”Den konjunkturrella arbetslösheten bekämpas genom regeringens åtgärder för att stötta den inhemska efterfrågan, som att stärka hushållen och förutsättningar för företagande. De strukturella utmaningarna på arbetsmarknaden i dag kan främst kopplas till att många arbetslösa inte har de kvalifikationer som efterfrågas av arbetsgivare, ofta bristande språkkunskaper eller kort utbildning. Detta visas bland annat genom att två tredjedelar av de långtidsarbetslösa är utrikes födda. Samtidigt som arbetslösheten är hög har många arbetsgivare svårt att hitta arbetskraft med rätt utbildning och kompetens. Den enskilt viktigaste insatsen för att långsiktigt etablera sig på arbetsmarknaden är utbildning. Såväl antalet deltagare inom arbetsmarknadsutbildning som antalet arbetslösa som påbörjar en reguljär utbildning behöver öka, inte minst bland arbetslösa med förgymnasial utbildning”.

De stora reformerna inom området gäller incitamenten till arbete. De består av tre reformer. Reformeringen av arbetslöshetsförsäkringen (se 2.11), en reform av det kommunala försörjningsstödet med ett lagkrav på kommunerna att ställa krav på aktivitet samt införandet av ett bidragstak för inkomststöd.

Arbetsmarknadspolitiken har samtidigt tonats ned. Arbetsförmedlingen ska

¹⁶ IFAU (2025) Samverkan mellan kommuner och Arbetsförmedlingen.

¹⁷ Regeringen, budgetproposition 2024, 2025, 2026 och vårandringsbudgeten 2025

”prioritera personer som befinner sig långt från arbetsmarknaden”. Men anslagen till den aktiva arbetsmarknadspolitiken är i nominella termer i stort sett oförändrade, vilket kommer att innebära reellt minskade möjligheter för Arbetsförmedlingen att stödja arbetslösa att komma i arbete. Ökade insatser för kompetensutveckling sker i stället via utbildningspolitiken genom tillskott för en utbyggnad av yrkeshögskolan och yrkesutbildningen för vuxna på gymnasial nivå samt satsningar på folkhögskolan, vilket är bra men endast i begränsad utsträckning kommer i fråga för arbetslösa. Ett ökat anslag till förvaltningskostnader inom Arbetsförmedlingen, dvs personal, är framför allt avsett för att stärka kontroll av dem som erhåller kontanta ersättningar.

2.11. Den nya arbetslöshetsförsäkringen¹⁸

Arbetslöshetsförsäkringen spelar en viktig roll för den aktiva arbetsmarknadspolitiken. Försäkringen är en omställningsförsäkring som skapar skydd mot inkomstförluster men som också är villkorad med att den som är arbetslös söker arbete och deltar i de åtgärder som anvisas för att underlätta återgång till arbete. Arbetslöshetsförsäkringen fungerar i den makroekonomiska politiken som en så kallad automatisk stabilisator som bidrar till att upprätthålla hushållens ekonomi och konsumtion under tider av ekonomisk stagnation och tillbakagång.

Under 2024 fick nästan 290 000 personer ersättning från en a-kassa, jämfört med drygt 235 000 2023. Det är en ökning på hela 23 procent. Utbetalningarna uppgick till 15,5 miljarder 2023 och 21,5 miljarder 2024, enligt statistik från Sveriges a-kassor.

Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen, IAF, har visat att Arbetsförmedlingens kontrollarbete för att se till att rätt ersättning betalas ut till arbetssökande har blivit bättre. Antalet underrättelser om att den arbetssökande inte uppfyller kraven för a-kassa har ökat och andelen underrättelser som borde skickats, men inte gjort det, har minskat. Mellan 2021 och 2023 uppgick de upptäckta felaktiga utbetalningarna till mellan 200 och 265 miljoner kronor per år, vilket motsvarar 1–2 procent av de totala utbetalningarna¹⁹.

Riksdagen beslutade 2024 om reformering av arbetslöshetsförsäkringen. Syftet är, enligt regeringen, att ”stärka arbetslinjen genom en tydlig nedtrappning av arbetslöshetsersättningen” och att minska antalet felaktiga utbetalningar.

De nya reglerna som träder i kraft den 1 oktober 2025, innebär att ersättningen baseras på utbetald lön i stället för arbetade timmar. Den nya modellen har en snabbare nedtrappning av ersättningen. De första 100 dagarna ger 80 procent precis som i dag. Dag 101–200 sänks ersättningsnivån till 70 procent av lönen och dag 201–300 till 65 procent. Den som är fortsatt arbetslös efter 300 dagar kan få aktivitetsstöd. I den nya modellen sänks stödet med fem procentenheter

18 IAF (2025) Analys av arbetslöshetskassornas kontrollarbete och upptäckta felaktiga utbetalningar

19 IAF:s granskningar av arbetslöshetskassorna 2019–2023

var 100:e dag ner till ett golv på 365 kronor per dag.

LO har visat att reformen kommer att leda till försämrat skydd för en lång rad yrkesgrupper som LO-förbunden organiserar och som representerar nära en miljon anställda. Det handlar om ersättningsnivåer som, jämfört med i dag, sänks med 1 000–2 700 kronor per månad för ersättningsdag 101–300²⁰.

2.12. Arbetsmarknadspolitiken översatt till Arbetsförmedlingens inre arbete ²¹

I Arbetsförmedlingens årsredovisning för 2024 lämnar generaldirektören en koncentrerad beskrivning av hur regeringens politik tolkas och kommuniceras internt i organisationen. ”När jag började mitt nya jobb på Arbetsförmedlingen i mars 2024 var det två saker som framträdde särskilt tydligt. Det ena var den stora kompetens och det engagemang jag mötte när jag reste runt och träffade medarbetare i hela landet. Det andra var deras önskan om en myndighetsgemensam samsyn om vad Arbetsförmedlingen ska åstadkomma. Med andra ord behövde vi en tydlig målbild med syftet att tydliggöra myndighetens centrala uppdrag och våra prioriteringar.

Sedan den 12 december 2024 finns en sådan målbild på plats. Det är en målbild som utgår från myndighetens kärnuppdrag och har en bred förankring i chefsled, i styrelsen och hos vår uppdragsgivare regeringen. Denna nya strategiska inriktning ligger nu till grund för vår verksamhetsplanering och våra prioriteringar.

Den hjälper oss att få större kraft i Arbetsförmedlingens grundläggande uppdrag, som kortfattat handlar om tre huvudsakliga uppgifter: stödet till långtidsarbetslösa, kontrollen av ersättningssystemen och arbetet mot den organiserade brottsligheten. Det här hjälper oss i våra prioriteringar och kommer att ge ökad kraft i vårt kärnuppdrag”.

20 LO Bloggen (2024) Niklas Blomqvist Försäkra inte a-kassan för arbetarklassen

21 Arbetsförmedlingens årsredovisning 2024

3. Mycket väsen för lite ull – varför ger alla dessa reformer så dåliga resultat?

Om man tar fasta på syftena med alla reformer och omorganisationer som har genomförts de senaste 15–20 åren skulle Sverige i dag:

- » Inte bara ligga på topp i Europa när det gäller arbetskraftsutbud utan också ha en högre sysselsättning än jämförbara länder.
- » Ha en bättre fungerande matchning mellan arbetssökande och lediga platser, säg på den nivå som gällde i början på 2000-talet.
- » Ha en mycket lägre arbetslöshet, lägre än jämförbara länder i Europa, säg 3–4 procent.

Inget av detta har uppnåtts. I stället har företagen svårigheter att rekrytera arbetskraft med rätt kompetens – trots den höga arbetslösheten. Hur kunde det bli så här?

Vi har studerat statistik, utrednings- och forskningsrapporter från kvalificerade institutioner och forskare, framför allt från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, IFAU, Riksrevisionen, Statskontoret, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen, Sveriges Kommuner och Regioner, Svenskt Näringsliv, Almega, LO, TCO, Saco, ST, Finanspolitiska rådet, OECD, omställningsorganisationerna TSL och TRR samt två ledande forskare, Lars Calmfors och Susanne Ackum.

Här följer korta sammanfattningar av ett antal rapporter av relevans för att bedöma arbetsmarknadspolitiken.

3.1. Arbetsmarknadspolitikens centrala uppgift: Tidiga insatser minskar risken för långtidsarbetslöshet

Forskning och beprövad erfarenhet ger besked att tidiga, intensiva och individuellt anpassade insatser minskar risken för att människor fastnar i långtidsarbetslöshet. Enligt en rapport från IFAU (Forslund & Vikström, 2011) visar flera studier att just tidiga insatser är viktiga för att bryta negativa spiraler som annars riskerar att leda till långtidsarbetslöshet²². För utrikes födda kvinnor visar Länsstyrelsernas rapport att uppsökande och motiverande arbete i ett tidigt skede kan förbättra möjligheterna till etablering på arbetsmarknaden genom anpassade in-

²² Forslund, A. & Vikström, J. (2011). Arbetsmarknadspolitikens effekter på sysselsättning och arbetslöshet – en översikt. IFAU.

satser som utbildning och praktik.²³ Enligt Arbetsförmedlingens rapport (2024) är kompetenshöjande insatser, såsom utbildningar och yrkesinriktade program, viktiga för att förhindra att kortutbildade fastnar i långvarig arbetslöshet²⁴. För personer med funktionsnedsättning visar en rapport från Forte (2022) att tidiga och samordnade insatser är avgörande. Stöd hela vägen från utbildning till arbete behövs för att minska risken för utanförskap och långtidsarbetslöshet²⁵. Även äldre arbetssökande (55+) drabbas ofta hårt av arbetslöshet. Enligt IFAU kan subventionerade anställningar och aktiv förmedlarservice vara viktiga verktyg för att hjälpa denna grupp tillbaka till arbetsmarknaden²⁶. Internationella studier bekräftar också betydelsen av tidiga och intensiva insatser.

En rapport från DELMI²⁷ visar att tidiga och intensiva insatser faktiskt leder till både en snabbare integration och en integration som håller i sig över tid. Med rätt utformade insatser går det alltså att påskynda arbetsmarknadsetableringen för nyanlända flyktingar med kort utbildning.

Två saker är särskilt utmärkande för insatsen. Dels var intensiteten i de aktiviteter som genomfördes väsentligt högre än i Arbetsförmedlingens ordinarie verksamhet – alla som deltog förväntades göra det på heltid under hela den tid insatsen pågick. Dels startade insatsen kort efter att flyktingarna erhållit uppehållstillstånd i Sverige, vilket innebar att de individer som deltog fick det intensiva stödet mycket tidigt i sin etableringsprocess.

3.2. IFAU om arbetsmarknadsutbildningen: Det behövs en mer sammanhållen strategi²⁸

IFAU har undersökt omfattningen av arbetsmarknadsutbildningen över tid. Resultaten visar att det totala antalet inskrivna arbetslösa som påbörjade en yrkesutbildning (arbetsmarknadsutbildning och komvux) minskade från 55 000–65 000 per år i början av 00-talet till 35 000–40 000 mellan 2019 och 2021. Relaterat till samtliga inskrivna dessa år (som också varierar över tid) motsvarar det en minskning från cirka 15 procent till 6 procent. Detta beror främst på att antalet påbörjade arbetsmarknadsutbildningar har minskat: från 30 000–45 000 per år i början av 2000-talet till 15 000–20 000 per år efter 2018. Antalet påbörjade yrkesvux-utbildningar bland inskrivna arbetssökande har varit mer stabilt över tid, runt 20 000 per år, med en viss ökning efter 2015. Arbetsmarknads-

23 Länsstyrelserna (u.å.) Exempelsamling – att nå utrikesfödda kvinnor som står långt ifrån arbetsmarknad och utbildning.

24 Arbetsförmedlingen (2024). Arbetsmarknaden för kortutbildade.

25 Forte (2022). Tidiga insatser och stöd hela vägen.

26 IFAU (2021) Unga som varken arbetar eller studerar. IFAT 2021:2.

27 Delmi (2023), Etablering av nyanlända flyktingar: Effekter av en tidig och intensiv arbetsmarknadspolitisk insats. Delmi 2023:9.

28 IFAU (2019) Gymnasial utbildning för arbetslösa: Jobbpolarisering och efterfrågan på olika förmågor på framtidens arbetsmarknad. IFAU Rapport 2019:30.

utbildningen utgör därmed en minskande andel av yrkesutbildningen bland in-skrivna under perioden, från omkring 70 procent år 2000 till runt 50 procent år 2021.

IFAU drar slutsatsen att det behövs en mer sammanhållen strategi för att optimera yrkesutbildningens roll i arbetsmarknadspolitiken.

3.3. Arbetsförmedlingen har utvärderat arbetsmarknadsutbildningarnas bidrag till kompetensförsörjning²⁹

Arbetsförmedlingen har gjort en utvärdering av arbetsmarknadsutbildningarna, AUB. Det är första gången Arbetsförmedlingen analyserar bidraget till kompetensförsörjningen för olika yrkesinriktningar inom AUB. Arbetsförmedlingen använder yrkesregistret för att se inom vilka yrken deltagarna är sysselsatta två år efter att de påbörjat AUB. Bidraget till kompetensförsörjningen beräknas genom att titta på andelen deltagare som efter två år arbetar inom ”rätt yrke”:

- » Utvärderingen visar att vissa utbildningar ger mycket stort bidrag till kompetensförsörjningen och är mycket kostnadseffektiva. Det gäller utbildningar inom Transport, Maskin och Vård. Andra utbildningar ger stort bidrag till kompetensförsörjningen och är mycket kostnadseffektiva. Det gäller utbildningar inom IT/Teknik och inom Lokalvård.
- » De utbildningar som ger medelstort bidrag till kompetensförsörjningen och/eller är medelstort kostnadseffektiva är Hantverk, Bygg och Kontor/Ekonomi.
- » Utbildningar med litet bidrag till kompetensförsörjningen och/eller låg kostnadseffektivitet gäller Handel och Restaurang medan utbildningar i Naturbruk och Kultur ger mycket litet bidrag till kompetensförsörjningen och/eller har mycket låg kostnadseffektivitet.

3.4. IFAU om privatiseringen: Dyrare, men inte bättre³⁰

IFAU har utvärderat tjänsten Rusta och matcha, som infördes som en del av den senaste stora reformeringen av Arbetsförmedlingen. Den nya tjänsten skiljde sig i viktiga avseenden från tidigare insatser där fristående leverantörer ansvarat för att stötta arbetssökande. Dels var ersättningen till leverantörerna i större utsträckning resultatbaserad, dels hade leverantörerna större frihet att själva utforma stödet till de arbetssökande.

IFAU:s studie visar att de stödinsatser som gavs till arbetssökande som randomiserades till Rusta och matcha var dyrare än de insatser jämförelsegrupperna fick del av. Samtidigt finner IFAU att Rusta och matcha i huvudsak inte ledde till bättre utbildnings- och arbetsmarknadsutfall än jämförelsegrupperna. Matchningstjänsten hade inga betydande effekter vare sig på löneinkomster eller var-

²⁹ Arbetsförmedlingen (2025) Arbetsmarknadsutbildningarnas kostnadseffektivitet och bidrag till kompetensförsörjning.

³⁰ IFAU (2024) Fristående arbetsförmedling gav högre kostnader men inte lägre arbetslöshet.

aktig sysselsättning. Slutligen visar utvärderingen att de deltagare som leverantörerna fick mer betalt för inte lyckades bättre på arbetsmarknaden, vilket tyder på att de incitament som ersättningsmodellen skapade inte fungerade fullt ut. Resultaten indikerar dock något mer positiva resultat för de leverantörer som hade högre resultatersättning och lägre grundersättning.

Den dåvarande arbetsmarknadsministern Mats Persson har i ett uttalande sagt att ”IFAU:s rapport om Rusta och matcha visar ett försök till arbetsmarknadsinsats som både varit dyrt och ineffektivt. Resultatet bekräftar att det funnits en övertro på privatiseringen. För oss är det viktiga att personer kommer i arbete, inte vem som gör det möjligt”³¹. Regeringen har som en följd av detta skruvat ner volymerna i de privata matchningstjänsterna och omfördelat medel från privata aktörer till Arbetsförmedlingen för att möjliggöra ett stärkt stöd till dem som står särskilt långt från arbetsmarknaden³².

Det är värt att notera att tjänsten inte utformats på det sätt som ursprungligen var tänkt till exempel när det gäller stor frihet för leverantörerna att välja vilka metoder de skulle använda och hur de skulle arbeta. Arbetsförmedlingen har reglerat mycket i detalj till exempel hur många kontakter som leverantörens handledare ska ha med de arbetslösa, hur ofta det ska ske, om det ska vara individuellt eller i grupp, om det ska ske fysiskt eller om det får göras digitalt etcetera. Vidare har Arbetsförmedlingen inte lyckats begränsa antalet leverantörer, ej heller begränsat möjligheten att använda underleverantörer. Detta har resulterat i att det i slutet av juli 2025 är cirka 230 huvudleverantörer och 300–350 underleverantörer till tjänsten. Bland dessa är resultatspridningen stor. Först 2025 har Arbetsförmedlingen beslutat att avbryta samarbetet med de leverantörer som åstadkommer sämst resultat.

3.5. IFAU om samverkan kommuner-Af: Allt mer styrning uppifrån³³

IFAU har undersökt hur kommuner och Arbetsförmedlingen samverkar inom den lokala arbetsmarknadspolitiken, före och efter 2019, då myndigheten stängde många lokalkontor, övergick till digitala tjänster och utökade användningen av privata utförare till följd av Januariavtalet.

Vid de första intervjuerna 2017 beskrevs samverkan ofta som informell och flexibel med stabila personliga relationer. I sex av tio kommuner bedömdes den vara komplementär, där parterna delade mål men använde olika strategier. Endast en kommun präglades av kooperativ samverkan, där målen och strategierna var helt gemensamma. I tre kommuner kunde samverkan snarare beskrivas som konfrontativ, med oenighet och stuprörstänkande.

31 Arbetet (2024) Privata arbetsförmedlare 70 procent dyrare men inte bättre: ”Funnits övertro”.

32 IFAU (2024) Fristående arbetsförmedlingar gav högre kostnader men inte lägre arbetslöshet

33 IFAU (2025) Samverkan mellan kommuner och Arbetsförmedlingen – från samverkansarrangemang till att man lägger rälsen medan vi åker. IFAU-rapport 2025:5.

När forskarna återvände till intervjupersonerna år 2021 framträdde en förändrad bild. Kommunala företrädare upplevde att digitalisering och nerlagda kontor gjorde att Arbetsförmedlingen blivit svårare att nå. Samarbetet beskrivs som mer ad hoc-baserat, splittrat och reaktivt. Arbetsförmedlingens representerer såg däremot förändringarna som en naturlig omställningsfas och menade att samverkan blivit mindre beroende av enskilda kontaktpersoner och därför mindre sårbar.

Efter 2019 upplevs samverkan ha blivit mer vertikal, alltså mer styrning uppifrån, även i kommuner där samverkan tidigare hade varit mer horisontell och jämlik, enligt IFAU. Forskarna konstaterar att de statliga och kommunala samverkansöverenskommelserna, som Dua, Finsam och Lokala överenskommelserna (Lök), i stor utsträckning bygger på standardformuleringar om kooperativ samverkan. I praktiken varierar dock genomförandet och samverkan fungerar inte alltid enligt avtalens intentioner.

3.6. SKR: En majoritet av kommunerna missnöjda med Af³⁴

SKR representerar Sveriges kommuner som har ett omfattande samarbete med Arbetsförmedlingen.

Ett arbete för lokala överenskommelser mellan kommunerna och Arbetsförmedlingen inleddes 2022. Nu har 280 kommuner ingått en överenskommelse. Enligt SKR har samverkan tagit kliv framåt på många håll senaste året (2023). Samtidigt uppger fortfarande många kommuner att detta inte fungerar. Kommunerna ser att stora utmaningar kvarstår för Arbetsförmedlingen att ge stöd och service till grupper som står längre från arbete och även till lokala arbetsgivare.

SKR har sedan 2019 gjort årliga enkätundersökningar till kommunerna om den statliga arbetsmarknadspolitiken. Undersökningen 2024 visar att Arbetsförmedlingen brister i tillgänglighet, närvaro och likvärdighet, inte minst för dem som är i störst behov av stöd:

- » Nästan samtliga kommuner hjälper arbetssökande i den egna kommunen med uppgifter som ligger inom Arbetsförmedlingens uppdrag.
- » Många kommuner bedömer att Arbetsförmedlingen inte hjälper dem som befinner sig långt från arbetsmarknaden att komma i jobb.
- » Samarbetet mellan Arbetsförmedlingen och kommunerna är olikvärdigt – på många håll fungerar inte samspelet kring arbetssökande där individer har behov av stöd från båda parter. Arbetssökande bollas mellan olika stöd utan en bedömning av vad som är bäst insats för individens väg till jobb. Bland annat brister dialogen.

³⁴ SKR (2024) Kommunernas aktivitetsansvar.

Arbetsförmedlingen kan, utan förankring eller dialog med kommunen, fatta beslut som innebär att biståndsmottagare måste avbryta pågående kommunala arbetsmarknadsinsatser och i stället få stöd från Arbetsförmedlingens leverantörer.

Kommuner sköter ofta Arbetsförmedlingens enklare service. Det är inte rimligt, enligt SKR, att landets kommuner tvingas hjälpa individer att skriva in sig på Arbetsförmedlingen, hantera sitt ärende och tolka beslut från myndigheten bland mycket annat. Det är en självklarhet att en myndighet måste vara tillgänglig och finnas där för medborgarna. Så är det inte idag, enligt SKR.

3.7. Riksrevisionen: Bristfälligt stöd till arbetssökande med funktionsnedsättning³⁵

Arbetsförmedlingens stöd till personer med funktionsnedsättningar är inte effektivt. Handläggningstiderna är långa, särskilt utformade insatser används endast i liten utsträckning och vissa personer får inget stöd alls, enligt en granskning som Riksrevisionens utfört.

Riksrevisionen har visat på stora brister i Arbetsförmedlingens arbete med personer med funktionsnedsättning och i regeringens styrning av verksamheten. Lönebidrag är den största av de särskilda insatserna för arbetssökande med funktionsnedsättning, sett till utgifter och antal deltagare. Denna stödform har kontinuerligt minskat sedan 2013 och antalet i lönebidrag med mera var 75 400 år 2024.³⁶ Det är en minskning med cirka 28 000 sedan år 2014. Anslaget³⁷ har under samma period minskat med 5,4 miljarder kronor i fasta priser³⁸ Färre lönebidrag bidrar också till att andelen som övergår till arbete eller studier är lägre än målet.

Vad gäller antalet personer i Samhall ser utvecklingen något annorlunda ut. Antalet i kärnverksamheten hos Samhall har varit relativt konstant sedan 2014 och legat mellan cirka 20 000–24 000.³⁹

Riksrevisionen har i sin rapport jämfört anslag⁴⁰ med utfall för perioden 2018 till 2024.

Jämförelsen visar att regeringens ambition varit i stort sett oförändrad i löpande priser under perioden. Däremot har Arbetsförmedlingen inte nyttjat sitt anslag fullt ut de senaste sju åren med undantag för 2019. Sammantaget har Arbetsförmedlingen lämnat tillbaka cirka nio miljarder kronor under den tiden.

³⁵ Riksrevisionen (2025) Bristfälligt stöd till arbetssökande med funktionsnedsättning. RiR 2025:20.

³⁶ Antal unika individer per typ av Lönebidrag (Lönebidrag för anställning, för trygghet i anställning eller för utveckling i anställning och skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare, 16–65 år (16–64 år from och till 2022))

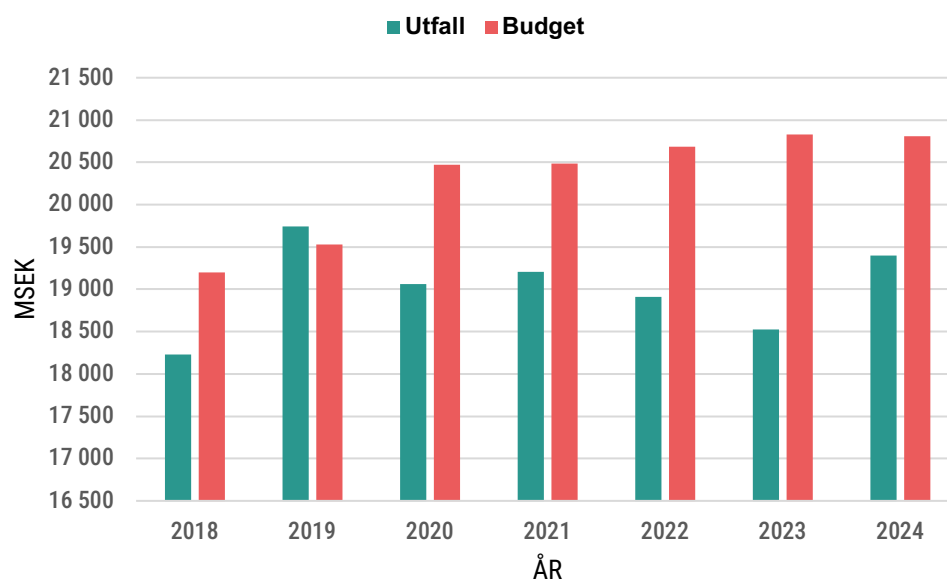
³⁷ Anslag 1:4 ap1 Lönebidrag

³⁸ KPI

³⁹ Uppgifter från Samhall

⁴⁰ Regeringen Utgiftsområde 14, anslag 1:4 Lönebidrag och Samhall m.m

Utgiftsutveckling för lönebidrag och Samhall m.m. 2018-2024 (Miljoner kronor)

Källa: Källa: Budgetpropositionerna för 2017–2024 + egna beräkningar

Underutnyttjandet beror enligt Arbetsförmedlingen på en rad externa och interna faktorer: politisk styrning, pandemi, relativt sett lägre förvaltningsanslag (lönebidragsanställningar ställer höga krav på myndighetens beslutskapacitet eftersom det är personalintensivt att handlägga dessa), konjunkturläge och myndighetens egna prioriteringar. Personalneddragningar kan också ha bidragit till färre lönebidragsbeslut. En annan faktor enligt Arbetsförmedlingen som redovisas i rapporten, är att taket för den högsta bidragsgrundande lönekostnaden om 20 000 kronor för anställningar med lönebidrag legat på samma nivå sedan 2017. Ett ytterligare argument som framförts är att individer med utbildning och kompetens som förutsätter ett högre löneläge i praktiken är utestängda från en anställning med lönebidrag.

Slutligen menar intervjuade arbetsförmedlare att många arbetssökande i målgruppen har för stora stödbehov för att kunna ta del av lönebidragsanställningar eller andra arbetsnära insatser.

Riksrevisionen bedömer att bristerna bland annat beror på Arbetsförmedlingens omorganisationer och omläggningen av förmedlingsverksamheten, som har försvårat myndighetens arbete för personer med funktionsnedsättning.

Situationen har förvärrats av Arbetsförmedlingens ärendebaserade arbetssätt med självservice på distans och digitala möten. Det har inneburit fragmenterad handläggning, bristande samordning och informationsöverföring, dubbelarbete och administrativa hinder.

Riksrevisionen bedömer vidare att Arbetsförmedlingen inte har prioriterat sitt arbetsgivararbete tillräckligt. Trots att tidigt intensivt matchningsarbete och

anställningsstöd är effektiva insatser för arbetssökande som står långt från arbetsmarknaden har antalet anställningar med lönebidrag minskat.

Riksrevisionen konstaterar också att regeringen behöver styra Arbetsförmedlingen mer långsiktigt och resultatorienterat så att fler personer med funktionsnedsättning kan få och behålla ett arbete.

Riksrevisionen lämnar i sin rapport en rad rekommendationer till regering och Arbetsförmedlingen.

3.8. Statskontoret om Af: Regeringen behöver styra mer långsiktigt⁴¹

Statskontoret har studerat hur Arbetsförmedlingen fungerar under senare år. Analysen visar att Arbetsförmedlingen inte har använt sina förvaltningsmedel effektivt under 2018–2023. Men Statskontoret bedömer också att myndigheten har stora möjligheter att använda sina förvaltningsmedel mer effektivt framöver:

- » Statskontoret bedömer att regeringen behöver styra Arbetsförmedlingen mer långsiktigt och mindre detaljerat. Regeringen behöver också hålla ihop styrningen genom förordningar, uppdrag och regleringsbrev. Det skulle göra det lättare för Arbetsförmedlingen att förena styrsignalerna med varandra.
- » Arbetsförmedlingen behöver fokusera mer på att prioritera arbetssökande som står långt från arbetsmarknaden och att planera insatser som är arbetsmarknadspolitiskt motiverade. Arbetsförmedlingen behöver också fördela sina förvaltningsmedel på ett sätt som motsvarar de mål och den verksamhet som myndigheten har planerat, göra tydligare prioriteringar, samt hålla ihop ansvar, mandat och resurser inom förmedlingsverksamheten på ett bättre sätt än tidigare.

3.9. JO: Skarp kritik för brister i tillgänglighet⁴²

Under 2023 fick Arbetsförmedlingen kritik av Justitieombudsmannen (JO) för brister i tillgänglighet och service. Efter beslutet fortsatte det komma in anmälningar. JO Thomas Norling beslutade därför att inleda en ny granskning och begärde in uppgifter från myndigheten om hur tillgängligheten via telefon och chatt hade sett ut mellan november 2023 och november 2024. Utredningen visade att endast drygt hälften av de arbetssökande som ringde kom fram till en handläggare och att många av dem fick vänta orimligt länge. Tillgängligheten via chattfunktionen var också anmärkningsvärt låg, nästan 90 procent av de arbetssökande som försökte chatta nådde inte fram.

Det är fullständigt oacceptabelt. Enskilda har fått ta konsekvenserna av att Arbetsförmedlingen inte har lyckats åtgärda den bristande tillgängligheten, vilket inte är rimligt. Det är viktigt att myndigheten skyndsamt kommer till rätta med

⁴¹ Statskontoret (2025) Gör jobbet! En mer effektiv användning av Arbetsförmedlingens förvaltningsmedel. Statskontoret 2025:2.

⁴² Riksdagens ombudsmän (2025). Arbetsförmedlingen har fortfarande stora problem med tillgänglighet och service.

problemen, säger JO Thomas Norling.

JO Thomas Norling uttalar att han kommer att följa utvecklingen i sin tillsyn och han skickar också en kopia av sitt beslut till regeringen för kännedom.

3.10. Almega: Dags för ett samlat grepp kring kompetensförsörjning⁴³

Almega har gjort en studie av arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik under de senaste 20 åren. Almega pekar på framsteg och förbättringar, men understryker att utvecklingen under de två senaste åren ger utrymme för oro. När arbetslösheten nått högre höjder har inte antalet deltagare i de arbetsmarknadspolitiska programmen följt med. Under den studerade tiden är det första gången vi ser denna utveckling och den verkar hålla i sig.

Almega ser stora behov av en aktiv arbetsmarknadspolitik för att lösa dagens utmaningar för de arbetssökande. Den förändrade sammansättningen bland de arbetssökande visar att det idag är svårare för fler att rustas för att möjliggöra en förflyttning in på arbetsmarknaden. Det är dessutom mer heterogena grupper av arbetssökande, vilket behöver mötas med individanpassade insatser för att nå framgång, vilket behövs för att öka svensk tillväxt och för att bryta utanförskapet.

Almega har i en annan rapport pläderat för ett samlat grepp kring kompetensförsörjning. Vad beror det på att Sverige år efter år inte kommer tillrätta med problemen och bristerna med kompetensförsörjningen? frågar Almega i rapporten. ”En central förklaring är att systemet för kompetensförsörjning är splittrat och att det saknas en samlad strategi. En rad olika myndigheter och institutioner genomför insatser och bedriver utbildningar. Trots att ambitionerna sammantaget är höga, blir satsningarna inte tillräckligt stora och effektiva. En stor brist är att yrkesutbildningssystemet är alldeles för svåröverskådligt för företag som vill samarbeta med yrkesinriktade utbildningar”.

Almegas slutsats är därför att det krävs en ny, samlad strategi för Sveriges kompetensförsörjning – en ny sammanhållen kompetenspolitik. ”Det är en kompetenspolitik som sätter företagets behov i centrum – inte de enskilda utbildningsformerna. Formerna finns på plats. Men det utbildas inte alls i den utsträckning som krävs för att företagen ska få tillgång till yrkesutbildade”.

3.11. LO: Utbildning är nyckeln för att lösa matchningsproblematiken⁴⁴

För LO är målet med arbetsmarknadspolitik ett högt och jämlikt fördelat välstånd. Förutsättningen för detta är en hög sysselsättningsgrad och höga löner. Jobb som skapas ska ha bra villkor och bidra till att samhället som helhet blir rikare.

⁴³ Almega (2025) Rapport: Arbetsmarknaden i förändring.

⁴⁴ LO (2023) En arbetslinje för fler jobb och högre löner.

LO presenterade i en rapport till kongressen 2022 en rad förslag som tillsammans syftar till fler jobb, ökad produktivitet, högre löner och fler i sysselsättning:

- » Utbildningsinsatser är nyckeln för att lösa matchningsproblematiken på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadsutbildningar måste finnas inom fler inriktningar, användas jämställt och erbjudas tidigare under arbetslösheten.
- » En god utbildning stärker omställningsförmågan. Det behövs fler platser inom yrkesutbildningarna och fler yrkeslärare behöver få kompetensutveckling.
- » En generös arbetslöshetsförsäkring ger individen trygghet och skapar tryck på produktivitet utveckling och teknologiska framsteg via större lönekrav. Höj och indexera ersättningstaket så att 70 procent av löntagarna kan få 80 procent av lönen i ersättning vid arbetslöshet.
- » Det måste bli lättare att utbilda sig och ta jobb på andra orter. Stärk den geografiska omställningen genom förbättrade pendlings- och kommunikationsmöjligheter. Bygg fler och billigare bostäder där jobben växer fram, och inför ett nytt flyttbidrag till arbetslösa.
- » Kraftfulla straff som känns och avskräcker arbetsgivare från att utnyttja arbetstagare. Det ska aldrig löna sig att utnyttja arbetstagare. Straffen ska vara så hårda att dessa brott prioriteras av polis och åklagare. Fler oseriösa arbetsgivare ska dömas för de brott som de utsätter anställda för.

3.12. TCO: Mer utbildning i arbetsmarknadspolitiken⁴⁵

För TCO är det centralt att åtgärder för en bättre arbetsmarknad baseras på beprövade metoder med bevisad effekt. TCO betonar att Sverige har en tudelad arbetsmarknad med hög långtidsarbetslöshet, där många arbetssökande står långt från arbetsmarknaden, särskilt de med enbart förgymnasial utbildning. Arbetsgivare har samtidigt svårt att hitta rätt kompetens, och det finns få lediga jobb för personer utan gymnasieexamen. På sikt väntar en omfattande arbetskraftsbrist. TCO:s förslag till lösningar:

- » Ökad arbetsmarknadsutbildning – Fler arbetslösa bör få tillgång till yrkesinriktade utbildningar för att möta efterfrågan på yrkesutbildad arbetskraft.
- » Reguljära studier som väg till arbete – Fler arbetslösa bör uppmuntras till att studera, men avskaffandet av studiestartsstödet kan försvåra detta.
- » Personligt stöd via Arbetsförmedlingen – Mer individanpassat stöd behövs för de som står långt från arbetsmarknaden, inklusive personer med funktionsnedsättningar.
- » Fler anställningar med stöd – Praktik, anställningsstöd och nystartsjobb bör användas mer för att ge arbetslösa en väg in på arbetsmarknaden.
- » Resursanvändning och arbetsmarknadspolitik – Arbetsförmedlingen har outnyttjade medel, och dessa resurser bör användas för att stärka insatser för arbetslösa.

⁴⁵ TCO (u.å.) Arbetsmarknad: TCO:s viktigaste förslag för en bättre arbetsmarknad.

Vidare lyfter TCO frågan om full sysselsättning som en angelägen ambition inom den ekonomiska politiken liksom det positiva i samarbetsmodeller som ökar effekten av den arbetsmarknadspolitik som bedrivs. TCO understryker också den möjlighet och betydelse som subventionerade anställningar utgör.

3.13. Saco: Kritik mot styrning och finansiering av Af ⁴⁶

Saco-förbundet SSR, som organiserar medarbetare inom Arbetsförmedlingen, är kritiska till regeringens styrning av Arbetsförmedlingens verksamhet. I en artikel i Svenska Dagbladet (20 augusti 2025) ger Heike Erkers och Ursula Berge, ordförande, respektive samhällspolitisk chef i förbundet, följande exempel:

Arbetsförmedlingens anslag för löner och därmed anställda har sedan 2019 fallit varje år trots att arbetslösheten ökar och de arbetssökande behöver alltmer stöd. Samtidigt har Arbetsförmedlingen varje år tvingats lämna tillbaka miljardbelopp till regeringen (mellan 3 och 14 miljarder kronor). Förra året var det 4,3 miljarder kronor. Anledningen är att regeringen låser anslagen till Arbetsförmedlingen så att den inte kan satsa pengar där det behövs. Det skapas flaskhalsar i anslagssystemet. Några exempel:

- » Arbetsförmedlingen kan inte fördela om pengar mellan a-kasseersättning och aktivitetsstöd. Så en arbetslös som har a-kassa, men erbjuds en arbetsmarknadsutbildning, kan inte ta den eftersom pengarna till aktivitetsstöd (som man får om man går en arbetsmarknadsutbildning) är slut men inte a-kassemedlen. Slutsatsen blir att den arbetssökande inte får den utbildningen.
- » För att få en praktikplats eller en anställning med stöd som nystartsjobb eller lönebidrag behöver en arbetsförmedlare kunna besluta om det. Och medel för själva åtgärden finns, men det finns ingen arbetsförmedlare som kan utreda och besluta om det för anslaget till löner har skurits ner drastiskt. Slutsatsen blir att ingen praktik eller anställning kan erbjudas.
- » Flera olika åtgärder har lagts ut på externa leverantörer. En del av dem fungerar inte särskilt bra, exempelvis Rusta och matcha och Steg till arbete. Om Arbetsförmedlingen då i stället vill erbjuda insatser för nyanlända, långtidsarbetslösa och funktionsnedsatta i egen regi så är det olika anslag. I privat regi finns massor med pengar, men i egen regi finns de inte. Så inte ens ineffektiva privata åtgärder kan Arbetsförmedlingen göra något åt.

⁴⁶ Akademikerförbundet SSR (2025) Rekordarbetslöshet hanteras med nålpengar. Pressmeddelande.

3.14. Svenskt Näringsliv: Fler i utbildning, som leder till jobb⁴⁷

Svenskt näringsliv är kritiskt till flera delar av arbetsmarknadspolitiken:

I rapporten ”Vem gör vad inom arbetsmarknadspolitiken” diskuterar Svenskt Näringsliv de arbetsmarknadspolitiska insatser som är av matchande karaktär och de aktörer – omställningsorganisationerna, Arbetsförmedlingen inklusive myndighetens upphandlade leverantörer och kommunerna – som bedriver insatserna.

Den aktiva arbetsmarknadspolitiken har gått från att vara en monopoliserad verksamhet till ett politikområde som karaktäriseras av fragmentering och en mångfald av aktörer. Denna utveckling har förstärkts nyligen genom omställningsorganisationernas utökade uppdrag. Även finansieringen av politiken är mer heterogen, med såväl finansiering från arbetsmarknadens parter som från staten och kommunerna.

Genomlysningen pekar på att den totala omfattningen av matchningsinsatserna är betydande, men att det i vissa delar är otydligt vilka insatser som tillhandahålls och deras resultat och effektivitet. En betydande del av den aktiva arbetsmarknadspolitiken sker inom kommunerna, trots att arbetsmarknadspolitiken är ett statligt ansvar. Det råder i vissa delar otydlighet kring uppdrag, roller och ansvar, risk för överlappningar och dubbelarbete samt att det föreligger olika starka incitament och ambitioner i relation till arbetsmarknadspolitiken och matchningsinsatser.

Svenskt Näringsliv anser att arbetsmarknadspolitiken behöver bli mer effektiv och att arbetsmarknadspolitiken ska vara ett statligt ansvarsområde. Tydlig roll och ansvarsfördelning mellan aktörerna är då en viktig förutsättning.

Mot denna bakgrund har Svenskt Näringsliv identifierat fem viktiga inriktningar för att uppnå högre effektivitet i arbetsmarknadspolitiken och därmed bättre bidra till näringslivets kompetensförsörjning.

Dessa inriktningar är: a) Arbetsförmedlingens uppdrag behöver fokuseras och renodlas, b) kommunernas arbetsmarknadspolitik behöver begränsas, c) systemet med matchningsleverantörer till Arbetsförmedlingen behöver förbättras, d) strukturen för samverkan behöver stärkas och e) möjligheten till resultatuppföljning behöver förbättras.

Svenskt Näringsliv har också uttryckt kritik mot regeringens politik för arbetskraftsinvandring. Åtta av tio svenska företag som anställt arbetskraftsinvandrare varnar för att det planerade lönegolvet på 35 600 kronor i månaden kommer att försvåra eller omöjliggöra rekrytering av kompetens från tredje land. ”Den första nivån av lönegolvet, 28 400 kronor, som infördes i november 2023, har redan minskat arbetskraftsinvandringen med en tredjedel. Antalet kockar har

47 Svenskt Näringsliv (2024) Vem gör vad inom arbetsmarknadspolitiken? Johansson (2024) Debatt: Invandrad arbetskraft behövs för ekonomin. Debattartikel i GP.

halverats, städare har minskat med 60 procent och IT-arkitekter med nästan 40 procent. Det är yrken där svenska företag redan har svårt att rekrytera, och utan denna kompetens påverkas konkurrenskraft och tillväxt”.

3.15. Svenskt Näringsliv om rekrytering⁴⁸

Svårigheterna att hitta medarbetare, även i sämre ekonomiska tider med högre arbetslöshet, pekar på en strukturellt bristande matchning på den svenska arbetsmarknaden, skriver Svenskt Näringsliv i en rapport som bygger på en enkät till fler än 6 000 företag. Enkätundersökningen genomfördes under oktober till november 2023 och svaren avser företagens rekryteringsförsök under den föregående sexmånadersperioden.

Resultaten visar att företagen använder framför allt rekryteringsvägen informella kontakter och nätverk. Det är också den rekryteringsväg som företagen är mest nöjd med. Rekryteringsvägen sociala medier har växt kraftigt under senare år medan företagets användning av Arbetsförmedlingen som rekryteringsväg minskar. Två av tre företag som försöker att rekrytera gör det utan att inkludera Arbetsförmedlingen som sökväg. Bland dem som har använt Arbetsförmedlingen är det nästan två av tre företag, 64 procent, som uppger att Arbetsförmedlingen fungerade ganska eller mycket dåligt som rekryteringsväg. För informella kontakter och nätverk uppger å andra sidan fler än åtta av tio företag att rekryteringsvägen fungerade ganska eller mycket bra.

Resultaten understryker att matchningen mellan dem som söker arbetskraft och den som söker ett arbete sker ständigt på arbetsmarknaden och naturligt oftast utan inblandning av någon myndighet. Resultaten ger också stöd för en renodling av Arbetsförmedlingens uppdrag. Ett smalare och vassare uppdrag med fokus på bedömning av den arbetssökandes behov, anskaffande av tjänster, beslut om insatser och kontroll av leverantörer och arbetssökandes aktivitet. Matchningen kan lämnas till marknaden, anser Svenskt Näringsliv.

3.16. SKR och Svenskt Näringsliv: Lågt söktryck till yrkesutbildningar⁴⁹

En del av problemet med matchning mellan företagets kompetensbehov och utbudet av arbetskraft har sin grund redan i skolan. Enligt en rapport från Svenskt Näringsliv har antalet sökande till nationella yrkesutbildningar minskat sedan gymnasiereformen 2011⁵⁰. Även SKR har redovisat liknande erfarenheter från Komvux. Enligt en rapport från SKR 2022 är söktrycket lågt till gymnasiala yrkesutbildningar, då drygt hälften av kommunerna hade få sökanden i för-

48 Innovationsföretagen (2024) Ett av tre rekryteringsförsök misslyckas.

49 Svenskt Näringsliv (2018) Kompetensgapet på arbetsmarknaden - Tillgång och efterfrågan på internationell kompetens.

50 Svenskt Näringsliv (2012) Varför väljs yrkesprogrammen bort?

hållande till antalet platser till en majoritet av de yrkesutbildningar som erbjöds. Över 50 procent av kommunerna uppgav att de hade färre sökande än platser till yrkesinriktningarna hotell och turism, industriteknik, restaurang och livsmedel, handel och administration samt bygg och anläggning⁵¹.

3.17. Konflikten inom Af om rätta vägen⁵²

I juni 2021 uppstod en konflikt inom Arbetsförmedlingens ledning om den rätta vägen i genomförandet av Januariavtalets reformering av Arbetsförmedlingen, en konflikt som ledde till att analyschefen Annika Sundén avgick. Hon vände sig emot ledningens policy att inkludera ytterligare personer i den upphandlade matchningstjänsten, arbetssökande långt ifrån arbetsmarknaden och med små jobbchanser. ”Det viktigaste måste vara att arbetssökande får insatser som är arbetsmarknadspolitiskt relevanta och som kan ha god effekt. Att ha ett ensidigt fokus på att uppnå ”volymer” i det läge vi nu befinner oss kommer orsaka problem för arbetssökande, leverantörer och riskera reformen”. Hon menade att lösningen på problemet är att myndigheten får flexibilitet att flytta medel mellan anslagsposterna för a-kassan och aktivitetsstödet så att ersättningen inte kan ta slut.

3.18. Lars Calmfors: Hur får vi en bra arbetsmarknadspolitik?⁵³

Lars Calmfors är en av Sveriges ledande forskare när det gäller arbetsmarknads- och makroekonomi. Han har bland annat varit ordförande i Finanspolitiska Rådet och i Arbetsmarknadsekonomiska rådet, en oberoende expertgrupp som upprättades av Svenskt Näringsliv. Han har i boken ”Mellan forskning och politik” diskuterat sysselsättning, lönebildning och arbetsmarknadspolitik.

Han har särskilt ägnat sig åt målkonflikten mellan höga minimilöner och full sysselsättning och har verkat för nya enklare jobb med lägre minimilöner. 2018 träffades en överenskommelse om etableringsanställningar, som liknade Calmfors skiss. Arbetsgivaren betalar en låg lön, som kompletteras med en ersättning från Försäkringskassan, så att den samlade ersättningen motsvarar avtalslön. Det dröjde till 2024 innan den infördes. Reformen har ännu inte fått något större genomslag.

I en presentation vid möte med Kompetensföretagen/Utbildningsföretagen, 2025, gav han en samlad översikt över arbetsmarknadspolitikens utveckling och ställde frågan: Hur får vi en bra arbetsmarknadspolitik? Han gav följande svar:

- » Arbetsförmedlingen har fokus på arbetssökande, vilket leder till sämre arbetsgivarekontakter och därmed blir det svårare att hjälpa de arbetssökande.

51 SKR Yrkesutbildning inom komvux

52 Arbetsförmedlingen Mailväxling, registrerad av Af som offentlig handling

53 Calmfors (2024) Mellan forskning och politik, Ekerlids förlag 2024, och Calmfors (2025) Hur får vi en bra arbetsmarknadspolitik? Presentation vid möte med Kompetensföretagen/Utbildningsföretagen, 2025.

- » Det som fungerar är intensifierad arbetsförmedling (fler handläggare, tidiga kontakter med handläggare, som har goda arbetsgivarekontakter, subventionerad anställning i privat sektor samt arbetsmarknadsutbildning).
- » Det som inte fungerar är temporära anställningar i offentlig sektor för att utföra kompletterande arbetsuppgifter.

Vid ett möte med TCO:s styrelse våren 2025 presenterade Calmfors bland annat dessa synpunkter om arbetsmarknadspolitiken:

Problem med dagens arbetsmarknadspolitik: Dagens arbetsmarknadspolitik fokuserar för lite på att möta arbetsgivarnas behov. Arbetsförmedlingen fastnar i en ond cirkel där fokus på de arbetslösa går ut över arbetsgivarkontakterna, vilket försvårar matchningen. Volymerna i arbetsmarknadsutbildning är för små, det finns en rädsla för att duplicera utbildningar, och överklaganden försenar satsningar på bristyrkesutbildningar.

Privatisering av arbetsförmedlingstjänster: Forskning visar att fristående leverantörer inte har varit mer effektiva än offentliga aktörer, vilket även IFAU:s studie av Rusta och matcha bekräftar. Förutsättningarna för de privata aktörerna har dock inte varit optimala, exempelvis saknas system för att rensa ut dåliga leverantörer. Arbetssökande placeras ofta automatiskt hos närmaste leverantör. Förbättringsförslag innefattar mer resultatansvar, fler verktyg till leverantörerna och försiktighet med stora systemskiften. Småskaliga experiment och utvärderingar rekommenderas.

Det digitala och ärendebaserade arbetssättet: Det nuvarande arbetssättet innebär att arbetssökande inte har kontinuerlig kontakt med samma handläggare, utan ska själv följa sin individuella handlingsplan. Detta fungerar dåligt för dem som står långt från arbetsmarknaden. Forskning visar att kontinuerlig, tidig och intensiv kontakt med en och samma handläggare, med lokal arbetsmarknadskunskap och goda arbetsgivarkontakter, är avgörande för framgång.

3.19. Susanne Ackum om arbetsmarknadspolitiken i ekonomin⁵⁴

De många utvärderingarna av arbetsmarknadspolitikens olika medel behöver sättas in i ett större sammanhang, det vill säga i form av en förklaring till vilken roll arbetsmarknadspolitiken som helhet spelar i samhällsekonomin. En översikt av tillgänglig forskning om arbetsmarknadspolitikens roll i samhällsekonomin finns i skriften "Arbetsmarknadspolitikens tre utmaningar", (Fores, 2019) författade av Susanne Ackum, tidigare bland annat generaldirektör vid IFAU, senare statssekreterare vid finansdepartementet och riksrevisor. De tre utmaningarna gäller tillväxt, fördelning och stabilisering. Här ska vi i största korthet återge några slutsatser om de stabiliseringspolitiska effekterna.

En aktiv stabiliseringspolitik kom att bli ett viktigt inslag i den ekonomiska

⁵⁴ Ackum (2019) Arbetsmarknadspolitikens roll och tre utmaningar. Fores 2019.

politiken under decennierna efter andra världskriget. Efter hand växte dock kritiken, bland annat eftersom många finanspolitiska insatser visade sig vara dåligt anpassade till tiden, så att politiken blev pro-cyklisk istället för kontra-cyklisk. Under finanskrisen (2007–2008) kom dock finanspolitiken åter att användas i stabiliseringspolitiskt syfte. Med tanke på tidigare erfarenheter ansåg OECD att de negativa effekterna av finanspolitisk stabiliseringspolitik kunde minskas om politiken var temporär, väl anpassad i tiden och riktad mot svaga grupper (temporary, timely and targeted).

En aktiv arbetsmarknadspolitik uppfyller i stort dessa kriterier. Arbetsmarknadspolitik reagerar snabbt på svängningar i BNP; det vill säga den är både väl tidsanpassad och av temporär natur. Arbetsmarknadspolitik är även riktad till dem som drabbas hårdast av en lågkonjunktur, vilket innebär de som ska in på arbetsmarknaden med låg utbildning eller de som förlorar sina jobb med föråldrade kunskaper. Genom a-kassa och försörjningsstöd i åtgärder mildras inkomstbortfallet och efterfrågan upprätthålls.

Verkningskraften i a-kassan som automatisk stabilisator har dock minskat över tid, vilket dels beror på att andelen arbetslösa med a-kassa minskat, dels är en följd av att ersättningsgraden minskat. Vad gäller ersättningsgraden bör man dock notera att vissa arbetslösa har tilläggsförsäkringar via sina kollektivavtal och/eller privata försäkringar utöver den allmänna ersättningen.

När en konjunkturuppgång sker är det viktigt att uppgången inte bryts av flaskhalsar på arbetsmarknaden. En aktiv arbetsmarknadspolitik har som syfte att minimera uppkomsten av dessa flaskhalsar. Det finns mycket lite svensk forskning om vilken roll konjunkturläget spelar för effekten av arbetsmarknadspolitik. Utländsk forskning antyder att åtgärderna är som effektivast under en lågkonjunktur, vilket främst kanske beror på att inlåsningsgraden är som minst då.

Forskningen stöder hypotesen om att deltagande i åtgärd upprätthåller arbetskraftsutbudet. Lönesubventioner riktade mot långtidsarbetslösa kan också föra med sig att dessa betraktas som ett alternativ till att anställa någon som inte varit långtidsarbetslös. På så vis utökas det så kallade effektiva arbetskraftsutbudet, vilket innebär de som arbetsgivarna betraktar som anställningsbara, och lönebildningen kan därmed bli mer återhållsam.

3.20. IFAU om Sverige i Norden – enda landet med ökade matchningsproblem⁵⁵

Sverige är det enda nordiska land som visar tecken på ökade matchningsproblem på arbetsmarknaden efter pandemin, skriver IFAU i en jämförande analys som beskriver utvecklingen i Norden. Rapporten beskriver och jämför utvecklingen efter covid-19 med fokus på matchningsproblem – alltså när det finns

⁵⁵ IFAU (2025) Mismatch, long-term unemployment and post-COVID labour market programmes in the Nordic countries. IFAU Working paper 2025:5.

både lediga jobb och arbetslösa, men utan att de möts – och jämför hur arbetsmarknadspolitiken är utformad.

- » **Arbetsmarknaderna återhämtade sig snabbt.** Pandemin ledde till en snabb och djup nedgång i sysselsättningen i Norden, men återhämtningen gick också fort. I början av 2023 hade de flesta länder nått eller överträffat sysselsättningsnivåerna före pandemin. Samtidigt var både arbetslösheten och antalet lediga jobb hög – vilket kan tyda på matchningsproblem.
- » **Ökade matchningsproblem? Bara i Sverige.** Rapportförfattaren använder både Beveridge-kurvor och matchningsfunktioner för att analysera hur väl arbetsmarknaden fungerar. Slutsatsen är att det inte finns några tydliga tecken på ökade matchningsproblem i Danmark, Finland eller Norge. Däremot visar Sverige vissa tecken på ökad mismatch efter pandemin – även om resultaten är osäkra och kräver mer forskning.
- » **Långtidsarbetslösheten ligger kvar på hög nivå i Sverige.** En indikator på arbetsmarknadens funktionssätt är långtidsarbetslöshet. Den har minskat i de flesta nordiska länder, men ligger fortfarande på hög nivå i Sverige och Finland. För Sverige hänger detta samman med en större andel arbetslösa med svag ställning på arbetsmarknaden, bland annat många med utländsk bakgrund.
- » **Olika institutioner, olika politiska val.** De nordiska länderna skiljer sig åt i hur arbetsmarknadspolitiken är organiserad. Danmark decentraliserar till kommunerna, Norge har central styrning genom NAV-kontoren medan Sverige och Finland har mer otydlig ansvarsfördelning. Sverige sticker också ut med omfattande privatisering av arbetsmarknadstjänster.
- » **Subventionerade jobb i Sverige – utbildning i grannländerna.** Alla länder satsar mycket på arbetsmarknadspolitik, men innehållet skiljer sig åt. Sverige lägger mest resurser på subventionerade anställningar, medan övriga länder prioriterar yrkesutbildning för de arbetslösa.

Bilden av Sverige som det enda landet med matchningsproblem kan nyanseras med hjälp av information om hur det står till i andra europeiska länder.⁵⁶

Manpowers Talent Shortage Survey är en internationell undersökning som visar att den globala kompetensbristen ökat successivt sedan 2010, liksom att 2023 registrerade de högst uppmätta nivåerna (Manpower Group, 2023). På europeisk nivå mäter Eurostat rekryteringsproblematiken i sina återkommande Business Surveys. Resultaten visar att de ökande rekryteringsproblemen i Sverige är del av en större trend. Andelen företag i EU som i nämnda serie rapporterat rekryteringsproblem har ökat påtagligt under 2010-talet, oavsett bransch (industri, tjänster och bygg). Under 2020-talet har nya rekordnivåer registrerats för alla branscherna.⁵⁷

⁵⁶ Arbetsförmedlingen (2025) Pressmeddelande: Svårare att rekrytera – då sänker arbetsgivarna kraven.

⁵⁷ Manpower (2025) 2025 Global Talent Shortage.

3.21. Finanspolitiska rådet om arbetsmarknadspolitiken⁵⁸

Finanspolitiska rådet publicerade 2024 en utförlig analys av arbetsmarknaden och gav rekommendationer för en omläggning av arbetsmarknadspolitiken.

En första slutsats är att Sverige på ett övergripande plan har en välfungerande arbetsmarknad, anför rådet. Delvis tack vare en stark utveckling de senaste femton åren, inte minst bland utomeuropeiskt födda, ligger både andelen som deltar i arbetskraften och andelen sysselsatta på höga nivåer. Det är helt enkelt många som arbetar. ”Det höga arbetskraftsdeltagandet förklarar även varför Sverige har en jämförelsevis hög arbetslöshet. Svaga grupper deltar i arbetskraften i större utsträckning än i andra länder, vilket bidrar till en högre arbetslöshetsnivå”, skriver rådet.

Den höga arbetslösheten innebär samtidigt att det finns utrymme för förbättringar, inte minst eftersom det samtidigt råder arbetskraftsbrist i flera sektorer. Finanspolitiska rådet analyserar sedan tre förklaringar till att många står utan arbete: svaga ekonomiska incitament, utbildningsrelaterade matchningsproblem samt att den arbetslösa befolkningen inte är, eller betraktas som, tillräckligt produktiva för att vara lönsamma vid de rådande lägstalönerna.

Rådet underkänner bristande ekonomiska incitament som förklaring: ”Personer som varit utan arbete länge har i regel inte tillgång till den inkomstbaserade a-kassan, och incitamentsproblemen i det ekonomiska biståndet berör sannolikt bara några enstaka procent av den halvmiljon personer vi är intresserade av”.

Rådet drar slutsatsen att problem med matchning, bristande produktivitet och information är viktigare förklaringar till den outnyttjade arbetskraften.

Fokus i arbetsmarknadspolitiken borde, enligt rådet, i stället ligga på att förbättra matchningen och att åtgärda problem med bristande produktivitet, faktisk såväl som upplevd, bland arbetsmarknadens svaga grupper.

Korta yrkesutbildningar som är tydligt anpassade efter arbetsgivares behov, och tillgängliga för personer som riskerar långa arbetslöshetstider, tycks ha positiva effekter på deltagarnas sysselsättning och inkomstutveckling. Yrkesutbildningar av detta slag erbjuds i dagsläget både inom ramen för arbetsmarknadsutbildningen (AUB) och via Yrkesvux. Problemet på senare år har varit det begränsade antalet som går utbildningarna, i synnerhet AUB. Under 2023 omfattade AUB i genomsnitt bara några tusen personer, trots att Arbetsförmedlingen upprepade gånger har instruerats att utöka deltagarantalet. Svårigheterna att skala upp och rikta AUB förefaller i hög grad bero på praktiska frågor, såsom bristande anslagsflexibilitet på Arbetsförmedlingen, tvekan kring duplicering av utbildningar som finns inom Yrkesvux och överklaganden av upphandlingar. Att ändra styrningen på dessa områden vore klokt och framstår som ett jämförelsevis enkelt sätt att förbättra matchningen på arbetsmarknaden.

58 Finanspolitiska rådet (2024) Svensk finanspolitik: Finanspolitiska rådets rapport 2024.

När det gäller produktivitet och information handlar det om att få fler av dem som står längst ifrån arbetsmarknaden att bli anställningsbara vid kollektivavtalens lönenivåer. Som komplement till subventionerade anställningar finns ett flertal förslag som utvärderats men aldrig införts på Arbetsförmedlingen, till exempel intensiva förmedlingsåtgärder för de som står allra längst ifrån ett arbete.

En genomgående slutsats, skriver Finanspolitiska rådet, är att arbetsmarknadspolitiken behöver bli bättre på att omsätta forskningsresultat och beprövad erfarenhet i praktiska åtgärder.

3.22. OECD om Sveriges arbetsmarknadspolitik⁵⁹

OECD gör vartannat år en analys av Sveriges ekonomi. I 2025 års rapport, som publicerades i juni, finns ett avsnitt om arbetsmarknadspolitiken. I sammanfattning lyder den så här:

Labour shortages and long-term unemployment have increased in tandem. This macro-level mismatch of available workers and jobs is directly related to literacy and qualification deficiencies. The low-skilled constitute a low share of the Swedish population but perform relatively weakly in the labour market. A large share of people with no upper-secondary diploma and immigrants from outside of Europe and North America with weak literacy skills struggle to secure employment. Labour market gaps between foreign- and native-born are largely explained by differences in literacy skills. Cost-effective upskilling measures with proven effect exist but are often not applied in a timely manner due to bureaucratic hurdles in the public employment service.

A new programme has boosted access to education funding for experienced workers. It offers very generous levels of support and has rapidly gained popularity. So far, it has largely benefitted higher-educated individuals with low unemployment risk and low exposure to disruption from technological change and artificial intelligence. There is scope to reduce the support level to allow for higher student numbers and target support to those at risk of job loss to increase value for money.

3.23. Konjunkturinstitutet om invandring och sysselsättning⁶⁰

Konjunkturinstitutet (KI) har haft regeringens uppdrag att utreda hur invandringen har påverkat Sveriges samhällsekonomi. KI:s rapport är en kunskaps-sammanställning av resultat från en samling relevanta studier av invandringens effekter på sysselsättning, löner, produktivitet, BNP per capita och offentliga finanser i Sverige. Det är, enligt KI, utifrån denna kunskapssammanställning inte möjligt att dra en entydig slutsats om den samlade samhällsekonomiska effekten av invandringen till Sverige de senaste decennierna.

59 OECD (2025) OECD Economic Surveys: Sweden 2025.

60 Konjunkturinstitutet (2023) Invandrades nettobidrag till de offentliga finanserna 1983–2022.

När det gäller sysselsättningen drar KI samma slutsats som vi har dragit och redovisat i inledningen till denna skrift: ”I Sverige har den genomsnittliga sysselsättningsgraden under en längre tid varit betydligt lägre bland utrikes födda än bland inrikes födda. Framför allt flyktingar har i allmänhet en låg sysselsättningsgrad. Flyktingars etablering på arbetsmarknaden har tagit tid, särskilt för kvinnor, och många av dem har aldrig blivit självförsörjande. Etableringstakten för flyktingar var särskilt långsam under inledningen av 2000-talet fram till mitten av 2010-talet för att under de senaste åren öka och bli mer lik den relativt snabbare etableringstakten under 1980-talet”.

3.24. Våra slutsatser: Fyra policyparadoxer och fyra policyframgångar

Vi har ovan redovisat statistik, analyser och utredningsrapporter från några av de mest insiktsfulla institutionerna och forskarna. Vår granskning av denna omfattande dokumentation och vår egen analys har lett fram till åtta slutsatser, fyra som vi beskriver som policy-framgångar och fyra, som vi beskriver som ”policyparadoxer”, det vill säga att de valda politiska åtgärderna och prioriteringarna går emot forskning och beprövad erfarenhet:

Först de fyra policyframgångarna:

- » Sverige ligger fortfarande i topp i EU när det gäller arbetskraftsutbud, ett par procentenheter högre än jämförbara länder – arbetsviljan är stark.
- » Viljan till vidareutbildning och växling till ett nytt yrke är stark. Tre av fyra yrkesverksamma i åldern 27–60 år kan tänka sig att studera inom de närmaste två åren. Komvux, Yrkesvux, YH, AUB – och nu senast omställningsstudiestödet – har skapat en kultur av livslångt lärande.
- » Arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningen bland utlandsfödda på den svenska arbetsmarknaden har ökat markant under senare år. Arbetskraftsdeltagandet för utlandsfödda är till och med högre än för dem som är födda i Sverige, vilket bland annat kan förklaras av demografiska skillnader.
- » Fler försörjer sig genom eget arbete – på 20 år har antalet personer som försörjs med sociala ersättningar och bidrag minskat med 300 000 samtidigt som befolkningen ökat med 1 600 000.

Dessa fyra policyframgångar kan bland annat ses som långvariga effekter både på makro- och mikronivå av den aktiva arbetsmarknads- och utbildningspolitiken – att både främja utbud och efterfrågan, lokalt och nationellt.

Så de fyra policyparadoxerna:

1. Forskning och beprövad erfarenhet visar att tidiga **intensifierade** individriktade insatser ger bäst resultat, men uppdraget till Arbetsförmedlingen är att särskilt prioritera sena insatser. Regleringsbrevet för 2025: ”Arbetsförmedlingen ska i sin verksamhet prioritera arbetet med personer som är eller riskerar att bli långtidsarbetslösa i syfte att dessa personer ska övergå till

arbete eller reguljär utbildning. Arbetsförmedlingen ska särskilt prioritera personer som varit utan arbete i mer än två år.” Uppdraget att särskilt prioritera de som varit utan arbete i två år, tar därmed över uppdraget att förhindra långtidsarbetslöshet, vilket är en viktig förklaring till den bestående höga långtidsarbetslösheten. Detta bekräftas av Arbetsförmedlingens statistik över när åtgärderna sätts in. Huvuddelen av åtgärderna sätts in först efter tolv månaders arbetslöshet – långtidsarbetslöshet tycks ha blivit ett kvalifikationskrav, snarare än något som ska förhindras.

2. Ju svårare det blivit att tillsätta lediga platser och ju större behovet av individuellt anpassade kompetensinsatser har blivit, desto mindre resurser i form av arbetsmarknadsutbildningar har Arbetsförmedlingen fått tillgång till – och inte nog med det, Arbetsförmedlingen har tvingats lämna tillbaka oförbrukade medel, därför att anslagskonstruktionen gör det svårt att ställa om efter behov.
3. Ju högre ambitionerna är att alla ska kunna arbeta och skapa sin egen försörjning, desto mer resurser behövs för att underlätta för dem som har funktionsnedsättning. Trots denna självklara insikt har arbetet för personer med funktionsnedsättning hamnat på efterkälken och åtgärderna, till exempel i form av lönebidragsanställningar, skurits ned.
4. Ju mer av omorganisering och detaljstyrning av Arbetsförmedlingen, desto sämre fungerar verksamheten, inte minst det lokala samarbetet mellan Arbetsförmedlingen, kommunen och övriga intressenter.

Det är dessa fyra policyparadoxer som måste brytas upp, för att vi ska få en väl fungerande arbetsmarknad. Hur det ska gå till diskuterar vi i de följande kapitlen 4 och 5 och i vår reformagenda för en progressiv arbetslinje, som presenteras i kapitel 6.

4. En trehövdad arbetsmarknadsorganisation – hur får vi den att fungera?

Under den tid på 20 år som vi försöker överblicka i denna rapport har det skett stora förändringar i den organisation som förser medborgare och företag med arbetsmarknadsservice. Det har inte funnits någon ”master plan” till grund för reformerna. De har kommit till ”styckevis och delt”, drivna av politiska ambitioner att åstadkomma större effektivitet i arbetsmarknadspolitiken. Vi har som en följd av detta något som nu kan beskrivas som en trehövdad arbetsmarknadsorganisation, AMO, – den statliga Arbetsförmedlingen, parternas omställningsorganisationer samt kommunernas arbetsmarknadsverksamheter – delvis överlappande, delvis komplementära – med olika uppgifter, personkretsar, resurser, politiska prioriteringar och interna kulturer.

När vi har träffat företrädare med erfarenhet av Arbetsförmedlingen, omställningsorganisationerna och kommunerna och analyserat den information som finns tillgänglig så har vi ställt frågan: fungerar den trehövdade organisationen? Eller har det blivit mer av demarkationslinjer mellan organisationerna, mer detaljstyrning, mindre av synergi? Mindre effektivitet i stället för det som har varit syftet med reformerna, att ge medborgarna och företagen en god service.

4.1. Vilka är de stora dragen i utvecklingen och vad betyder den för ”insiders” respektive ”outsiders”?

Innan vi försöker besvara den frågan vill vi ge en kort beskrivning av de stora dragen i utvecklingen i denna trehövdade AMO:

- » Arbetsförmedlingen är på reträtt. Har organiserats om, delvis privatiserats som upphandlare av förmedlingstjänster, mer av toppstyrning, fokus på långtidsarbetslösa, särskilt de som varit utan arbete i två år. Försvagade kontakter med arbetsmarknadens efterfrågesida, det vill säga företagen. Antalet nyinskrivna vid Arbetsförmedlingen under ett år uppgår till cirka 400 000 personer, antalet deltagare i arbetsmarknadsutbildning är cirka 6 000 under ett år. Arbetsförmedlingen har utvecklat digitala tjänster för självservice som alternativ till personliga kontakter, vilket lett till minskat stöd till sökande med svag digital förmåga som ofta är de med större behov av personlig handledning. Även för övriga grupper av arbetssökande har de minskade personliga kontakterna och kontakterna med arbetsgivare, lett till sämre och sannolikt mindre effektiv service.

- » De åtta kollektivavtalsbaserade omställningsorganisationerna har utvecklats starkt, nu med statligt stöd för basverksamheten och omställningsstudiestödet för kompetensutveckling, som kommer att omfatta 6–9 miljarder kronor när det är fullt utbyggt. Verksamheten omfattar numera, genom Kammarkollegiet, hela arbetsmarknaden, även egenföretagare och arbetsgivare utan kollektivavtal.

Vi beräknar att den totala målgruppen för de åtta omställningsorganisationerna är cirka 4,3 miljoner arbetstagare. Det vill säga cirka 80 procent av arbetskraften och cirka 85 procent av antalet sysselsatta. Vi har undantagit hälften av tidsbegränsat anställda och därutöver 10 procent av resterande sysselsatta, eftersom vi antagit att de inte uppfyller villkoren för stöd. Notera dock att flödestalen är större exempelvis när det gäller tidsbegränsat anställda som kan komma ifråga mer än en gång per år.

Stödet kan fås under en 12-månadersperiod, varefter man måste uppfylla kvalifikationsvillkoret på nytt.

Organisationerna ger stöd vid omställning och kompetensutveckling. Och alla anställda kan få rådgivning och vägledning, medan omställningsstudiestödet är avsett för dem i åldern 28–62 år. Det senare stödet begränsas av CSN:s tillgång på medel som räcker till ca 30 000 årsstudenter.

Varje år de senaste decennierna har cirka 60 000 personer varslats, utöver dem hos arbetsgivare med färre än fem anställda, som inte omfattas av varselskyldighet.

Vi antar att sex av tio varslade sägs upp årligen. Till det adderar vi lika många i gruppen som inte omfattas av varsel. Total är därmed cirka 75 000 personer aktuella för stöd från en omställningsorganisation. Enligt organisationerna har 90 procent av dessa en ny anställning eller annan lösning inom 12–18 månader.

- » Kommunerna – på stark frammarsch för att fylla ut det tomrum som uppstått när Arbetsförmedlingen dragit sig tillbaka, särskilt i de 180 kommuner med 3 miljoner invånare som saknar en lokal arbetsförmedling. Kommunerna hade år 2022 utgifter på 5,8 miljarder kronor för arbetsmarknadsåtgärder. De kommer att få ytterligare uppgifter genom lagstiftning om aktivitetskrav inom försörjningsstödet, som beräknas omfatta 40 000 per månad till en kostnad av drygt 3 miljarder kronor.

Om man översätter denna beskrivning av de stora dragen i utvecklingen av AMO till hur den påverkar dem som behöver service för att komma in i arbete eller komma vidare till ett nytt arbete, vill vi använda Assar Lindbecks teori om ”insiders” och ”outsiders”. Insiders är de som har anställning och som via lagstiftning och kollektivavtal har ett starkt skydd. Denna styrkeposition ses i Lindbecks teori som ett hinder för ”outsiders” att komma in i arbete. Beskrivningen brukar användas som policyargument för att försvaga de rättigheter som följer

med anställningsskydd och kollektivavtal.

Här vill vi använda begreppen "insiders" och "outsiders" för att beskriva effekterna av policyutvecklingen, men i stället invertera policyslutsatserna. Vi vill framhålla:

- » Att den verksamhet som omställningsorganisationerna bedriver innebär en kraftfull aktivering av arbetsmarknadspolitiken för "insiders", det vill säga de som har arbete och som kan få tillgång till tidiga och individuella insatser och ett generöst omställningsstöd.
- » Att den verksamhet som Arbetsförmedlingen bedriver för dem som är "outsiders", det vill säga för dem som är inkommare från utbildning, återkomma-re eller invandrare, visserligen syftar till att förhindra långtidsarbetslöshet, men att den uppgiften tas över av den särskilda prioriteringen i regeringens regleringsbrev av sena insatser, riktade till dem som varit utan arbete i två år, vilka i sig förstärker omfattningen av långtidsarbetslösheten.
- » Att den verksamhet som kommunerna bedriver är ett nödvändigt och värdefullt komplement till Arbetsförmedlingens minskade kapacitet och reträtt från många kommuner, men kan inte i grunden ändra de prioriteringar som Arbetsförmedlingen har till uppgift att verkställa. Det återstår att se vilka effekter den nya lagstiftningen om aktivitetskrav inom försörjningsstödet kan komma att få. Kommunerna ger stöd enbart till dem som får ekonomiskt bistånd. Andra arbetssökande har inte tillgång till personlig service från en arbetsförmedling i kommunen, eller från kommunen.

Till skillnad från de slutsatser som brukar dras från Lindbecks teori om "insiders" och "outsiders", det vill säga att "insiders" position måste försvagas för att "outsiders" ska komma in, menar vi att det som gäller för "insiders" i form av individuella, tidiga och kraftfulla insatser bör gälla också dem som är "outsiders". Det är det som ligger till grund för våra förslag till en ny progressiv arbetslinje i kapitel 6.

4.2 Hur skapa synergi mellan de tre delarna av arbetsmarknadsorganisationen?

Varje marknad, även arbetsmarknaden, fungerar bäst om det finns god transparens mellan utbud och efterfrågan. Det ideala är att alla lediga platser finns tillgängliga och att alla arbetssökande, i omställning eller i arbetslöshet, kan söka jobben, och att arbetsgivare lätt kan överblicka vilka som finns tillgängliga när en plats ska tillsättas.

Det finns redan en rad hinder – geografi, yrke, utbildning – som begränsar marknadens funktionssätt. Att dela upp ansvaret för arbetsmarknadsservice på flera organisationer med demarkationslinjer blir då ytterligare ett hinder. För att en större del av lediga jobb ska anmälas till Arbetsförmedlingen behöver arbetsgivare uppleva att Arbetsförmedlingen underlättar deras rekrytering. Att endast

en fjärdedel av jobben anmäls till Arbetsförmedlingen är ett tydligt tecken på brister i servicen.

En utveckling som också påverkar Arbetsförmedlingens attraktionskraft, att få del av lediga jobb, är framväxten av sociala medier som en alternativ rekryteringskanal.

Vi har ställt frågor om hur samverkan fungerar i dag. De svar vi har fått tyder på att det finns en stor potential för förbättringar. Det gäller såväl samarbetet mellan Arbetsförmedlingen och omställningsorganisationerna, som samverkan mellan Arbetsförmedlingen och kommunerna. Kritik och konstruktiva förslag till förbättrat samarbete finns dokumenterat i utredningen om försörjningsstödet och i remissyttranden till den utredningen.

Vi vill från början göra klart att vi inte tror på någon ytterligare omorganisation – vi måste leva med den trehövdade AMO som är resultatet av politiska reformer och prioriteringar – men vi är övertygade om att det går att förbättra synergin mellan de olika verksamheterna.

För att komma till rätta med bristen på synergi behövs:

- » ett politiskt uppdrag till Arbetsförmedlingen och en inbjudan till omställningsorganisationerna, regioner och kommuner att utveckla samarbetet,
- » ett politiskt beslut att minska detaljstyrningen av Arbetsförmedlingen,
- » ett politiskt uppdrag att prioritera tidiga och individuella insatser samt kontakter med arbetsgivare,
- » att de bäst fungerande samarbetena mellan Arbetsförmedlingen och kommunerna lyfts fram och görs till modeller för andra kommuner.

Detta utvecklingsarbete kan lämpligen ske inom ramen för kontrakt mellan stat, region, kommun och omställningsorganisationerna som komplement till traditionell styrning ”i stuprör”. Vi redovisar förslag till ett sådant bättre samarbete mellan stat, region, kommun och omställningsorganisationer och bättre lokal samverkan i kapitel 6.

5. En väl fungerande arbetsmarknad – hur stort är betinget?

Ja, hur ska vi komma tillbaka till en väl fungerande arbetsmarknad – och hur stora insatser behövs för att lyckas med det? Om man tar fasta på syftena med alla reformer och omorganisationer som har genomförts de senaste 15–20 åren bedömer vi att Sverige i dag skulle:

- » inte bara ligga på topp i Europa när det gäller arbetskraftsutbud utan också ha en högre sysselsättning än jämförbara länder,
- » ha en bättre fungerande matchning mellan arbetssökande och lediga platser, säg på den nivå som gällde i början på 2000-talet,
- » ha en mycket lägre arbetslöshet, lägre än jämförbara länder i Europa, säg 3–4 procent.

Vi har tagit fasta på denna tänkta målbild och prövat vad som krävs av arbetsmarknadspolitiken för att komma tillbaka till ett sådant läge.

Det ska genast sägas att syftet inte är att vinna ett europeiskt mästerskap. Syftet är att den som söker arbete ska få en bra start och kunna få en anställning och en lön att leva på och att företag ska få bättre möjlighet att rekrytera till lediga jobb. Men jämförelserna behövs för att förstå vad som brister och vad som är möjligt att uppnå.

5.1. Hur är utgångsläget?⁶¹

I regeringens vårändringsbudget 2025 ges följande sammanfattande beskrivningar av utveckling och nuläge: ”I ett internationellt perspektiv har Sverige under lång tid haft ett mycket högt arbetskraftsdeltagande. Det förklaras bland annat av tillgången till subventionerad barnomsorg och att många av ersättningssystemen är kopplade till att individer deltar i arbetskraften. Ett högt arbetskraftsdeltagande är vidare en förutsättning för en hög sysselsättningsgrad – där Sverige har en av de högsta nivåerna inom EU. Samtidigt innebär det mycket höga arbetskraftsdeltagandet att andelen arbetslösa, det vill säga individer som står till arbetsmarknadens förfogande men som saknar sysselsättning och aktivt söker arbete, är förhållandevis hög i Sverige jämfört med flera andra länder i EU”.

⁶¹ Regeringen (2025) Vårändringsbudget för 2025.

5.2. Vad betyder demografin för betinget?⁶²

Det pågår en radikal förändring av arbetsmarknaden. Den påverkas på djupet av ”den trippla omställningen”, klimatomställningen, migrationen och den digitala omställningen. Samtidigt är Sverige på väg in i en ny demografisk verklighet. Befolkningstillväxten avtar på grund av minskade födelsetal, minskad invandring och ökad utvandring.

- » År 2024 föddes mindre än 100 000 barn, den lägsta siffran på flera decennier. En successiv nedgång från toppåret 2016, när 116 000 barn föddes.
- » År 2024 utvandrade mer än 86 000 personer från Sverige, vilket var det högsta antalet på över 50 år.
- » Tack vare förbättrad folkhälsa lever allt fler allt längre. För 25 år sedan var 17 procent av befolkningen över 65 år, nu är andelen 21 procent och 2050 förväntas var fjärde person, 24–25 procent vara 65+.

Sammantaget innebär detta neddragningar i förskola och skola, färre unga med ny kompetens på arbetsmarknaden, fler som behöver bygga på sin kompetens för att ställa om och kunna stanna kvar i arbetslivet efter 65 samt ökade krav på vård, omsorg och pensionssystem.

5.3. Hur kan arbetsmarknadspolitiken bidra till tillväxt och sysselsättning?

Sverige har en styrka i den höga arbetsviljan, som kommer till uttryck i svaren på SCB:s frågor om intervjupersonen har arbete eller söker arbete. Sverige har högre arbetskraftsdeltagande än Eurostats jämförelseländer, över 75 procent mot cirka 72 procent. Arbetskraftsutbudet har ökat stadigt – med några hack i samband med finanskris och pandemin.

Sysselsättningen ligger nu på 69 procent i nivå med andra jämförbara länder i EU. Återhämtningen gick snabbt efter pandemin, men har under de senaste åren stagnerat på en hög nivå, cirka 5 200 000 med ett arbete. Sverige har haft ett BNP-gap under 2023 och 2024 och väntas visa ett fortsatt gap under 2025⁶³. Med BNP-gap menas att den ekonomiska tillväxten är lägre än den potentiella tillväxten. Från sysselsättningssynpunkt kan denna period ses som tre förlorade år.

Betingen för arbetsmarknadspolitiken är att genom kompetensinsatser göra arbetssökande rustade för de lediga jobb som finns och de som kommer ut den dag när ekonomin återgår till normal tillväxt och produktion och sysselsättning kan börja växa igen.

62 SCB Statistikdatabas och Befolkningsstruktur/prognoser

63 Ekonomifakta (2025) Hög- eller lågkonjunktur?.

5.4. Hur stora är rekryteringsproblemen?⁶⁴

SCB presenterade i mars 2025 en ny form för att redovisa brist på arbetskraft, en undersökning som publiceras under rubriken Lediga jobb och rekryteringsbehov. SCB-undersökningen gör det möjligt att mer detaljerat än tidigare beskriva kompetensbrister på den svenska arbetsmarknaden. Den första rapporten speglar tredje kvartalet 2024. Då saknades totalt 70 000 personer inom olika yrken runt om i Sverige.

Samtidigt hade hälften av arbetsgivarna upplevt någon typ av problem när de rekryterat senaste halvåret. De senaste sex månaderna hade 39 procent av arbetsgivarna inte lyckats rekrytera det sökta antalet, medan 61 procent hade lyckats. Som en konsekvens av att inte ha lyckats rekrytera tillräckligt med personal valde 50 procent av arbetsgivarna att låta befintlig personal arbeta mer, eller att göra omorganiseringar.

Arbetsgivarna hade brist på arbetskraft inom flera av de yrken som utbildas på gymnasieskolans yrkesprogram. Det gällde bland annat undersköterskor, yrken inom byggnad och anläggning, fordonsmekaniker och reparatörer, samt kockar och kallskänkor. Arbetsgivare hade även haft svårt att få tag på kyl- och värmepumpstekniker de senaste sex månaderna. Däremot hade det varit lättare att rekrytera fastighetsskötare, montörer och process- och maskinoperatörer.

Svårast hade vården haft att rekrytera specialistläkare, röntgensjuksköterskor samt specialistsjuksköterskor inom psykiatri, anestesi, ambulanssjukvård, intensivvård och operation. Inom dessa yrkesgrupper hade drygt hälften av arbetsgivarna oftast inte fått tag på personal med rätt kvalifikationer.

Inom data och IT rapporterade arbetsgivarna en brist på 4 700 personer inom yrken som kräver längre eftergymnasial utbildning, främst mjukvaru- och systemutvecklare. Under de senaste sex månaderna hade dock nio av tio arbetsgivare som försökt rekrytera inom denna yrkesgrupp "alltid" eller "oftast" lyckats hitta personal.

Teknikområdet saknade 5 000 ingenjörer och tekniker, framför allt inom inriktningarna elektroteknik och maskinteknik. Trots detta hade en majoritet av arbetsgivarna under det senaste halvåret "alltid" eller "oftast" lyckats rekrytera ingenjörer och tekniker med rätt kvalifikationer. Enligt regeringens vårandringsbudget beror ingenjörbristen främst på efterfrågan på specifika kompetenser snarare än en generell brist på utbildade ingenjörer⁶⁵.

Inom skolan saknades totalt 3 800 pedagoger. Svårast hade skolorna att rekrytera fritidspedagoger. Däremot hade en majoritet av arbetsgivarna "alltid" eller "oftast" lyckats rekrytera grundskolelärare till förskoleklass och lågstadiet.

64 SCB (2025) Stora rekryteringsbehov inom vård och omsorg.

65 Regeringen (2025) 2025 års ekonomiska vårproposition, sid 63.

5.5. Vilken kompetens behövs 2030?⁶⁶

SCB:s Trender och Prognoser 2030 visar att nuvarande dimensionering av gymnasial yrkesutbildning inte kommer att räcka till för att möta den framtida efterfrågan. Inom gymnasieskolans yrkesprogram väntas bristerna framför allt finnas inom områdena teknik, tillverkning och vård. Bristen på utbildade bedöms bli störst för industritekniskt utbildade samt vård- och omsorgsutbildade. Det väntas också bli brist på utbildade inom bland annat el, data, automation och kommunikationsteknik. Efterfrågetillväxten beror till stor del på att arbetsgivarna på sikt i allt högre grad antas vilja anställa personer med en yrkesutbildning som matchar yrket i stället för arbetskraft som saknar sådan yrkesutbildning.

Arbetsförmedlingen har i samarbete med McKinsey & Company och McKinsey Global Institute beräknat hur automatiseringen kan påverka Sveriges framtida arbetsmarknad. Rapporten visar hur efterfrågan på kompetenser och förmågor kan förändras till år 2030. Resultatet visar bland annat att den manuella och fysiska kompetenskategorin är den största på den svenska arbetsmarknaden, sett till antalet arbetade timmar. Prognosen visar att så även kommer vara fallet år 2030, trots att denna kompetenskategori minskar mest under perioden. Det är dock viktigt att ha i åtanke att arbetsuppgifter som kräver dessa kompetenser inte helt kommer att rationaliseras bort genom automatiseringen, utan även fortsättningsvis kommer att representera en stor del av Sveriges arbetsmarknad.

En svårbedömd omständighet är i vilken utsträckning AI-baserade applikationer kommer att påverka enskilda yrken och arbetsmarknaden i sin helhet.

En rapport från Swedish JobTech om AI-utvecklingens inverkan på yrken och arbetsmarknad konstaterar att: ”AI kommer inte bara att förändra jobben – den kommer att förändra hela spelplanen.”⁶⁷

5.6. Hur halvera vakansgraden?

Uppgiften att halvera vakansgraden till den nivå som gällde för tio år sedan är minst sagt utmanande. Det kommer att krävas insatser i hela kompetenskedjan – kompetensutveckling inom företagen, hela utbildningssystemet, omställningsorganisationerna och arbetsmarknadsutbildningen, liksom insatser för att snabba på företagens rekrytering. Insatserna kommer i stor utsträckning att behöva riktas till utrikesfödda, men också till övriga arbetskraften för att anpassa utbudet till förändringarna på arbetsmarknaden.

Arbetsförmedlingens roll är strategiskt viktig för att upprätthålla ett högt arbetsutbud, rusta arbetssökande för de jobb som finns och matcha mot arbetsgivarnas krav. Detta försvåras av att Arbetsförmedlingen nu inte finns tillgänglig överallt i landet och inte kan hålla kontakt med arbetsgivare och arbetssökande på samma sätt som tidigare.

66 SCB (2024) Trender och prognoser 2023: Fortsatt brist på sjuksköterskor, yrkeslärare och gymnasialt yrkesutbildade.

67 Swedish JobTech (2025) Jobben, framtiden och AI – den svenska arbetsmarknadens omvandling i ljuset av AI.

Betinget för arbetsmarknadspolitiken är att göra ett rejält omtag, vilket kräver såväl mer individuell service, som mer kapacitet för att erbjuda kompetensstöd i form av arbetsmarknadsutbildning eller på annat sätt.

5.7. Hur många står till arbetsmarknadens förfogande?

Hur många arbetslösa är tillgängliga för att ta ett arbete och vilka insatser behövs för att de ska få arbete när efterfrågan ökar igen?

- » Enligt AKU var 480 000 personer arbetslösa i genomsnitt under 2024, vilket motsvarar 8,4 procent av arbetskraften. Av dessa var i genomsnitt 165 000 heltidsstuderande, som söker till exempel extrajobb, tillfälliga jobb eller sommarjobb.
- » Enligt Arbetsförmedlingens statistik var det i genomsnitt cirka 380 600 personer registrerade som arbetssökande under 2024. Denna siffra inkluderar både de som kan ta ett arbete direkt och de som deltar i olika program. Cirka 45 procent av de inskrivna deltog i insatser och program (januari 2025).
- » Ungdomsarbetslösheten var enligt Arbetsförmedlingen cirka 45 000 ungdomar i åldern 18–24 år. Denna siffra inkluderar alltså både de som kan ta ett arbete direkt och de som deltar i olika program. Den ”öppna arbetslösheten” var cirka 20 000, det vill säga 3 procent av alla ungdomar i åldern 18–24 år. SCB:s arbetskraftsundersökningar, AKU, bygger på en helt annan definition och omfattar en större grupp ungdomar, 15–24 år, det vill säga tio årskullar. Antalet arbetslösa ungdomar i den åldern uppgick 2024 till 166 000, motsvarande 24,3 procent av arbetskraften i den åldern eller cirka 14 procent av alla ungdomar i den åldern. Av de unga arbetslösa var 94 000 heltidsstuderande⁶⁸.
- » Bakom siffrorna, som anger arbetslösheten som ett genomsnitt för en månad eller ett år, finns omfattande flöden in och ut ur arbetslösheten. Under 2024 skrevs 433 000 personer in vid Arbetsförmedlingen. Under samma tid skrevs 332 000 ut av vilka 289 000 fick ett nytt arbete och 51 000 lämnade arbetslöshet för studier.
- » Arbetslösheten kan minska genom att den genomsnittliga tiden i arbetslöshet minskar genom en snabbare övergång till arbete, subventionerat eller osubventionerat, eller utbildning. Subventionerade anställningar riskerar dock att leda till undanträngning, men är enligt forskningen en åtgärd som förbättrar den enskildes möjligheter att få ett jobb.
- » Betinget för arbetsmarknadspolitiken bör därför utgå från behovet av att förbättra/snabba på anpassningen på arbetsmarknaden. Det betinget förstärks av de demografiska förändringarna. Vi kommer fram till att Arbetsförmed-

⁶⁸ När vi gör jämförelser med andra länder är det viktigt att komma ihåg att systemen är olika och inte helt jämförbara. Det gäller till exempel förekomsten av lärlingssystem, vilka finns i Tyskland, Danmark och Österrike. Där är lärlingarna anställda och erhåller lön genom sin lärlingsplats. Det leder till att fler ungdomar klassificeras som sysselsatta i dessa länder, vilket har en dämpande effekt på arbetslösheten. Det är bara Sverige, och i viss mån Nederländerna, som inte har anställningskontrakt och därmed lön för lärlingarna. Om Sverige skulle ha ersatt nuvarande former av insatser med ett lärlingssystem skulle den statistiska arbetslösheten varit lägre och sysselsättningen högre för lärlingarna.

lingens kapacitet för detta behöver öka från knappt 300 000 till 400 000 personer främst genom ökade utbildningsinsatser och personalresurser. Vi räknar med att inflödet i arbetslöshet kommer att ligga cirka 100 000 lägre när ekonomin börjar växa och skapa nya arbeten under kommande år. Då kan en sådan kapacitetshöjning för Arbetsförmedlingen bidra till en förbättrad matchning och en betydande sänkning av arbetslösheten under de första åren med full kapacitet.

6. Kompetens för Sverige – ett bidrag till en ny progressiv arbetslinje

Det pågår en radikal förändring av arbetsmarknaden. Den påverkas på djupet av ”den trippla omställningen”, klimatomställningen, migrationen och den digitala/AI-omställningen⁶⁹. Samtidigt påverkas de offentliga verksamheterna – framför allt vården och omsorgen – av starkt ökade behov som en följd av de demografiska förändringarna⁷⁰. Det handlar både om fler nya jobb och om nya kompetenskrav.

Vi har studerat statistik, utrednings- och forskningsrapporter från kvalificerade institutioner, arbetsmarknadens organisationer och ledande forskare. Vi har redovisat detta i föregående kapitel. Vi har summerat våra iakttagelser och slutsatser i fyra policyparadoxer, det vill säga politiska åtgärder som går på tvärs emot forskning och beprövad erfarenhet

1. Forskning och beprövad erfarenhet visar att tidiga i individinriktade insatser ger bäst resultat, men uppdraget till Arbetsförmedlingen är att arbeta med grupper och särskilt prioritera sena insatser. Regleringsbrevet för 2025: ”Arbetsförmedlingen ska i sin verksamhet prioritera arbetet med personer som är eller riskerar att bli långtidsarbetslösa i syfte att dessa personer ska övergå till arbete eller reguljär utbildning. Arbetsförmedlingen ska särskilt prioritera personer som varit utan arbete i mer än två år”, vilket innebär att uppgiften att förhindra långtidsarbetslöshet får stå tillbaka.
2. ju mer strukturell arbetslösheten blivit och ju mer behovet av individuellt anpassade kompetensinsatser ökat, desto mindre resurser i form av arbetsmarknadsutbildningar har Arbetsförmedlingen fått tillgång till – och inte nog med det, Arbetsförmedlingen har tvingats lämna tillbaka medel på grund av stela budgetregler.
3. ju högre ambitionerna är att alla ska kunna arbeta och skapa sin egen försörjning, desto mer resurser behövs för att underlätta för dem som har funktionsnedsättning. Trots denna självklara insikt har arbetet för personer med funktionsnedsättning hamnat på efterkälken och åtgärderna, till exempel i form av lönebidragsanställningar har skurits ned.
4. ju mer Arbetsförmedlingen har omorganiserats top-down, desto sämre fungerar det lokala samarbetet mellan Arbetsförmedlingen, kommunen och övriga intressenter

⁶⁹ IVL Svenska miljöinstitutet (2023) Arbetsmarknaden en nyckelfråga för hållbar omställning.

⁷⁰ SKR (2025) Statistik om kompetensförsörjning.

Vi drar slutsatsen att allt detta är resultat av politiska beslut. Allt kan därför förändras till det bättre. Vi vill med följande policyförslag visa hur det kan gå till.

6.1. Ett sysselsättningspolitiskt ramverk

För att understryka sysselsättningens betydelse för ekonomisk utveckling och välfärd föreslår vi att statsmakterna utformar och antar ett sysselsättningspolitiskt ramverk – på samma sätt som har skett för finanspolitik och klimatpolitik.

Arbetsmarknadspolitiken har sedan lång tid tillbaka haft en central roll i den ekonomiska politiken. Medan penningpolitiken och finanspolitiken har makroekonomiska roller, har arbetsmarknadspolitiken sin främsta roll i mikropolitiken, både på utbudssidan och på efterfrågesidan. I ett internationellt perspektiv är det den aktiva arbetsmarknadspolitiken som varit utmärkande för bilden av Sverige som innovativt och framgångsrikt för att underlätta den ständigt pågående strukturomvandlingen och den tekniska förnyelsen. Den aktiva arbetsmarknadspolitiken är den viktigaste förklaringen till att Sverige över lång tid haft högre arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsgrad än andra EU-länder, det vill säga en framgångsrik utbudspolitik.

Vid konjunkturedgångar har arbetsmarknadspolitiken haft som uppgift att förstärka efterfrågan på arbetskraft med riktade insatser. Därtill kommer att arbetslöshetsförsäkringen fungerar som en del i de så kallade automatiska stabilisatorerna, det vill säga att upprätthålla inkomster – och den allmänna efterfrågan – vid arbetslöshet. I konjunkturuppgångar har arbetsmarknadspolitiken ställts om för att stärka utbudet av arbetskraft, framför allt genom yrkesutbildningar som ska kunna förhindra uppkomsten av inflationsdrivande flaskhalsar.

Under de gångna tio åren med extremt låga räntor har policymixen förändrats och arbetsmarknadspolitikens roll tonats ned. Med tanke på effekterna av den tredubbla omställningen - digitaliseringen, klimatomställning och den demografiska utvecklingen – är det dags att göra ett omtag och lyfta fram samspelet mellan en aktiv arbetsmarknadspolitik och den makroekonomiska politiken. Detta är än mer angeläget med tanke på det omedelbara behovet att underhålla och bygga ny infrastruktur, ”gröna investeringar” och att rusta upp försvaret. För en sådan tillväxtpolitik finns det statsfinansiellt utrymme. Det är kapaciteten att möta dagens och morgondagens kompetensbehov som kommer att avgöra hur tillväxtinriktad den makroekonomiska politiken kommer att kunna vara.

En tillväxtinriktad och uthållig finanspolitik kan bara klara delar av betingen att återställa en fungerande arbetsmarknad. För att klara resten behöver arbetsmarknadspolitiken på nytt ges kapacitet att spela en aktiv roll i en politik

- » för full sysselsättning,
- » med låg inflation,
- » förbättrade reallöner,
- » och sunda statsfinanser.

För att understryka sysselsättningens betydelse för ekonomisk utveckling och välfärd föreslår vi att regering och riksdag utformar och antar ett sysselsättningspolitiskt ramverk. Genomförandet bör granskas av ett sysselsättningspolitiskt råd – på samma sätt som sker med klimatpolitiken och finanspolitiken.

6.2. Ett samlat grepp för en ny kompetenspolitik⁷¹

Det har under de senaste årtiondena gjorts en rad reformer – Yrkesvux, Yrkes-
högskola, omställningsstudiestöd med mera - för att förbättra kompetensförsörjningen. Trots detta har företagen allt större svårigheter att finna personer med rätt kompetens. Det finns nu ett stort och akut behov av att ta ett samlat grepp på kompetensförsörjningen för att få mer effekt av de stora investeringar som görs av det offentliga och av företagen. Det finns bland parterna redan en insiktsfull problemanalys och många goda förslag till vad som behöver tas upp i en sådan agenda. Som exempel kan nämnas Almegas rapport ”Ny sammanhållen kompetenspolitik” och ett antal motioner i riksdagen. Vi föreslår att regeringen och arbetsmarknadens parter bygger vidare på den stora kompetensreform som genomfördes 2022, och finner lämpliga former för att etablera en gemensam reformagenda, som kan genomföras under nästa mandatperiod. För denna uppgift finns det inom Myndigheten för Yrkeshögskolan en etablerad plattform för samarbete mellan statliga myndigheter.

6.3. En tydligare roll för arbetsmarknadspolitiken

Arbetsmarknadspolitiken har tre uppgifter – den ska bidra till ekonomisk tillväxt, makroekonomisk stabilitet och rättvis fördelning.

Arbetsmarknadspolitiken har varit föremål för en rad reformer under de senaste 15 åren – med blandat resultat. Det är dags att ta lärdom av det som hänt, det som vi i inledningen beskrev som fyra policyparadoxer. En reformering av arbetsmarknadspolitiken bör syfta till att bryta upp dessa policyparadoxer genom att ta fasta på forskningens slutsatser om vad som behövs för att få arbetsmarknaden att fungera bättre.

Vi föreslår att arbetsmarknadspolitiken ges en tydligare roll i kompetensutveckling och rekrytering till lediga platser. Som ett led i detta behöver Arbetsförmedlingen få som prioriterad uppgift att bidra med kompetenta sökande till lediga platser samt att genom tidiga insatser förhindra att arbetssökande blir långtidsarbetslösa.

En sådan omläggning skapar ett policydilemma som måste hanteras. Om åtgärder för att förhindra inflöden i långtidsarbetslöshet prioriteras, kommer resurser för dem som är långtidsarbetslösa att minska. Om, å andra sidan, arbetslösa som varit utan arbete i två år särskilt prioriteras, som det är nu, blir långtidsarbetslöshet ett villkor som kommer att hindra tidiga insatser.

⁷¹ Myndigheten för yrkeshögskolan (u.å.) Myndighetssamverkan för kompetensförsörjning och livslångt lärande.

Detta policydilemma kan lösas endast om det kombineras med en kraftfull ökning av resurserna för förmedling och kompetensutveckling, det vill säga att bryta upp den andra paradoxen.

Genom att arbeta med tidiga insatser för att förhindra långtidsarbetslöshet kommer behovet av resurser successivt minska, då tidiga insatser är mindre resurskrävande än sena insatser för dem som varit långtidsarbetslösa länge.

Dessutom måste Arbetsförmedlingen ges en ny start, från reträtt till offensiv. Under de senaste tio åren har 200 kontor avvecklats, till en del kompenserade med statens servicekontor, som nu också skärs ner. Kommunerna har till viss del kompenserat för neddragningen och ger arbetslösa som får ekonomiskt bistånd service där staten har dragit sig tillbaka.

I en upprustning och nystart av Arbetsförmedlingen behövs en plan, som garanterar att Arbetsförmedlingens tjänster – i en eller annan organisatorisk form – finns tillgängliga i alla landets kommuner och att samarbetet bidrar till att skapa mervärde, inte bara att kompensera för Arbetsförmedlingens reträtt. Målet för en sådan offensiv bör vara det självklara att en god och likvärdig service ska vara en medborgerlig rättighet i hela landet, både för arbetssökande och arbetsgivare. En formalisering av en sådan rätt blir allt mer angelägen nu när reglerna för a-kassa och försörjningsstöd görs om och kraven på arbetslösa att snabbt finna arbete skärps. Skyldigheter måste motsvaras av rättigheter som gör att den arbetslöse kan komma ifråga för de jobb som är eller blir lediga. Vi presenterar i avsnitt 6.10 och 6.11 några förslag som kan stärka den lokala verksamheten och därmed bättre svara mot arbetsmarknadsservice som en medborgerlig rättighet.

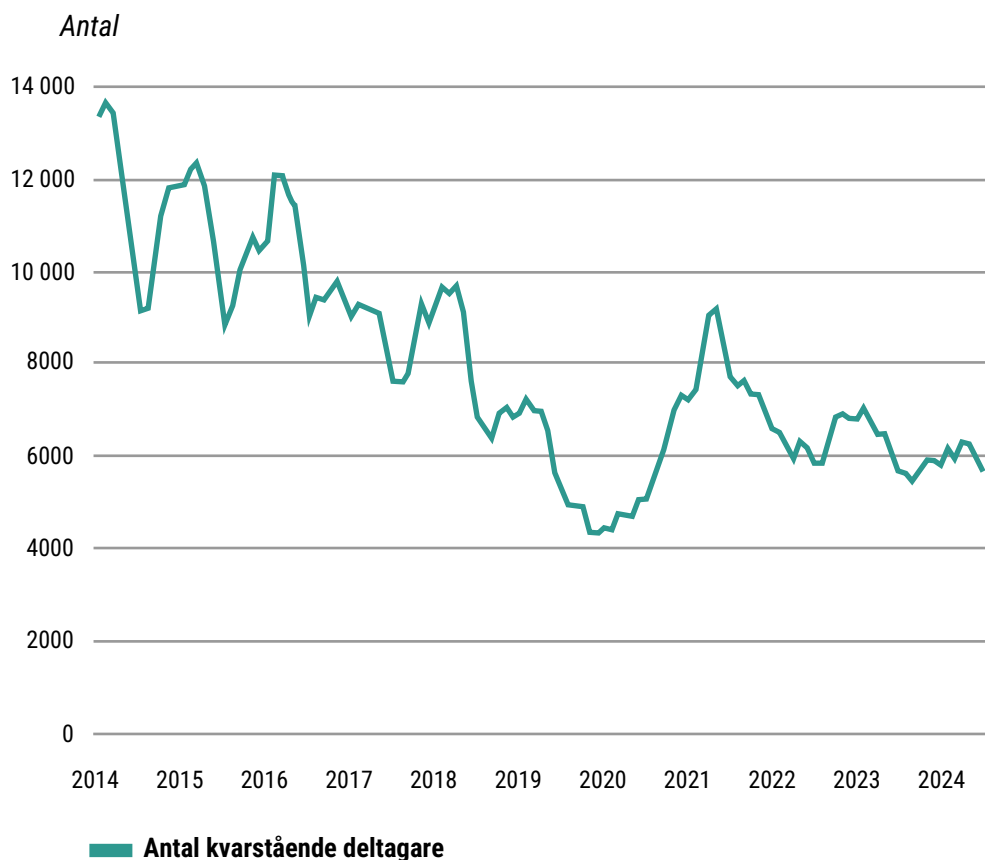
Dessutom måste det till en radikal förenkling av komplexiteten i Arbetsförmedlingens åtgärder med större handlingsutrymme för arbetsförmedlarna att välja insats efter individuella behov och träffa överenskommelse med utbildningsanordnare och arbetsgivare. Det behövs också ett flexiblare anslagssystem för Arbetsförmedlingen med ökade möjligheter att flytta medel till anslag där de behövs för att nå målen.

6.4. Investera i kompetens för Sverige

Arbetsmarknadsutbildning är en viktig insats för att stärka arbetslösas kompetens och göra dem mer konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden. Genom rätt utbildning ökar chanserna att hitta ett arbete som matchar både nyförvärvad kompetens och tidigare erfarenheter.

Under många år har dock antalet utbildningsplatser inom arbetsmarknadsutbildningen minskat från en toppnivå på över 13 000 i början av 2014 till cirka 6 000 deltagare tio år senare. Detta har försämrat möjligheterna, särskilt för långtidsarbetslösa och utrikes födda som ofta har svårast att ta sig in på arbetsmarknaden.

Deltagare AUB

Källa: Almega Arbetsmarknaden i förändring Februari 2025

Parallellt har regeringen satsat på att bygga ut yrkeshögskolan (YH) med fler utbildningar. YH-utbildningarna är viktiga för kompetensförsörjningen, men de riktar sig främst till personer som redan har ett arbete och vill vidareutbilda sig. Endast en av tio studerande i YH-utbildningar kommer från arbetslöshet. Därmed når satsningen inte de grupper som har störst behov av kompetensutveckling för att bryta arbetslösheten.

Samtidigt som volymen arbetsmarknadsutbildning behöver öka är det också nödvändigt att utveckla formen för dessa utbildningar så att de blir mer flexibla och snabbare att använda utifrån arbetsmarknadens behov. Dagens system är ofta trögrörigt. Det tar lång tid att ta fram underlag och genomföra upphandlingar enligt lagen om offentlig upphandling (LOU). Det riskerar att göra utbildningsinsatserna irrelevanta när de väl är på plats.

En möjlig lösning är att utveckla ett modulärt utbildningssystem. Genom att upphandla ett brett utbud av mindre utbildningsmoduler kan Arbetsförmedlingen snabbt sätta samman skräddarsydda utbildningar utifrån arbetsmarknadens aktuella behov. När modulerna väl är upphandlade kan de kombineras och

avropas utan ny upphandling, vilket kraftigt kortar ledtiderna⁷².

Ett sådant flexibelt system skulle kunna användas för att ge långtidsarbetslösa snabbare och mer relevant kompetensutveckling. Man kan också behöva öka möjligheterna för lågutbildade att stärka sin grundläggande kompetens så att de kan tillgodogöra sig olika yrkesutbildningar. Insatserna bör sättas in tidigt, redan när risken för långvarig arbetslöshet identifieras. Med rätt verktyg kan fler arbetslösa rustas för jobb och få bättre möjligheter att bryta långtidsarbetslösheten.

Den strategi som IFAU och Finanspolitiska rådet efterlyser bör innehålla en kraftigt ökad kapacitet för kompetens- och förmedlingsinsatser. Vi föreslår ett tillskott i Arbetsförmedlingens kapacitet för att ge ytterligare 100 000 personer det stöd som behövs för att komma ut i arbete. Vi bedömer att en sådan kapacitetsnivå är nödvändig för att både kunna förhindra och bryta långtidsarbetslöshet samt att kunna göra ökade insatser för dem som står långt från arbetsmarknaden, till exempel personer med funktionsnedsättning. Ett sådant tillskott bör inte låsas in i program utan tilldelas myndigheten med stor frihet att göra de insatser som motsvarar varje individs behov, så som Finanspolitiska rådet förordar, till exempel genom att tio procent av anslagen får användas där de bäst bidrar till måluppfyllelse.

En sådan satsning är väl förenlig med ambitionerna att hålla ordning i de offentliga finanserna eftersom den minskar utgifterna för a-kassa och andra inkomststöd och ökar statsinkomsterna genom snabbare övergång till arbete.⁷³

6.5. En ny start för personer med funktionsnedsättning

Arbetsökande med funktionsnedsättning har hamnat på efterkälken i Arbetsförmedlingens verksamhet. Det framgår av Riksrevisionens granskning av effektiviteten i Arbetsförmedlingens arbete med denna grupp och regeringens styrning av verksamheten.

År 2024 var arbetslösheten för denna grupp mer än dubbelt så hög (21 procent) jämfört med hela befolkningen (8 procent), och sysselsättningsgraden var väsentligt lägre. Många har dessutom upplevt diskriminering i arbetslivet. Sämre möjligheter att delta på arbetsmarknaden är en riskfaktor för ohälsa och lägre livsinkomster. Arbetsmarknaden är därför ett område där behovet av insatser är särskilt stort.

Granskningen visar på en försämring över tid, både vad gäller att identifiera behov av stöd och tillgången till lämpliga åtgärder.

Lönebidrag är den största av de särskilda insatserna för arbetssökande med

⁷² Sjöström (2025) Modulsystem för upphandling av utbildningar.

⁷³ Om 100 000 fler arbetar och lika många färre är arbetslösa ökar BNP vid en försiktig beräkning med 80-100 miljarder kronor samtidigt som skatteintäkter och minskade utgifter till arbetslösa förstärker statsbudgeten med 20-30 miljarder kronor. Källa: SCB, Ekonomistyrningsverket och egna beräkningar.

funktionsnedsättning, sett till utgifter och antal deltagare. Denna stödform har skurits ned med inte mindre än cirka 28 000 deltagare i genomsnitt per månad sedan 2014. Färre lönebidrag bidrar också till att andelen som övergår till arbete eller studier är lägre än målet.

Riksrevisionen lämnar i sin rapport en rad rekommendationer till regering och Arbetsförmedlingen. Vi delar bedömningen att dessa åtgärder bör genomföras med högsta prioritet för att skapa trovärdighet åt arbetsmarknadspolitiken när det gäller dess fördelningspolitiska roll.

6.6. Både yrkesmässig och geografisk rörlighet!⁷⁴

Viljan till vidareutbildning och växling till ett nytt yrke är stark. Svenskt Näringslivs Omställningsindikator visar att tre av fyra yrkesverksamma i åldern 27–60 år kan tänka sig att studera inom de närmaste två åren. En av fem svarar att de kan tänka sig att byta yrke inom de närmaste två åren. Komvux, Yrkesvux, YH, AUB – och nu senast omställningsstudiestödet – har skapat en kultur av livslångt lärande.

I ett internationellt perspektiv har Sverige en hög grad av både yrkesmässig och geografisk rörlighet. Den geografiska rörligheten är högst bland unga, som ofta flyttar för att studera.

Under de senaste decennierna har antalet flyttningar inom Sverige ökat, särskilt sedan mitten av 2010-talet. Denna utveckling kan delvis kopplas till befolkningstillväxten som har följt av den stora invandringen under samma period. Den största relativa befolkningsökningen har skett i pendlingskommuner, och arbetspendlingen har ökat kraftigt.

Arbetsmarknadspolitiken har traditionellt haft till uppgift att främja geografisk rörlighet. De bidrag som fanns tidigare har avvecklats. Arbetsförmedlingen har under 2024 utifrån myndighetens regleringsbrev haft i uppdrag att öka den geografiska och yrkesmässiga rörligheten bland arbetssökande. Uppdraget innebär ett betydande utvecklingsarbete som omfattar stora delar av verksamheten. Utvecklingen omfattar både metoder och systemstöd och arbetet bedöms behöva pågå under en längre tid.

Med tanke på de stora samhällsekonomiska vinsterna av att en person flyttar från arbetslöshet på en ort till arbete på annan ort är det rimligt att den som flyttar inte ensam ska behöva bära hela kostnaden för flyttningen. Arbetsmarknadspolitiken behöver kompletteras med lämpligt avvägda bidrags- eller avdragsmöjligheter på det sätt som sker i andra EU-länder. Dessutom behöver arbetsmarknadspolitiken backas upp av insatser på andra politikområden. Rörligheten hindras av brist på bostäder där det finns jobb. Därför behövs en nystart för bostadsbyggandet för att både tillgodose lokala behov av bostäder och sam-

74 Regeringen (2025) Regeringens proposition 2024/25:100. 2025 års ekonomiska vårproposition – Förslag till riktlinjer.

tidigt underlätta rörligheten på arbetsmarknaden

6.7. Rusta upp studie- och yrkesvägledningen

Var fjärde elev går ut gymnasiet utan examen efter tre år – en dålig start inför det kommande arbetslivet. De uppnår inte behörighet till vidare studier. För få väljer yrkesprogram för att tillgodose arbetsmarknadens behov. Det behövs reformer i utbildningssystemet, förstärkt stöd från studie- och yrkesvägledare i skolan och Arbetsförmedlingen samt ett större engagemang från näringslivet för att förbättra ungas inträde på arbetsmarknaden och minska risken för deras arbetslöshet.

Därtill behövs starkare incitament att välja gymnasiets yrkeslinjer. Vi föreslår att de som väljer dessa yrkesutbildningar och går ut med godkänd examen får en form av utbildningskonto, en rätt till en kompletterande utbildning inom tio år för att sätta spets på sin yrkeskompetens eller för att byta bana, en sorts parallell till omställningsstudiestödet.

Studie- och yrkesvägledning behövs även för arbetslösa och bör erbjudas som ett eget kompetensområde inom Arbetsförmedlingen.

6.8. Lönevillkor för arbetskraftsinvandrare bör bestämmas av parterna i kollektivavtal

Många organisationer har riktat kritik mot regeringens politik för arbetskraftsinvandring. Det lönevillkor som infördes i november 2023, 80 procent av medianlönen, har minskat arbetskraftsinvandringen med en tredjedel, enligt Svenskt Näringsliv. Åtta av tio svenska företag som anställt arbetskraftsinvandrare varnar för att det nya lönegolvet på 35 600 kronor i månaden, som regeringen aviserat, kommer att försvåra eller omöjliggöra rekrytering av kompetens från tredje land. Vi delar denna kritik. Lönevillkor vid arbetskraftsinvandring bör bestämmas av parterna i kollektivavtal, inte genom politiska beslut i riksdagen.

6.9. En ny a-kassa – reformera med rationalitet och rättvisa

Arbetslöshetsförsäkringen spelar en viktig roll för den aktiva arbetsmarknadspolitik. Den är en omställningsförsäkring som skapar skydd mot inkomstförluster men som också är villkorad med att den som är arbetslös söker arbete och deltar i de åtgärder som anvisas för att underlätta återgång till arbete. Försäkringen fungerar i den makroekonomiska politiken som en så kallad automatisk stabilisator som bidrar till att upprätthålla hushållens ekonomi och konsumtion under tider av ekonomisk stagnation och tillbakagång.

Arbetslöshetsförsäkringen håller på att göras om. Den kommer från 1 oktober 2025 att baseras på inkomst, inte på arbetad tid, vilket är rationellt. Ersättningsnivå och längd påverkas dock av hur länge man klarat inkomstkravet på 11 000 kronor och hur länge man varit medlem i en a-kassa. Den nya a-kassan är mer generös än tidigare när det gäller att fler ska få ersättning, men ersättningen reduceras snabbare under en ersättningsperiod för att stärka incitamenten att

söka arbete. Denna del är varken rationell eller rättvis. Alla som blir arbetslösa och uppbär a-kassa kommer att få sämre villkor efter 100 dagars arbetslöshet, vilket särskilt drabbar dem som har svårt att få ett nytt arbete.

6.10. Kompetenskontrakt stat-region-kommun för utbildning, arbete och integration

Den nuvarande ordningen – där statens insatser för utbildning, arbete och integration slussas via flera myndigheter och många anslagsposter till den lokala nivån – har stora brister. Vi föreslår en ny form av samarbete mellan stat, region, kommun och näringsliv, ett Kompetenskontrakt som komplement till myndigheternas stuprör, för att skapa synergi mellan olika politiska insatser och mellan stat, region, kommun, och näringsliv med syfte att bättre ta vara på lokal kunskap om arbetsmarknaden.

Forskning om komplexa samhällsförändringar visar att den traditionella förvaltningsmodellen, som har fungerat väl för utveckling och drift av välfärdssamhällets kärnverksamhet, inte räcker till för de nya, mer komplexa samhällsutmaningarna, som vi nu möter. I den nuvarande förvaltningsmodellen tilldelas en myndighet rådighet över en viss verksamhet med tydliga demarkationslinjer mot andra myndigheter, det som vanligen kallas för ”stuprörsmodellen”.

Politik för att hantera komplexa samhällsförändringar kräver i stället en ny form av ledning och styrning (governance), som bidrar till att samordna olika myndigheters rådighet, ofta tillsammans med näringsliv och civilsamhälle, för att skapa synergi och mobilisera resurser. Det innebär att stuprör och demarkationslinjer måste ersättas med bryggor mellan myndigheter och mellan myndigheter och samhället i övrigt. Ett exempel som kan tjäna som inspiration är det arbete som Delegationen för Unga i Arbete (Dua) har utfört. Ett annat exempel är Vinnovas pågående program för städers klimatomställning, Viable Cities, som har etablerat Klimatkontrakt 2030 som en ny form av samarbete mellan stat och kommun. Kontrakten innehåller ömsesidiga och långsiktiga åtagande från statens och respektive kommuns sida. Samordningen sker såväl på det nationella myndighetsplanet, där sex myndigheter samverkar, som på det lokala planet mellan kommun, näringsliv och civilsamhälle. Modellen tillämpas för närvarande av 48 kommuner, omfattande mer än 50 procent av den svenska befolkningen.

Vårt förslag till en ny modell för en samlad ledning och styrning tar sikte på att omfatta alla samhällets åtgärder när det gäller kompetensförsörjning och social integration. Arbetsmarknadspolitiken bör fortsatt vara en nationell uppgift, men genomförandet bör ske på ett nytt kontraktbaserat sätt som främjar samverkan och skapar synergi mellan statliga, regionala och kommunala insatser och mellan staten och arbetsmarknadens parter. I ett sådant samarbete är det viktigt att inkludera regionerna. Vi vill därför pröva tanken på att staten skriver

Kompetenskontrakt med regionerna och att regionerna i sin tur skriver kontrakt med kommunerna. Därmed kopplas samarbetet tydligare till regionernas utvecklingsansvar och till de regionala utvecklingsstrategierna. Inom ramen för ett sådant kontraktbaserat samarbete bör frizoner i regelverket prövas för att undanröja hinder för effektiva åtgärder med syftet att insatserna ska utgå från individens behov och arbetsmarknadens efterfrågan på kompetens.

6.11. En nystart för lokal samverkan

På många håll finns en väl utvecklad samverkan mellan kommun, Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter – i arbetsmarknadsråd eller motsvarande till exempel i Linköping, Trelleborg och Malmö. Men helhetsbilden av samarbetet på den lokala nivån är att det finns stora brister. Det framgår av bland annat den utvärdering som SKR har gjort av hur kommunerna uppfattar Arbetsförmedlingens vilja och förmåga att samverka för att optimera de offentliga insatserna. Intrycket av dessa och andra utvärderingar, till exempel Statskontorets, är att ju mer Arbetsförmedlingen har omorganiserats top-down, desto sämre fungerar det lokala samarbetet mellan Arbetsförmedlingen, kommunen och övriga intressenter.

Det behövs nu ett rejält omtag. Inspiration kan hämtas från de nordiska länderna. I Danmark har arbetsförmedlingarna under lång tid haft kommunerna som huvudmän. I Finland har arbetsförmedlingen nyligen kommunaliserats. I Sverige är Arbetsförmedlingen en statlig uppgift, men kommunerna har på många platser där staten dragit sig tillbaka, etablerat förmedlingsservice av enklare eller mer kvalificerat slag. Dock finns det i Sverige ingen stark opinion för en kommunalisering; ändrat huvudmannaskap skulle ta lång tid att genomföra och ta fokus från det som nu måste genomföras med full kraft. Inspirationen från Danmark och Finland får därför gälla det praktiska arbetet, snarare än huvudmannaskapet.

Vi vill lyfta upp det lokala arbetet till ett fempartssamarbete – staten genom Arbetsförmedlingen, regionen genom utvecklingsuppdraget, kommunen genom skola och social verksamhet, samt arbetsgivare och fackliga organisationer genom omställningsorganisationerna, som nu svarar för en stor del av Arbetsförmedlingens matchningsfunktion. Vi vill göra det till en central del i varje kommuns verksamhet och en ny plattform för resurssamverkan.

Att få till stånd sådan lokal samverkan bör vara en huvuduppgift i kontraktet mellan stat och kommun, som vi diskuterar i föregående avsnitt. För det praktiska genomförandet bör de lokala parterna kunna välja former som de finner lämpliga och effektiva. Det viktiga är att verksamheten har stark uppbackning från den högsta kommunala ledningen (KSO) och att kommunen engagerar Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och fackliga organisationer tillsammans med övriga civilsamhället. Ett sådant grepp behöver kombineras med regional sam-

verkan. Många yrkesutbildningar på gymnasienivå attraherar för få elever för att de ska kunna drivas vidare lokalt och de är ofta för kostsamma för att de ska bli intressanta för privata aktörer.

Vi menar att marken är väl beredd för en ny verkningsfull arbetsmarknadspolitik. Det finns en bred enighet om att kompetensinsatser är nyckeln både till tillväxt och social integration. De nya kontraktbaserade formerna för samarbete mellan stat och kommun är väl prövade både i Duas verksamhet och Vinnovas program Viable Cities. Det finns därför ett antal kommuner som under ledning av KSO har erfarenhet av ett kontraktbaserat samarbete med statliga myndigheter, att kraftsamla för att nå högt ställda mål och att årligen omförhandla kontrakten för att höja ambitionerna och insatserna.

Källförteckning

- Ackum, Susanne (2019). Arbetsmarknadspolitikens tre utmaningar. Fores förlag.
- Almega (2025). Arbetsmarknaden i förändring.
- Arbetsförmedlingen (2021). Konflikten inom Af om rätta vägen.
- Arbetsförmedlingen (2024). Arbetsmarknaden för kortutbildade.
- Arbetsförmedlingen (2025). Arbetsmarknadsutbildningars kostnadseffektivitet och bidrag till kompetensförsörjningen.
- Arbetsförmedlingen (2025). Fortsatt brist på sjuksköterskor, yrkeslärare och gymnasialt yrkesutbildade.
- Arbetsförmedlingen (2025). Nationellt samarbete.
- Arbetsförmedlingen (2025). Årsredovisning.
- Calmfors, Lars (2024). Mellan forskning och politik. Ekerlids förlag.
- Calmfors, Lars (2025). Hur får vi en bra arbetsmarknadspolitik.
- Delmi (2023) 2023:9, Etablering av nyanlända flyktingar Effekter av en tidig och intensiv arbetsmarknadspolitisk insats
- Finanspolitiska rådet (2024). Svensk finanspolitik 2024.
- Forslund, A. & Vikström, J. (2011). Arbetsmarknadspolitikens effekter på sysselsättning och arbetslöshet – en översikt. IFAU.
- Forte (2022). Tidiga insatser och stöd hela vägen.
- IAF (2024). Analys av arbetslöshetskassornas kontrollarbete.
- IAF (2025). IAF:s granskningar av arbetslöshetskassorna 2019–2023.
- IFAU (2008). Arbetsmarknadspolitisk översikt.
- IFAU (2020). Unga som varken arbetar eller studerar.
- IFAU (2022). Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö.
- IFAU (2025). Samverkan mellan kommuner och Arbetsförmedlingen.
- IFAU (2025). Fristående arbetsförmedling gav högre kostnader men inte lägre arbetslöshet.
- IFAU (2025). Gymnasial utbildning för arbetslösa.
- IFAU (2025). Mismatch, long-term unemployment and post-COVID labour market programmes in the Nordic countries.
- Innovationsföretagen (2024). Ett av tre rekryteringsföretag misslyckas.
- JO (2025). Arbetsförmedlingen har fortfarande stora problem med tillgänglighet och service.
- Konjunkturinstitutet (2025). Föredragning för Arbetsmarknadsutskottet.
- Konjunkturinstitutet (2025). Konjunkturläget juni 2025 – Utdragen lågkonjunktur.
- Konjunkturinstitutet (2025). Specialstudie – Invandrades nettobidrag till de offentliga finanserna 1983–2022.
- LO (2022). En arbetslinje för fler jobb och högre löner.
- LO (2024). Försäkra inte a-kassan för arbetarklassen.
- Länsstyrelserna (2022). Exempelsamlingen – Integration.
- Manpower (2025). 2025 Global Talent Shortage.
- Myndigheten för yrkeshögskolan (2025). Myndighetssamverkan för kompetensförsörjning och livslångt lärande.
- OECD (2025). Economic Survey: Sweden 2025.
- Regeringen (2007). Prop. 2007/2008:147 Nya regler för arbetskraftsinvandring.
- Regeringen (2008). En reformerad sjukskrivningsprocess för ökad återgång i arbete.
- Regeringen (2022). Prop. 2021/22:176 Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden.
- Regeringen (2024). Budgetproposition 2025.
- Regeringen (2025). Budgetproposition 2026.
- Regeringen (2025). Prop. 2024.2025:99 Vårändringsbudget för 2025.
- Riksbanken (2025). Matchningen på den svenska arbetsmarknaden.
- Riksrevisionen (2025). Bristfälligt stöd till arbetssökande med funktionsnedsättning.
- SCB (2024). Arbetsmarknadssituationen för befolkningen 15–74 år, AKU.

- SCB (2025). Antalet personer försörjda på sociala ersättningar och bidrag ökade under 2024.
- SCB (2025). Stora rekryteringsbehov inom vård och omsorg.
- Sjöström, Lars (2025). Modulsystem för upphandling av utbildningar.
- SKR (2024). Yrkesutbildning inom komvux.
- SKR (2025). Aktivitetskrav & utvecklad arbetsmarknadspolitik.
- SKR (2025). Strategier för att säkra kompetensförsörjningen.
- SOU (2019:3). Effektivt, tydligt och träffsäkert – det statliga åtagandet för framtidens arbetsmarknad, Del 1.
- SSR (2025). "Arbetsförmedlare är helt bakbundna".
- Statskontoret (2019). Arbetsförmedlingens interna styrning. Slutrapport om förändringsarbetets genomslag.
- Statskontoret (2025). Gör jobbet! En mer effektiv användning av Arbetsförmedlingens förvaltningsmedel.
- Statstjänstemannaförbundet (2024). Så värnar ST om din trygghet.
- Svenskt Näringsliv (2018). Kompetensgapet på arbetsmarknaden – Tillgång och efterfrågan på internationell kompetens.
- Svenskt Näringsliv (2021). Attityder till yrkesprogram – och varför de väljs bort.
- Svenskt Näringsliv (2023). Vrid upp volymen – fler i arbetsmarknadsutbildningar som leder till jobb.
- Svenskt Näringsliv (2025). Föredragning för arbetsmarknadsutskottet.
- Swedish JobTech (2025). Jobben, framtiden och AI – arbetsmarknadens största förändring sedan industrialiseringen.
- TCO (2025). TCO:s viktigaste förslag för en bättre arbetsmarknad.
- Viable Cities (2025). Klimatkontrakt 2030.

arena idé

Arena Idé är en progressiv och partipolitiskt obunden tankesmedja med medborgar- och löntagarperspektiv. Vi finansieras av fackföreningsrörelsen och är en del av den ideella föreningen Arenagruppen. Arena Idé fokuserar på frågor som rör arbetsmarknaden, ekonomisk politik, välfärd och demokrati.